

Werken. Deel 49. Allerlei

August Snieders

bron

August Snieders, *Werken. Deel 49. Allerlei*. Maatschappij 'Voor God en 't Volk', Antwerpen 1934

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/snie001alle04_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Een droom.

I.

De stoomboot doorkliefde, met eentonig gebruik de zee.

Het was in de maand Juli, en eerst half negen des avonds, voor dat de gloeiende nasleep der zon in de uitgestrekte watervlakte verdween.

Links van ons steeg de maan aan den wolkenloozen en rijk gestarnden hemel op.

Straks was de tinteling in het water louter goud en azuur; nu is zij aan gloeiend zilver gelijk.

Een koele avond volgde op een warmen dag.

Het was weldra rustig op de boot; de passagiers waren beneden en zochten rust in hunne kooi.

Ik had weinig lust om mij in die dompige en met eene walgelijke lucht vervulde kabien op te sluiten, en bleef op het dek.

De kapitein, in zijn dikken overjas gewikkeld en eene

muts met oorlappen van ottervellen op, wandelde heen en weêr op het dek, terwijl de stuurman, op den voorstevan staande, den horizon onderzocht en daartoe soms de hulp van den scheepskijker inriep.

Toen ik verlangde op het dek te blijven, had de kapitein, een echt gentleman, mij eene wit wollen deken doen geven, ten einde mij tegen de nachtelijke koude te beschermen, en in dien wonderlijken mantel gewikkeld, had ik geruimen tijd met den kommandant, onder het wegdampen van ettelijke sigaren, het dek op en neêr gedrenteld.

Eindelijk zette ik mij aan den voorstevan, op een hoop touwwerk neêr, hetwelk daar als eene reusachtige slang ineengekronkeld lag.

Welke figuur maakte ik daar, op dien wonderlijken troon en in mijn spookachtig costuum?

Ik dacht er niet aan; ik staarde strak vooruit op die eindelooze en majestueus gonzende zee, met welker gedruisch zich het gedommel van het vaartuig vermengde; ik staarde op den breeden lichtglans, die zich als een melkweg in de zee afteekende.

Eene blauwe dommeling - men kon niet onderscheiden of het lucht of water was - beperkte den horizon.

Links van mij zag ik verre, zeer verre, de laatste vuurbaken: wegwijzers op dat waterveld, zonder zichtbare wegen.

Ik dacht aan mijn huis, aan de mijnen, en ik weet niet welk onbeschrijflijk gevoel van verlatenheid zich van mij meester maakte.

Alleen, in een notendop op de wijde zee; afgescheiden van den vasten grond en beneden hem de peillooze afgrond,... dan denkt de mensch, dat in andere omstandigheden zoo trotsch en verwaand schepsel, meer dan ooit aan God....

De klok tinkte acht glazen.

Het was voor mij het *Angelus* op de watervlakte.

Nooit heeft het tinken eener klok meer indruk op me gemaakt dan in dien nacht.

II.

‘Een heerlijke nacht!’ hoorde ik naast mij zeggen en de woorden trokken mij uit mijne mijmering.

Ik wendde het hoofd om en zag naast mij eene gestalte, even spookachtig als ik moet geweest zijn.

‘Inderdaad, indrukwekkend!’ was mijn antwoord. ‘Vooral is dit het geval met mij, die voor de eerste maal mijns levens mij des nachts op zee bevind.’

‘Ook voor mij,’ zegde het witte spook, ‘die reeds zoo dikwijls dat schouwspel beleefde, blijft een dergelijke nacht een indrukwekkende stond.’

‘Ge hebt waarschijnlijk veel gereisd?’

‘O ja, zeer veel, zoo te water als te land.’

‘En ge onderneemt wellicht andermaal eenen tocht van langen adem.’

‘Ik ben op weg naar de Nieuwe Wereld. Het is misschien voor de laatste maal mijns levens, dat ik Europa bezocht heb.’

‘Maar gij zijt een Vlaming?...’

‘Ik ben Antwerpenaar.’

‘Dan zijn wij stadgenooten.’

‘Ik wist het...’ antwoordde de onbekende vroolijk.

‘En gaat gij u in Amerika vestigen?’

‘Ik was er reeds gevestigd, indien het dwalende leven hetwelk ik daar leid, eigenlijk vestiging kan genoemd worden.’

‘Onverschillig; maar ge stelt u in allen gevalle voor in de Nieuwe Wereld te blijven?’

‘Ja; in Antwerpen heb ik vriend, noch maag meer; in Amerika heb ik integendeel eene talrijke familie.’

‘Die verheugd zal zijn u weêr te zien....’

‘Och, waar onze schat is, daar ook is ons hart.’

‘Dat is de waarheid.’

‘De lange gestalte zette zich naast mij neêr, leunde met de ellebogen op de knieën en staarde peinzend voor zich uit.

Het was een man van ruim zestig jaren; zijn gelaat was scherp, beenderig, zijn haar wit; zijn oog door lange wenkbrauwen beschaduwd, scheen mij, in den helderen maneschijn, zacht en tevens vol kalme wilskracht.

‘Ik heb Antwerpen zeer veranderd gevonden, sedert ik die stad voor het laatst zag,’ hervatte hij na eene poos.

‘t Was misschien ook jaren geleden dat gij haar niet meer bezocht hadt?’

‘Schier vijf-en-twintig jaar.’

‘Eene gansche eeuw.’

‘Maar wat ik onveranderd vond, was het goede, menschlievende en oprecht geloovige karakter van den burger.’

‘Gelukkig dat wij iets uit de groote schipbreuk hebben kunnen redden!’

‘Ik keer voldaan naar Amerika terug en zal, met eene zalige herinnering aan mijne geboortestad, daar sterven.’

Ik staarde den spreker op dat oogenblik aan en zag, dat in zijn helder oog een traan blikkerde.

Wie was hij? Een dier avontuurlijke geesten, die door de wildernissen en prairieën dwalen, op jacht van den buffel of den bever? Een dier goudzoekers? Ofwel.... Ik

weet niet hoe, maar mij ontviel de misschien onbescheiden vraag:

‘Zijt ge planter... of...?’

‘In zekeren zin, ja!’ En er lag iets opgeruimds in den toon zijner stem, die mij echter overtuigde, dat ik het ware beroep van mijnen onbekende niet had geraden.

Uit kieschheid drong ik niet verder aan.

‘Hebt ge in Antwerpen nooit eene familie D... B... gekend?’ hervatte hij.

‘Neen...’ gaf ik na een oogenblik peinzens ten antwoord.

‘Nu, dat zal wel zóó zijn; ik zie wel dat gij tot een jonger geslacht behoort, en bij mijn laatste bezoek in uwe woonstad vernam ik dat ik de laatste van mijnen stam was.’

‘Die zich nu in Amerika heeft overgeplant.’

‘Waar hij ook uitsterven zal.’

‘Vergeef me, maar ik meende van u gehoord te hebben, dat gij eene talrijke familie hadt?’

‘Gewis; maar niet eene van die welke den naam van een geslacht voortplant.’

Ik zweeg; het antwoord was voor mij een raadsel geworden.

‘Als ik u van mijne familie in Amerika sprak, dan doelde ik op eene geestelijke familie. Ik ben een Missionaris, en onder dat opzicht mocht ik zeggen, dat ik eenigszins planter ben.’

‘Planter van het edelste en grootste dat er bestaat, van den boom des Evangelies.... Ik ben recht gelukkig u te ontmoeten.’

III.

Zending zijn! 't is heerlijk, 't is grootsch, des te grootscher omdat de Missionaris zoo diep vergeten wordt in onze samenleving.

Men verlaat zijn vaderland, zijne familie en vrienden, de huizen der levenden, de graven der dooden, om in een verre wereldstreek, de beschaving voor hier, de hemelvreugde voor hiernamaals, te verkondigen.

't Is een leven vol opoffering, vol gevaren, zonder hoop op eenige aardsche belooning.

En toch buldert de tijdgeest, die beweert de beschaving te zijn, tegen die moedige mannen.

Nog niet lang geleden las ik, in een door den modernen geest uitgegeven dagblad, eene lange reeks van driftige uitvallen, van die welke, met gebalde kneukels en het schuim op den mond, plaats hebben tegen den Missionaris.

Eerzucht, hebzucht, drijven hem aan!

O gij, onnadenkenden!

Hun vaderland? - is eene vreemde gevaarvolle landstreek geworden, waar zij blootgesteld zijn aan de tanden van het wild gedierte, aan de ellende, het gebrek en den honger, aan de pijlen, het scalpeermes, het zwaard, of den martelpaal.

Hun vaderhuis? - is dikwijls eene ellendige hut, open voor de kwetsende insecten en giftige slangen; vreemd aan alle huiselijke genoegens.

Hunne familie? - bestaat uit eenige ongezellige negers en op avontuur zwervende roodhuiden, op welke zij ten hoogste eene zedelijke overheersching uitoefenen.

Hunne schatten? - zij zijn gelukkig, als zij zich soms

mogen dekken met de huid van een, door eigen hand gedooden, buffel.

Hunne eerezucht? - hun naam is vergeten; niemand noemt, niemand gedenkt hen nog, niemand tenzij de goede God, die uit het vlak der hemelen, hunne voetstappen volgt, dwars door de wildernissen heen.

Niemand dan Hij, die eens zegde: Gaat en onderwijst.

Maar gij, moderne wijsgeer, wat doet gij dan toch voor de zoo geroemde beschaving?

Voor de beschaving der wereld deed een arme Pater de Smet, thans onder het gewicht van zeventig jaren gebogen, hij alléén, meer dan al de hedendaagsche wijsgeeren en vrijdenkers te samen.

Deze toch schuilt niet in den hoek van den haard, de voeten in warme pantoffels geborgen en zich den dampenden punch of wijn heerlijk latende smaken; hij toch voedt het volk niet met groote, holle woorden: - gebarsten klokken zonder klank!

Doet beter, heeren wijsgeeren, vóór dat gij veroordeelt.

En gij zelfs, man van het eeuwige tweemaal twee is vier, gij zijt onder een stoffelijk oogpunt den Missionaris dank schuldig, ofschoon hij zich om al uwe stoffelijke berekeningen niet bekommert.

Indien de zendeling zich niet op den gevaarvollen, schier onbekenden grond had gewaagd, zouden uwe schepen met geene rijke vrachten van daar teruggekeerd zijn.

De Missionaris heeft, door zijn hemelsch werk te voltrekken, den leeuw een lam, den ruwen wilde een mensch doen worden; want hij heeft hem geleerd, dat er in den hemel een God van liefde leeft, die ons zegt: 'Bemin uwen naaste als u zelve.'

En uit dat hemelsche grondbeginsel is voortgevloeid: 'Wij zijn allen broeders, kinderen van denzelfden God; gij zult uwen blanken broeder niet doodslaan.'

En toen de Missionaris de zeden zóó had verzacht, toen

alle gevaar geweken was, zijt gij, eigenbaatzuchtige, op uwe schepen komen afzakken en gij hebt met den wilde een winstgevenden handel gedreven.

En toch buldert gij tegen den armen zwartrok!

Ik dacht ten minste, dat gij onder dit opzicht een grein dankbaarheid koesterdet. En gij, die zoo eigenbaatzuchtig, zoo ondankbaar zijt, gij wilt, door uwe stelsels van stoffelijkheid, de wereld in een Paradijs hervormen!...

IV.

Mijn reisgenoot vertelde mij, in korte woorden, wat hem had aangedreven eene zoo moeilijke en gevaarvolle loopbaan als die van Missionaris te omhelzen.

't Was een treffend, een wondervol geval.

Hij was jong, vol hoop en toekomst toen hij zijn *Epitome* wegwierp, en besloot op zee te gaan, hoe bitter dit zijner moeder ook smarten mocht, hoeveel bloedige tranen zij ook weende.

De begoocheling ging echter welhaast voorbij: de knaap had zonder de duizenden gevaren gerekend, met welke de zeeman immer te kampen heeft.

Gelukkig trof hij onder het scheepsvolk een man, wel ruw van aard, wel barsch in zijnen omgang, maar met eene edele en vaderlijke inborst voor den knaap, die maar al te dikwijls aan den voet van den mast neêr zat om aan

zijne arme moeder, achtergeblevene zuster en jongste broertje te denken.

De storm stak op; dagen en nachten hield het verschrikkelijke onweêr aan, en eindelijk, onder het ijselijk angstgehuil der matrozen, werd het ranke vaartuig stuk geslagen.

De arme knaap had zijne ziel den Heere aanbevolen en zijn laatste kreet was ‘Moeder, moeder!’

Een oogenblik nadien voelt hij zich door een stevigen arm vastgegrepen en nu hij de oogen oplicht, erkent hij den Janmaat, die hem immer zoo vriendschappelijk behandeld had.

‘Moed, jongen,’ zeide hij, ‘moed, wij gaan naar uwe moeder, indien de goede God het wil.’

Janmaat, aan een stuk scheepsmast geklemd, hield niettemin den knaap stevig vast en het was alsof de Hemel genadig op beiden neêrzag, want hij dreef de arme schipbreukelingen pijlsnel naar den oever.

Uitgeput van honger en vermoeienis, bereikten zij de kust en knielden bij het aanbreken van den morgen op de rotsen neêr, om God voor de wondervolle redding dank te zeggen.

Waar mochten hunne gezellen zijn? Helaas de onverzadelijke zee had hen gewis verslonden en zij alleen waren wellicht overgebleven, om in het vaderland de droevige tijding van het vergaan des vaartuigs te berichten.

V.

‘Ik zal nooit, al werd het mij gegeven honderd jaren te leven, het verblijf op die naakte kust vergeten,’ zeide mijn reisgezel.

‘Wij waren moê, afgebeuld, in den dag geroosterd door eene brandende zon en des nachts wegkrimpend van koude; eenige schelpvisschen en schrale planten, die in de rotsspleten groeiden, waren het eenige voedsel.

Janmaat durfde niet landwaarts ingaan, omdat ik hem niet volgen kon: mijne voeten waren doorwond, mijn gansch lichaam doodelijk zwak; daarbij er kon aan den horizon eene vlag verschijnen en, in onze afwezigheid, de laatste redding ons ontsnappen.

Och, in dergelijk oogenblik komt het vaderland en al wat ons dierbaar is, zoo levendig, onder zoo heldere en lieflijke kleuren, voor den geest.

We zaten soms, elk met zijn eigene gedachten bezig, in de verte te staren en als ik Janmaat aanzag, bespeurde ik tranen in zijne mannelijke oogen, terwijl ik ook de mijne droog wischte.

Hij dacht, de trouwe maat, aan zijne vrouw en kinderen die hij niet meer omhelzen zou; ik, ik dacht aan mijne moeder, aan mijne zuster en broêrtje.... En geene hoop op redding! Straks zouden dan wellicht de honger, de wilde dieren of de even als deze gevreesde bewoners der landstreek komen....

Drie dagen leefden wij zoo op de rots en er schemerde geen glimpje hoop aan het verschiet. ‘Kom, Janmaat, laat ons God bidden,’ zeide ik, ‘en wie weet of hij geen redding zendt.’ - ‘Ja,’ was 't antwoord, ‘ja, jongelief,

dat is de eenige hoop. Bid gij voor, gij zijt nog jong en gewis minder schuldig dan ik.'

En wij knielden neêr en baden met uitgestrekte armen den Vader in den Hemel. Daarna viel ik op den harden bodem neêr en een diepe slaap kwam mij versterken.

Ik droomde... of neen, God zond mij een visioen, het schoonste, het zaligste dat een dichter ooit kan gedroomd hebben.

Ik zag in de schemering Antwerpen voor mij, met zijn tal van torens, zijne lange rijen huizen langs de kaaien. Ik was aan boord van een schip, een mij vreemd schip; maar dat boeide mij niet, ik zag enkel mijne vaderstad.

Als een vogel zoo snel naderde het vaartuig het strand - wonder snel, en juist dat trof een oogenblik mijne aandacht, en toen mijn oog naar den bekwamen stuurman zocht, zag ik een heldere, lichtende en glanzende engel met blanke wieken aan het roer staan....

Ik vloog aan wal. Ja, 't was Antwerpen wel, mijne geliefde geboortestad. Ik vloog door de oude straten, die ik allen kende, al was het dan ook avond en al had ik er slechts als knaap gespeeld. Ik zag, bij het licht van de lantaarn op den hoek, menschen gaan en komen, menschen die ik kende, doch ik sprak niemand aan en liep voort.

Dat is het huis mijner moeder, met het kleine spitsige geveltje. Waar mag zij zijn, die goede moeder, wat mag zij doen? Misschien zitten ze allen rondom de tafel en spreken van mij, en sidderen, zonder hunne gedachten te durven verraden, wanneer de wind door de schoorsteen gonst.

Stil... ze bidden; 't is het uur van het avondgebed.... Ik klop; men luistert niet; ik klop harder; ik trommel met de kleine vuisten op de deur; ik roep: 'Moeder, moeder!'

De deur vliegt open en ik lig in de armen mijner moeder, in diezelfde armen die mij tevergeefs aan haar

hadden willen vaststrengelen. Mijne zuster kwam toegesneld; mijn kleine broër met zijne muts zwaaiend, vloog mij tegemoet.

‘God heeft ons gebed verhoord!’ riep mijne moeder. ‘Ik heb mijn kind weêrgevonden, alles voor Hem, alles voor God, lief kind; mijn leven, ons leven, uw leven, alles voor Hem!’...

Daar drong de donderende stem van Janmaat mij in de ooren: ‘Een zeil, een zeil! Redding, redding! dank, o mijn God!’ en ik sprong uit mijnen diepen slaap op, en Janmaat wees mij in de verte eene zwarte stip, een schip dat de kust naderde.

‘Ja, ja!’ riep ik, ‘ik zal mijne moeder, gij zult uwe vrouw en kinderen weerzien!’

‘Het was ook zoo; vier maanden nadien liep ik, op zekeren avond, juist zooals ik het eens op die barre rots gedroomd had, door de straten van Amsterdam en vond even als ik destijds in het visioen zag, mijne moeder en familie, biddende weêr.

‘Alles voor Hem!’ zegde ik toen ook en ik bleef aan die woorden getrouw; hernam mijn *Epitome*, trad in het Seminarie, werd priester gewijd en toen mijne goede moeder overleden was en het zalige oogenblik mijner priesterwijding nog had beleefd, ging ik als zendeling des Evangelies naar de onbeschaafde landstreken.

‘Op dezelfde plek waar ik eens, in mijnen droom en als kind, mijne moeder weêrzag, heb ik een steenen kruis gebouwd, dat verre boven de rotsen uitsteekt en door de bewoners der landstreek als een heiligdom in eere wordt gehouden.’...

Hij zweeg en ik had den moed niet dat stilzwijgen te verbreken,

VI.

De morgen brak aan; de koude werd tamelijk scherp en wij verlieten het dek om in de machine-kamer te gaan, uit welke eene weldoende warmte, tot op de ijzeren gaanderij, waar wij ons bevonden, opsteeg.

Ik zette mij, altijd in mijn wollen deken gewikkeld, op den vloer neêr en sliep in; 't was helder dag toen ik ontwaakte en op het dek terug keerde.

Schoon, dichtertlijk was de ondergang der zon geweest, maar onbeschrijflijk grootsch is de opgang, dãn wanneer dit gloeiend hemellichaam zich uit den schoot der wateren en zwarte wolken losmaakt en zijne schitterende, vonkende en blikkerende stralen over de eindelooze watervlakte heenzendt.

De stoomboot zette haren loop onvermoeid voort; wij bevonden ons in de Teems. Nog eenige uren, tusschen timmerwerven, stapelhuizen, arsenalen, los- en aanlegplaatsen - een wereld van beweging - doorgevaren en de boot rustte eindelijk van hare vermoeienis uit.

En mijn Missionaris?

Alvorens de boot te verlaten, op welke wij nog eenige stonden door de Engelsche douane waren teruggehouden, kwam hij mij de hand schudden - hartelijk schudden.

Ik wenschte hem geluk, zegen en voorspoed; hij beloofde mij en de mijnen in zijne gebeden te gedenken.

'Uw zending,' zeide hij mij, 'is schoon en zelfs benijdenswaardig voor velen: gij zijt een wereldlijk zendeling onder de heidenen in de achterbuurten uwer steden. De pen is het machtigste wapen in onzen tijd geworden, en zij is u gegeven om recht en waarheid, om den verdrukte tegen

den verdrukker te beschermen. God zegene u en uw werk, en gedenk soms den armen broeder, den Missionaris onder de wilden.’

Een oogenblik nadien was hij, met een lichten reiszak in de hand, in den doolhof der straten verdwenen, en terwijl ik eenige dagen later nog altijd door die wereld, welke men Londen noemt, dwaalde, dobberde hij gewis reeds op den Oceaan naar zijn nieuw vaderland.

De roman.

Laat mij toe dit onderwerp, in een paar breede trekken en ten behoeve der jongeren, te doen kennen.

Rond het jaar 1830, toen we nog op de schoolbanken zaten, hielden wij oog en oor open voor de heldendaden, de balladen en de legenden der middeleeuwen, voor de geromantiseerde feiten van de geschiedenis.

Het romantisme, toen reeds vijftien of twintig jaren in bloei, wierp soms, voor zooveel het de middeleeuwen betrof, een zekeren lichtgloed over die tijden, door sommigen als een afschuwelijke nacht uitgekreten; doch is dit laatste woord aan te nemen, dan toch een nacht, zooals Uhland zegt, met een schitterenden sterrenglans.

In onze warme jongelingsverbeelding rezen de trotsche burchten op; wij volgden de rondtrekkende bouwmeesters der overheerlijke kathedralen en belforts; wij zagen de prachtige optochten en jachten, de ruwe gastmalen, de vorstelijke toernooien; wij hoorden het wapengekletter op de omhelmde hoofden, den toon der klaroenen, de liederen der minnestreels; kortom, wij leefden in de dagen toen de

physische kracht op het voorplan stond, en het geestesleven, nederig en bescheiden, in de enge kloostercel verborgen bleef.

In de bewondering voor dat glanspunt in de geschiedenis vroegen wij ons zelven af, of die voorzaten niet tot een andere menschensoort behoorden, vooral van die welke wij meer bepaald onze vaders moeten noemen - namelijk die der verleden eeuw.

Die laatsten hadden ons inderdaad niet veel meer achtergelaten dan de verwijfde lobbe en de onnatuurlijke pruik; dan een wereld met bekrompen wetenschappelijken en weinig scheppenden geest; met het plagiaat der oudheid in kunst en letteren, verbastering van zeden en karakterloosheid - en van dit alles leefde in ons de weergalm nog voort, dwars door de bloedige schokken heen, die de samenleving had onderstaan.

Sir Walter Scott had dien opwekkenden voortijd uit schriften en kronieken, uit puinen en wat er uit het verleden nog rechtstond, opgeroepen, of, zoo gij wilt, had de zending weer opgevat, die Shakespeare zoo geniaal aanving; doch Sir Walter had aan deze een nieuwen vorm gegeven en alzoo eene geheele herschepping in de letterkundige wereld teweeg gebracht.

Op het dichterlijke gebied voor eene meer begaafde natuur, voor Lord Byron, de vlag moettende strijken, koos Sir Walter in zijne scheppingen een beeldrijke, ingrijpende, karaktervolle proza, en overvleugelde weldra al zijne tijdgenooten in populariteit, omdat hij zich richtte tot nog ongekende lagen van lezers, die hunkerden naar ander geestesvoedsel dan tractaatjes over bijbelstoffen.

Alle volken, alle standen begeesterde hij, want allen hadden herinneringen uit glorievolle tijdperken, en het volk, trouw aan land en zeden, leeft immers slechts door zijne geschiedenis!

Nadat Sir Walter's ridder- en andere geschiedkundige

verhalen, met een frissche natuur, een krachtvolle waarheid, een dichterlijke atmosfeer van den voortijd doortrokken, in alle talen der wereld, hoe gebrekkig soms dan ook, vertaald waren, ontstonden er ook alom navolgers.

Zóó talrijk werden schrijvers en lezers, dat men toen nog geene periode in de letterkunde kon aanwijzen, waarin de handel in boeken eene zoo groote uitbreiding had genomen.

De navolging in den vreemde was zóó slaafsch dat Sir Walter's geest, die duidelijk doet gevoelen dat hij in het land van John Knox ontstaan is, ook onder dit opzicht schier al de letterkundige producten op het vasteland overmeesterde.

In die jaren was de geschiedkundige roman uitsluitend een machtig werktuig in de handen van het protestantisme, dat hierdoor, in den geest der massa, vooral de omwenteling der zestiende eeuw poogde te wettigen. Zóó ver ging die propaganda-tendenz dat een voornaam Nederlandsch criticus, zelf protestant, als een wanhopige vroeg, wanneer men toch van dien onhebbelijken en altijd misdadigen monnik - inderdaad een mythologisch monster, vooral door de Duitschers binnengeleid - zou verlost worden.

Duitschland beleefde in die dagen een wezenlijke lava-uitbarsting van romans. Meer dan een ander volk had de Duitscher het ridder- en sagenleven, de herinnering aan vroegere tijden, in eere gehouden. Goethe, Schiller, Uhland, en eene trits van dichteren, hadden dien geest immer kracht bijgezet, en de aantrekkelijke vorm van Sir Walter riep dezen machtiger dan ooit ten tooneele.

De leesdrift in die dagen was zóó groot dat alles, kaf en koren, letterlijk verslonden werd, doch weinig is er van die veelal haastige producten overgebleven. Spindler en Rellstadt worden nog wel eens genoemd, doch zij bezetten geen voornamen rang meer. Geen enkele navolger kwam

ook het epische van Sir Walter nabij, en nog minder in Frankrijk, waar de historische waarheid, erger dan in Duitschland en in Engeland, aan de ziekelijkste fantasiën werd opgeofferd, of, beter gezegd, op de monsterachtigste wijze werd verminkt en geschoffeerd.

Italië roemt nog altijd de *Verloofden* van Manzoni, een boek dat wereldberoemd geworden is.

In dat tijdperk sliep de nationale letterkunde in het Zuidelijk deel der Nederlanden. Wij kenden de tooverachtige verhalen van den verteller van Abbotsford alleen door Defauconpret's vertalingen. Hier slechts luttele pogingen, altijd in het Fransch, om ons ridderwezen of de vroegere eeuwen voor het volk te doen herleven, terwijl de vreemde schrijvers, die eene caricatuur van onze geschiedenis hadden gelezen, ook caricaturen maakten van onze helden uit de dagen der Van Arteveldten-verhalen, die nu, gelukkig, voor eeuwig vergeten zijn.

Het Noorden was beter dan het Zuiden bedeed. Aarnout Drost en Jacob van Lennep waren jong, toen zij hunne eerste proeven van den geschiedkundigen roman in het licht brachten,

In 1833, korten tijd nadat de geniale Sir Walter, door onverbiddelijke schuldeischers afgebeeld en miskend door het gouvernement van Koning Georges, het hoofd neerlegde, gaf Drost een verhaal uit, getiteld *Hermingard van de Eikenterpen*, en hierin - al is het dan ook gekenmerkt door het gebrek van zijnen tijd, het breedsprakige, het opgeschroefde - vindt men meer opgewektheid en streving naar epische opvatting, dan in de *Pleegzoon* van Van Lennep.

Dit laatste verhaal, zegt D^f Jan Ten Brinck, reeds geschreven in 1827, bleef twee jaar (?) in de schuif rusten, omdat geen uitgever het wagen durfde het boek in de wereld te zenden; en toen dit eindelijk plaats greep, was er geene duit schrijversrecht voor den auteur.

Het Nederlandsch publiek leende nochtans een gretig oor naar dit verhaal. Het was immers eene greep uit het leven van het protestantism; het was geschreven in dien burgerachtigen toon, in dien voor elken stand bevattelijken vorm, waaraan het Hollandsch publiek was gewoon gemaakt door Loosjes, Agatha Deken en Betje Wolff.

Onder historisch oogpunt mag het werk zeker niet als meldenswaardig aangeteekend worden; onder dat van karakterteekening is het jong en vaak erg overdreven; de optimmering der feiten, zwak; de landschappen doen weleens meer aan eene latere dan de 17^e eeuw denken; doch, wij zegden het reeds, het verhaal was sterk met den geest der godsdiensttwisten getint.

Rondom 1830 leefden die twisten nog vinnig bij onze Noorderburen voort; de gebeurtenissen en de losscheuring van de Zuidelijke provinciën had dien geest nog aangewakkerd, wellicht omdat men zag dat de Staatskerk allengs voor vrijer denkbeelden taande. Men begrijpt alzoo den bijval van het boek, dat daarenboven den onmisbaren Jezuiet bevatte, tegen welken den minder bevooroordeelde Potgieter later met zooveel gezonde reden, in zijne critiek is over *Galama*, is uitgevaren, en door hem als eene wangestalte in den geschiedkundigen roman gebrandmerkt.

Van Lennep zocht te ontroeren en hij ontroerde; om de waarheid der geschiedkundige feiten bekommerde hij zich niet, zooals hij zelf bekende in de nota's van *Onze Voorouders*. Hij ging uit van het stelsel van Schiller, die zegde: 'De geschiedenis is slechts een magazijn voor mijne verbeelding, en de onderwerpen die ik behandel, moeten het zich maar laten welgevalen, wat zij onder mijne hand worden.'

Dr Jansen heeft hem over dit jammerlijke stelsel geducht terechtgewezen.

In 1834 verscheen *Het Slot Loevenstein*, door Van den

Hage, pseudoniem van Oltmans; later zijn *Schaapherder* en nog een paar verhalen - werken, waarin de geschiedenis evenmin, als hooger gezegd, genade vond, maar gloeiender van belangwekking en zelfs vaak ernstiger van opvatting dan in *Onze Voorouders* doorgaans het geval is.

In die verhalen tintelt een jeugdige gloed; de schildering is dikwijls frisch en levendig; de feiten springen met veerkracht op. 't Is of het geestesleven van Oltmans tegen de slooping zijner physische krachten protest wilde aantekenen.

Juffrouw Toussaint, die zich eene soort van apostolische roeping toekende, en als een antipode van Anna Byns optrad, vond in den aanvang harer letterkundige loopbaan geene bezieling in haar eigen land. Zij schreef in 1839 de *Graaf van Devonshire*, eene episode uit de Engelsche geschiedenis, en doet ons daarin denken aan den schilder, die liever copiëert dan de natuur zelve te rade te gaan.

In het *Huis Lauernesse*, een boek met onjuiste historische voorstellingen en anachronismen, toonde zij zich Nederlandsch, gelijk Van Lennep zich als een echte Amsterdammer voordeed in *Fernand Huyck*, eene afspiegeling van het leven in de 18^e eeuw, in welke de schrijver, door opvoeding van beginselen, waarlijk schijnt thuis te hooren.

Van Lennep zette in zijne romans, zegden wij, den burgerachtigen toon voort, zoo welkom aan den Hollandschen landaard. Zijne voorstelling won in helderheid, eenheid en realism. Hij was geen dichter in den verheven zin des woords, en nergens de evenknie van Sir Walter.

Potgieter, de scherpzichtige criticus, hekelt dan ook de onbezonnenen, die meenden Van Lennep te vereeren door hem den 'Nederlandschen Walter Scott' te noemen.

Dat waren inderdaad 'onhandige' lofredenaars. Van Lennep wist wat hij in den vreemde vond met adelaars-

klaauw te grijpen en voor 't Hollandsch publiek genietbaar te maken, 'maar,' zegt de criticus, 'indien hij zich de helft der studie, welke hij aan de middeleeuwen wijdde, voor onze zeehelden, onze wereldhandelaars, onze Staats- en Prinsgezinden getroost had, hoeveel verdienstelijker zou zijne populariteit. hoeveel duurzamer de vermaardheid zijner schriften zijn'.

Uit kunstgevoel was Van Lennep een vereerder der middeleeuwen, doch zijn anti-katholieke geest deed hem dit tijdperk met een gansch verkeerd oog aanschouwen, evenals al zijne geloofsgenooten deden, welke de 16^e en 17^e eeuw als hun bijzonder eigen willen gekenmerkt zien. Vandaar misschien dat Potgieter, die overigens minder bevooroordeeld was, zijne aandacht op de studie dezer eeuwen vestigde, eene vingerwijzing die Van Lennep later in acht nam.

Busken Huet - doch hij was meer dan eens op Van Lennep gebeten, onder andere in zijn critische beschouwingen op *Klaasje Zenvenster*, ofschoon hij zelf geen beter model leverde in zijne *Lidewijde* - Busken Huet zegt dat Van Lennep de beoefening der letterkunde nooit ernstig opnam, en, volgens zijn eigen bekentenis, een halve eeuw lang 'van roof en plundering' heeft geleefd.

Het plagiaat was in elk geval derwijze voorgediend, dat het door groot en klein, door werkman, burger en edelman gretig werd verslonden, en wat Van Lennep's bedillers ook aanhalen, het geschrevene bereikte zijn doel; zijne verhalen, met al hunne gebreken, valsche stellingen en onwaarheden, blijven altijd de meest gelezene van de periode na 1830.

Van Lennep wist recht humoristisch te vertellen, en ziedaar eene kunst, waarin hij al zijne tijdgenooten ver overtreft. Die kunst is slechts aan weinigen geschonken, en zij is het toovergeheim van de populariteit, die hij in zijn

vaderland geniet, en die veel onbeduidends welwillend heeft doen doorgaan.

Ja, meer dan eens schreef hij bladzijden, die het grondige van Busken Huet's critiek bewijzen; hij bekende historische waarheid te wurgen, sprong zeer lichtzinnig om met de moraal, was altijd onrechtvaardig voor den ouden godsdienst, zonder juist veel overtuiging voor den nieuwen te laten blijken, en spreidde, zooveel zijn landaard dit duldde, eene Voltairiaansche tint over zijne schriften, die echter tot Hollandschen humor verwerkt was.

Nog vóór Jufvrouw Toussaint met *Het Huis Lauernesse* optrad, was de Hollandsche letterkunde een nieuwe phase ingetreden, of, beter gezegd, was men teruggekeerd tot den copiërlust van de 18^e eeuw, maar met zielvollen gloed, met gezonden humor, met licht en schaduw, kleuren en tinten die aan Rembrandt doen denken.

Nicolaas Beets, Nederlands grootste dichter van dezen tijd, schreef zijn meesterlijke *Camera Obscura*, onder het pseudoniem van Hildebrand; Kneppelhout leverde zijn heerlijke studententypen, welke beide schriften in onze letterkunde als de meest origineele uit de eerste helft der 19^e eeuw zullen aangeteekend blijven.

Hasebroeck in *Waarheid en Droomen* door Jonathan, Koetsveld in zijne *Pastorij van Mastland*, Lublink-Addik in zijne *Binnenkamer van den Kruidenier* en zoovele anderen, fotografeerden het Hollandsch leven vaak met een glansrijke waarheid; doch die later wel eens overtroffen werd in snedigheid, in logische redeneerkracht door Jan Holland, aangenomen naam van Annes Vitringa, en door Jan den Ouden Heer Smits, pseudoniem van Mark Prager Lindo.

Dit was echter, over het algemeen, geene letterkunde om een groote wereldberoemdheid te verlangen: het was de afschildering van het inwendige, van het huiselijke leven, met een vroolijk zonnestraaltje buiten en in de

binnenkamer glimmend - eene letterkunde, die, in minder keurige handen afdalend, vaak eene letterkunde werd van het 'kopje thee'.

Van tijd tot tijd stak de historische roman nog het hoofd op, en Schimmel leverde, onder ander, *Milady Carlisle*, waarin hij op meer dan een punt de waarheid der geschiedenis miskent en de gebreken laat blijken, die de uitheemsche onderwerpen van Juffrouw Toussaint aankleven.

Beiden - Schimmel, die een voortreffelijk talent van opvatting heeft en wiens scheppingen door echt dramatische grepen en karakters gekenmerkt zijn; Juffrouw Toussaint, die, in zekeren zin, breeder is dan de eerstgenoemde, doch veel zwaarder, zelfs log in de ontwikkeling, en in hare karakters weleens tot de caricatuur overslaat - Schimmel en Juffrouw Toussaint behandelen insgelijks Hollandsche onderwerpen; doch in losheid en opgewektheid van vertellen, in de kunst om den lezer te boeien, in natuurlijkheid van voorstelling, kunnen beider schriften niet tegen die van Van Lennep opwegen.

Schimmel zou zijne literarische roeping veel ernstiger hebben opgenomen dan Van Lennep, zooals men beweerd heeft; nooit echter is hij de lievelingsschrijver van het volk geweest, gelijk de roman-dichter van *Ferdinand Huyck* en de *Twee Admiralen*.

In waarheid van voorstelling der geschiedkundige feiten en personen, is er een, die dezen laatste en ook vele anderen heeft overtroffen: Joz. Alberdinck Thym namelijk in zijn allerkeurigste Wondervertellingen; doch ook hij bezat de tooverkracht van vertellen niet, die Van Lennep kenmerkte. Als deze in de aantekeningen van de *Bedevaartgangers* erkent de geschiedenis baldadig te vervalschen, en beweert 'niet zoozeer de *personen* dan wel de *zedes* en *gewoonten* onzer voorouders' te schilderen,

dan mocht Joz. Alberdinck zeggen dat hij èn de personen, èn de zeden, èn de gewoonten eerbiedigde.

In het Vlaamsche Land heeft de historische roman een geringe uitbreiding genomen. Hij ontloek, toen zijn groote glans elders reeds begon te tanen. Hoofdzakelijk had men hem hier toegewijd, in navolging van Nederland, aan het Spaansche tijdvak, echter zonder dat men de geschiedbronnen dezer periode degelijk had kunnen doorwroeten.

Een hidalgo, een breed gerande hoed, een geheimzinnig toegeslagen mantel, een Toledo'sch rapier, een verraderlijke dolk, de onmisbare beker met vergif - en de Spaansche caricatuur was gevonden! Onze schrijvers kenden noch de gebeurtenissen, noch de toestanden, noch de drijfveeren, noch de karakters; doch zij waren voorzeker meer te verontschuld gen dan die van het Noorden, omdat zij in de letterkunde en geschiedenis nog onmondig waren.

De eenige blijvende bijval, dien wij in deze dagen van ontwaking, en in den geschiedkundigen roman, hebben op te teekenen, is die van *De Leeuw van Vlaanderen*, door Hendrik Conscience.

Het verhaal greep diep in het gemoed van het Vlaamsche volk; het was een protest tegen allen droom van overweldiging van Frankrijks zijde.

De geleerde Duclos heeft doen zien dat dit boek onwaarheden, onder historisch oogpunt, bevat. Andere opzoekingen hebben zijne aanhalingen gestaafd; maar Breidel en de Coninck, zooals de dichter die twee nationale helden laat optreden, beantwoorden beiden aan het gevoel, aan het begrip, aan de streving des volks.

Het boek werd geschreven door een jong en gloedvol man, voor een jong, of tenminste herlevend en gloedvol volk, dat geen classicism, geene geschiedenis kende, dat enkel gevoel was. Het was een boek vol geestdrift, op zekere bladzijden een epos, wat geen enkel boek van Van Lennep geweest is.

Het zij gebrekkig in taal, verwaarloosd in stijl, foutief in zinbouw, jammerlijk in tijdskenis, in opvolging van feiten, in karakterteekening - al wat ge wilt; maar gij zult het nooit den dichterlijken gloed, de jeugdige frischheid, die onweerstaanbare meeslepende kracht ontnemen welke de dichter, in dat voor ons merkwaardige manifest, heeft neergelegd.

De karakteristieke copiërlust, de fotografische beschouwing van het leven rondom ons, waaraan Charles Dickens een onnavolgbare vlucht heeft gegeven, zooals Shakespeare eens aan het tooneel en Sir Walter Scott aan den roman - de karakteristieke copiërlust hebben wij in zijne volledigheid niet gekend. Hier en daar wel is waar verwarmende stralen, doch niet volop zonneshijn.

Hiertoe was het literarische leven ten onzent niet genoegzaam ontwikkeld, en onze hoogere standen en rijk geworden burgerij leverden, eilaas! geen eigenaardig karakter meer op.

Wij volgden veeleer de Duitsche dorpsvertelling, door Berthold Auerbach in eere gebracht, en 't was vooral de onverbasterde Kempische boer, die den dichters het eerst tot model strekte. Dààr, in de Kempen, vond men een frissche, maagdelijke natuur, Vlaamsche eigenaardigheid en karakter.

Conscience, Renier Snieders en anderen, Jeremias Gothelf, Gremer, Georges Sand, Erkman Chaltrian, Klaus Groth, Fritz Reuter, een lange rij dichters in verschillende landen, beoefenden dit vak, niet zelden met veel welgelukken. Georges Elliott in *Adam Bede*, en Wilhelma von Hillern in *Geier-Wally*, hebben aan het dorpsverhaal een breedere, een recht dramatische vlucht gegeven - want ook in het stille dorp spoken driften en hartstochten - die ook hier te lande gepoogd werd.

De vertelling heeft haren tijd gedaan. Nevens veel natuurschoon, hebben wij vele conventioneele, vele tooneel-

boeren, een soort van landelijke Werthers, zien optreden. De lezer zoekt eene nieuwe ader, en dit istrouwens in alle landen het geval.

Frankrijk heeft zijn copiërlust, altijd oppervlakkiger dan die der Engelschen, tot in de verborgendste hoeken der samenleving gedreven, en er ook daar den stempel der grofste zedelijkheid op gedrukt. Door de zucht naar stoffelijke winst gedreven, heeft men het schuim der maatschappij, den galeiboef en de gevallen vrouw op den eersten rang gebracht, en in die walgelijke afdaling werd ook de taal meegesleept, en verloor zij hare duidelijkheid, hare keurigheid, die zij in de dagen harer grootheid ten toon spreidde.

Men heeft beurtelings den wetenschappelijken, den reisbeschrijvenden, den politie-, den moordenaars-, den geneeskundigen roman beproefd. Wij hebben den oud-Romeinschen en den Egyptolischen roman zien ontstaan, deze al meer dan gene door zinnelijkheid en wellust gekruide, en werd dit alles in het gretig vertalende Holland verorberd, dan toch in onze gewesten, bij ons Vlaamsch Volk, vond die dikwijls ontzenuwde en ook soms *te* archaïstische letterkunde geenen ingang.

Voor ons volk moet een nieuwe periode aanbreken, op straf dat het lezend publiek ons ten eenenmale den rug toekeere: voor ons staat de weg tot den historischen roman nog immer open.

Innig is de Vlaming aan zijne geschiedenis, zoo plaatselijke als algemeene gehecht. Hij kent deze onvolledig, en dewijl het een voldongen feit is dat de gewoone lezer nooit de geschiedenis, zelfs ook hoe bevattelijk voorgedragen, zal raadplegen, moet men wel tot degenen gaan, die de kunst verstaan om het goudstuk in nikkel en koper om te wisselen.

Ons dunkt dat wij den strengen en ook ietwat pedanten historicus reeds hooren zeggen: Hoe! men zou de ge-

schiedenis andermaal tot de caricatuur verlagen? Heeft men de geschiedenis niet reeds meer dan te veel verwrongen en ten speelbal aan de fantaisie doen dienen?

Wie meer dan wij stemt dit in! De roman, het tooneelstuk, het gedicht, en door deze vakken de beeldende kunst, allen hebben in het romantische tijdperk rondom 1830, de monsterachtigste verkrachting der geschiedenis gepleegd. Men beging dien gruwel hier uit onwetendheid, daar met boozen moedwil, ginds uit blinden partijgeest.

Gelief echter met mij te bekennen dat geschiedbronnen, eene halve eeuw geleden, niet open lagen gelijk thans. Of hebben de middeleeuwen, de 14^e, en de 16^e eeuw, niet een gansch ander aanzien bekomen dan vóór vijftig jaar? Is het dan niet gereedelijk aan te nemen dat vele vervalschingen te verontschuldigen waren, en deze vandaag niet meer mogelijk zijn, tenzij met een scherp afgeteekenden geest van kwade trouw?

Met de rechtgezette feiten der geschiedenis in de hand, kan de roman, op historische gegevens rustend, een machtige helper zijn tot het verspreiden van de kennis onzer Vaderlandsche geschiedenis, en dit vooral wanneer men de feiten niet meer aan de dikwijls ziekelijke spelling der fantasie opoffert.

In omgekeerden zin van wat de geschiedkundige roman altijd geweest is - duldt dat ik hier een oogenblik over mij zelve spreke - deed ik eene poging bij het schrijven van mijn laatsten roman *Onze Boeren*. Ik nam voor grondslag de voor echt gehouden punten der geschiedenis, en gaf een tweede, een bijgaande plaats, aan de verbeelding, die vroeger integendeel de eerste besloeg.

Die poging scheen niet onwelkom aan dezen, doch werd door anderen niet gevat, en deze laatsten beweerden dat *Onze Boeren...* geen roman was. Omdat het verhaal niet in den 'geijkten' vorm was gegoten? Laat mij toe te zeggen dat die bewering mij deed glimlachen, misschien

wel omdat ik altijd een oproerige tegen wetten en regels op literarisch gebied ben geweest. Had ik trouwens een zoo stootende nieuwigheid voortgebracht?

Ik heb de verwaandheid niet dit te denken. Vóór een paar eeuwen paste Shakespeare, onder ander in zijn *Julius Cesar* en in zijne *Cleopatra*, hetzelfde stelsel toe. Hij eerbiedigde de geschiedenis en bracht deze niet aan de verbeelding ten offer, en, naar onze meening, zijn deze stukken zeker niet de minst verdienstelijke van zijn geniaal repertorium.

Zonder te gelukken, dit wil ik gaarne bekennen, waagde ik, alzoo opgevat, eene poging, en het is mij een troost te denken, dat ik de eenige niet zijn zal, die zijne verbeelding op de waarheid zal enten, en wien ik alzoo een eerlijker weg heb aangewezen dan dien tot nu betreden werd.

Mocht de geschiedkundige roman, in dezen zin, herleven in ons midden - en wij zouden andermaal lezers vinden, hunnen geest ontwikkelen en verrijken, in steê van dezen te zien verbasteren. Ons volk is nog altijd belust op de roemrijke feiten zijner geschiedenis; maar het wil die levendig gekleurd, warm en zonnig verlicht, als in een diorama, voor zich zien heenschuiven.

Onze jongeren moeten echter niet vergeten, dat het schrijven van eenen roman het moeilijkste aller kunstvakken is. Alleen de met kennis geharnaste literator kan er zich aan wagen, en in mijnen reeds hoogen leeftijd, begrijp ik niet hoe ik soms zoo lichtzinnig dit vak heb durven aangrijpen.

‘De ware historische romanschrijver,’ zegt een groot criticus, en ik schrijf deze regelen ten behoeve mijner jongere vrienden over, ‘is evenzeer in het rijk der verbeelding als in dat van het gevoel thuis; hij huwt de grootste historische studie aan die van de uitgebreidste menschenkennis; geene wetenschap of kunst mag hem vreemd, geen enkele vorm der wezenlijke wereld hem

onbekend zijn. Niet zoo vrij als de dichter, daar tijd, plaats en zeden hem telkens aan banden leggen, moeten zijne scheppingen, van den stempel der waarheid voorzien, als die van den zanger ons levendig boeien en onweerstaanbaar meeslepen.’

Wat onmeetbaar veld, zult gij zeggen, en dit in onze dagen, nu wij gedurig minder tijd besteden aan onze geestesontwikkeling, en per stoom het voorgestelde doel willen bereiken. O, de eischen zijn nog veel omvattender voor den romanschrijver!

‘Overall moet hij zich op zijne plaats gevoelen, en hetzij hij ons aan het hof of op den akker, in de pleitzaal of in gelagkamer voere, hij moet er te huis, hij moet er burger wezen. Wee zijner toch, zoo hij ons op het raadsheerlijke kussen wil zetten, en wij maar al te duidelijk bemerken, dat zijn voet den drempel van de deur der hoogere burgerklassen nimmer overschreed; wee zijner als hij de taal van stal en keuken met die der huiskamer verwisselt; dan vervliegt de illusie, en zoodra wij het palet en de penseelen zien, is de schilderij bedorven.

En dit is reeds een onbegrijpelijke moeilijke taak, hoeveel blijft er nog over! de accessoires zijn beuzelingen bij de hartstochten. De liefde is van alle tijden en plaatsen; maar hij toone mij in den boezem van het eenvoudige landmeisje, en in dien der hoofdsche staatsdame, in de borst der deftige burgerjonkvrouw, en in die der wulpsche koningin, de verschillende nuances die den gloed wijzigen.

Eer- en wraakzucht zijn van vele eeuwen, maar hij schetste ze verschillend onder het ruwe wolfsvel der Batavieren, en het blinkend koper van den Romeinschen krijgsknecht, onder het harnas van den ridder en den tabbaard van den burgemeester.

Godsdienst, staatkunde, vooroordeelen, partijzucht, gewoonten, gebruiken, alles moet hij kennen, wien ik mijne Vaderlandsche geschiedenis ten beste geve, mits hij de

zeden van het leenstelsel met die onzer kunstig saamgestelde Republiek verwarre en hij mij het koude Friesland met andere verwen schilderde dan het weelderige Vlaanderen.

... Bij den Romanschrijver draagt ieder jaar zijne kleur, ieder man zijn kleed op zijne wijze en naar zijnen stand. De kloosterbroeder en de paadje, de handswerkman en de hoveling, de staats- en de prinsgezinde, hij voere ze naar willekeur op, maar elk hunner levere een bewijs dat de schrijver hun karakter doorgrond, hunne wijze van zien voor een oogenblik tot de zijne gemaakt heeft....'

Wie zal die onmenschenlijke vracht kennis torschen? hoor ik reeds uitroepen, zelfs al beperkte de schrijver zich tot de roman van onze dagen? Doch al zou de toekomstige geschiedkundige roman niet al deze, en nog vele andere studiën, tentoon spreiden, indien hij op hooger aangegeven grondslag gevestigd wordt, zal hij altijd onmeetbaar veel goeds stichten en de plaats herwinnen, die hij in het hart en in den geest van ons volk verloren heeft.

Hij volge echter Schiller's stelsel niet, wiens 'geschilderde portretten niets anders dan prachtige, maar ijdele luchtgestalten zijn', zegt de *Geschiedvervalsching*, waarin ons medelid, de dichter Schaepman, de hand gehad heeft, 'die niet naar een ijverig onderzoek naar de waarheid, maar aan ingevingen van het oogenblik, aan poëtische inspiratiën het aanzien danken. Zeker, de dichter mag en moet daar rekening mee houden, hij moet de hulp zijner verbeelding te baat nemen, wanneer hij zich uit het verleden een stof ter behandeling kiest. Maar ook voor hem bestaan er bepaalde grenzen, die hij niet mag overschrijden, in zooverre namelijk de beelden zijner fantasie, de scheppingen der poëtische inspiratie niet tegen de ideële waarheid mogen aandruischen en met het historisch karakter van persoon en toestanden niet in strijd mogen zijn. Gehoorzaamt hij aan die wet niet, maar geeft hij

valsche voorstellingen betreffende het tijdvak dat hij zegt te schilderen, verwringt of verdraait hij den eigenlijken aard van instellingen of personen, dan zondigt hij des te erger tegen de waarheid, naarmate de leugen, in het kleed der poëzie gedost, bij het groote publiek gemakkelijker ingang vindt.’

Zeer juist gezegd.

Ik heb die strekking slechts met een paar en zeer breede lijnen afgeteekend. Aan anderen, die in den bloei van hun talent zijn, eene poging in dien zin te wagen. Men late dat sonettengeklater om 's hemelswille toch wat ter zijde; men legge zich ieverig op de studie der geschiedenis toe, die men meer en meer schijnt te verlaten, denkende, door een rijmpje aaneen te knutselen, den eernaam van ‘dichter’ te verdienen - een eernaam, dien in onzen tijd elke rijmelaar zich al te stoutweg aanmatigt - en men geve aan ons publiek degelijke en boeiende proza te lezen.

Zooniet, dan zal het volk zijn voedsel in den vreemde zoeken en Vlaanderen zal weldra Vlaanderen, dat is ‘zijn eigen’, niet meer kennen.

Zaterdag avond.

De sneeuw heeft een wit tapijt over de vlakte gespreid, donzen lijnen over de dakgoten en de vensterriggels geteekend, over het steenen kantwerk van den hoogen toren en de fijne uitstekken van het gekleurde Mariabeeld op den hoek der straat.

Heerlijk vooral is het beeld der gebenedijde, der reine: het is of een mysterieuse hand er blanke winterbloemen rond geweven heeft.

Bloemen, o ja, want de sneeuw is vol prachtige bloemen, vol schitterende sterren, vol onnavolgbare juweelen!

De ijzige wind snijdt langs den hoek der straat, en maakt gruis van het sneeuwdons; doch de Moeder Gods behoudt altijd haar zoeten glimlach, draagt altijd het goddelijk kind op den arm.

Zegt ze niet tot de arme vrouw die voorbij strompelt en een oogslag naar boven werpt: 'Ik heb geleden zooals gij: geloof, hoop en bemin!'

Beneden het beeld wiegelt, aan een verroeste stang, een oude lantaarn, waarin 's avonds, en dit sedert eeuwen,

het lichtje brandt door de godsvrucht der geburen ontstoken.

De zending, om elken avond dat lichtje ter eere van de Hemelkoninginne te doen opflikkeren, heeft de oude mandenmaker van zijn vader geërfd, en die vader van den grootvader, en zoo voort - en die zelfde zending zal de mandenmaker zijnen zoon opleggen.

Zoo zal het licht van jaar tot jaar voortbranden, totdat de Satan, door den adem des ongeloofs, het uitdooft - doch wie zegt u, dat het kort nadien op dezelfde plaats niet ontbranden zal?

Als gij in den nacht van het verleden terugkeert, ziet gij een eindelooze rij lichtjes, die als een flonkerende weg ten hemel slingert, slechts schaars onderbroken - slechts dan wanneer de Booze een oogenblik onbepaald meester was in onze stad, aan de Lieve-Vrouwe toegewijd.

Langs dien weg van licht, waarbij zich elken avond een nieuw lichtje voegt, gaan onze wenschen, onze gebeden tot haar.

Wat prachtige lightslinger, van vier tot vijf eeuwen lang, van de aarde tot in den hemel!

't Is Zaterdag avond: het werk is volbracht.

Wij volgen de groote wet des Heeren; wij rusten den zevenden dag.

Ik zie den werkman, met het gereedschap op den schouder, den lijnwaden knapzak op den rug, zijn arbeid verlaten; het zilveren weekloon klingelt in zijn zak als een beiaard in den hoogen toren.

Wel gapen rechts en links de kroegen, waar de kachel gloeit en de petrool brandt, waar het vuurwater in de flesschen tintelt; doch de eerlijke wroeter snelt voort.

Neen, neen, dat licht lokt hem niet aan!

Ginds verre in de donkere straat, in zijn donker huiske, brandt in den engen gang een 'oordjeskeerske' voor het

beeld van haar die hij dagelijks noemt: ‘Behoudenis der kranten’ en ‘Troost der bedrukten’; ja, dat is het licht dat hem lokt. Daar knielen 's avonds zijne kinderen, vóór dat zij slapen gaan, en bidden: ‘Wees gegroet, Maria!’

Ik ook spoed mij huiswaarts; ook mijn woelige taak is alweer voor één week volbracht: 't is er eene minder van die welke ik hier beneden vervullen moet.

Zoo vallen zij neêr - die weken; zoo volgen zij elkander op gelijk de kralen van den rozenkrans, die door de vingers eener biddende schuiven - echter zonder terugkeer....

Ik heb een dag rust.

Langs de besneeuwde straat en de met sneeuw omschorste boomen, buiten de oude stad, snel ik huiswaarts, reeds glimlachend om den glimlach die mij het gezellige vuur, het gezellige lamplicht, maar de nog eindeloos gezelliger oogen van vrouw en kinderen zullen toewenken.

Zeg mij: wat is er tintelender, verwarmender, liefdevoller en levenslustiger dan kinderoogen?

Geen bloemen, juweelen of sterren kunnen het daar bij halen.

Brrr! Ik klop de sneeuw van de schoenen en uit den baard, waarin de jaren het ook reeds doen sneeuwen, en ik treed de aantrekkelijke huiskamer binnen.

Het vuur brandt vinnig en verspreidt een aangename warmte; de lamp boven de tafel geeft een zacht licht; stemmen en oogen groeten mij, en juist nu ik binnentreed, klouteren de kinderen als om strijd op den stoel, om voor het antieke verguld-koperen Mariabeeld, het Zaterdagavondlicht te ontsteken.

Ik voeg bij het gezellige der oogen van de huisgenooten het glimmende beeldje met zijn traag wiegelend waslicht.

‘En waarom, waarom brandt men 's avonds licht voor

het Mariabeeld?' vraagt men hier. - 'Ja, waarom?' vraagt men ginder. - 'En deed men dit vroeger ook?' zegt men hier. - 'En zal men dat later ook doen?' zegt men ginder.

'Luister wat ik u te vertellen heb!' zegt de moeder, die de gave der vinding heeft.

't Is lang, zeer lang geleden, meer dan vier eeuwen, misschien nog langer.

Antwerpen was toen nog zoo glinsterend, zoo trotsch, zoo prachtig niet, neen! 't Was nederiger, en, in den waren zin des woords, oneindig schooner dan nu; want het was gelooviger in het goede en dus ook diep Vlaamschgezind - wat zeker oneindig beter is dan al de pracht en al de weelde.

De huizen hadden nog kleine vensters in de roodsteen en of voorover gebogen houten gevels, langs welke 's zomers de frisch groene wingert groeide, en in 't najaar de pereldruif rijpte.

Maar de toren stak toen reeds zoo fier als nu boven de huizen uit, als een zegenende opperpriester, aan wiens voet alles gekniel ligt.

Ridder Aarnout had slechts één kind, eene dochter, Yolande geheeten - een engelachtig wezen, dat uit de schilderijen der kathedraal was neergedaald zoo schoon, zoo edel, zoo rein, zoo blond, zoo goddelijk was zij.

Zij was de hoop van den adellijken stamboom, die reeds zooveel dorre takken telde.

Wat men op aarde wenschen kon, was voor Yolande weggelegd.

Wie toch had schooner sorkoeten of tabbaarden met kostbaar bont; kleedijen van brokaat, zijde, damast en fluweel; gouden gordels met edelgesteenten en gouden buidels, zooals er nooit vorstinnenmiddel omhangen had-

den; saffieren halssieraden, ringen en rozenkransen van de fijnste perels!

Hare kamers waren met zijden tapitserijen behangen; de zeldzaamste bloemen bloeiden op hare vensterbank.

En, als zij ter wandeling ging, werd zij 'de blonde schoone'! op de witste aller hakkenijen gedragen, en zette zij haar geborduurd schoentje op den grond, dan droegen jonge paadjes den langen sleep van haar kleed, en zij waren gelukkig als de lamfer, die van haar kapsel daalde, hun in het aangezicht waaide.

Dan, o dan drukte zij vluchtig de lippen op het wuivende gaas, gelijk op de relikwie eener heilige.

In het huis des ridders weergalmde de melodie van de speeltuigen, achter het roode met goud bestikte laken verborgen; de wijn kraalde in de gouden koppen en drinkhoorns, en de blanke feesttafel, met geurige spijzen bezet, was met bloemen bestrooid.

De ridders dronken ter eere van de schoone Yolande; doch zij, zij sloeg de oogen neêr, en wendde het hoofdje niet meer om als zij heenging; zij liet de blonde edelheeren zuchten, en bleef er, met den witten kindoek of barbette, als een vroom nonneken uitzien.

Och, zij was vroom, heilig vroom, en den Heere toegeheiligd: zij dacht aan geene aardsche pracht, maar wel aan het arme kribbeke van Bethleëm, aan de bloedige doornen kroon, aan het naakte graf van Jerusalem.

Zij wilde zich niet tooien met al die kostbare stoffen en juweelen, als de Moeder Gods niets had dan een blauwen linnen mantel, en hare juweelen de tranen waren die aan hare wimpers biggelden; zij wilde niet rijden op de witte hakkenije, als 's Heeren moeder de verschrompelde sandalen in het brandende woestijnzand zetten moest.

En als er 's Zaterdags avonds feest was in de woning

van haren vader, opende zij stil haar venster, dat uitgaf op den hoek der straat waar het Mariabeeld stond, en legde hare diamanten, smaragden en saffieren aan den voet der Moeder Gods neêr, in stede van er zich meê te versieren.

Want zij dacht dat het die juweelen waren die haar zooveel aantrekkelijkheid gaven, en zij vergat - de onschuldige duive! - dat zij twee lichtblauwe perels in het oog had, die meer tooverkracht verspreidden dan al de schatten der wereld.

Maar aan den voet van het beeld schitterden de juweelen zoo helder, dat men elkander toefluisterde: 'Daar zijn sterren uit den hemel gevallen.'

Het volk liep bijeen en toefde in de straat, en de ridder, die uit de hooge vensters van zijne woning naar beneden staarde, dacht dat de laten zijn feest bewonderden.

Neen, neen, men bewonderde het Mariabeeld, dat over sterren scheen te treden!

En voortaan was het iederen Zaterdag avond zoo, en dat verdroot den booze, die niet vergeten kon dat zij, wier beeld zich daar verhief, hem eens met den voet den kop verpletterde.

Dat verdroot hem als hij, bij het vallen des nachts, op zijne breede vleermuizen-vleugels, over de stede dreef, zijne prooi zoekende; hij fluisterde den zondigen mensch het geheim in, en blies de hebzucht in zijn hart aan.

Doch, toen de boos gekromde vingers de juweelen, die aan den voet der Maget lagen te fonkelen, wilden grijpen, waren het vlammen geworden, wezenlijke vlammen, nijdig tintelende en bijtende vlammen, en die de misdadige handen rood schroeiden.

En Satan rilde en dreef bang en pijlsnel van de Onze-Lieve-Vrouw stad weg, en voelde meer dan ooit de plek

branden waar zij, de vrouw uit David's stam, eens den voet gezet had.

De vrienden van ridder Aarnout zijn verstrooid als de najaarsbladeren, die over het kerkhofpad heen dansen; de snaartuigen zwijgen, zelfs de snaren zijn reeds lang gesprongen; de wijnkoppen zijn uitgedroogd; de bloemen, op het witte ammelaken, gestrooid, zijn verdord, en de oude ridder slaapt, in zijn glinsterend harnas, onder den arduinen zerk van de kathedraal.

En in een arme kloostercel ligt Yolande op een houten brits, in een harde pij en de geeselhoord om het middel, maar met een hemelschen glimlach op de verbleekte lippen; met eene tinteling van geluk in het zoete, lichtblauwe oog, dat op het beeld der Moeder Gods, aan den muur, gericht is.

't Is Zaterdag-avond.

Juweelen heeft Yolande niet meer om ze aan den voet van de Koningin des Hemels te leggen, o neen! Al wat zij bezat, al de rijkdommen die ridder Aarnout achterliet, gaf ze den arme!

Ook nu had zij niets meer dan tranen en verschrompelde sandalen, gelijk eens de Moeder des Heeren, vóór dat deze, in de hemelvreugde, op sterren trad.

Zij had geene juweelen meer om het beeld te versieren, en dat wierp een donkere wolk over haar lief wezen; ze had zelfs geene bloemen meer.

Doch de Koninginne des Hemels gaf haar een denkbeeld in: zij ontstak, op den avond vóór den zevenden dag, een eindje kaars, dat zij in het portaal de van kloosterkapel gevonden had en daar nutteloos lag.

En nu schitterde er toch weêr iets aan den voet van de Morgensterre.

Het beeld scheen haar zoet en troostend te zeggen:

‘Hoe nederiger en hoe kleiner het offer is, hoe liever is het mij, Yolande.’

En daarom glimlachte zij op hare harde legersteê, en staarde zij zoo gelukkig op het beeld, en dit op haar.

En dewijl het volk geene juweelen heeft, en alle rijke vrouwen geen Yolande's zijn, blinken er in onze dagen geen diamanten sterren aan de voeten van de Moeder Gods.

Doch het kleine kaarsvlammeke doet iederen Zaterdagavond de lange rij lichten, die, door de eeuwen heen, van de aarde naar den hemel reiken, ter eere van de zoete Moeder-Maagd, grooter en grooter worden.’

En dat vertelde de moeder, en dat schreef ik hier neêr, Haar, de Koninginne der Engelen, ter eere!

Kerstmis in de kerk en Kerstmis in huis.⁽¹⁾

I.

Chateaubriand, de groote kristendichter, zegt⁽²⁾: *‘Chose étrange! des hommes puissants parlant au nom de l'égalité et des passions n'ont jamais pu fonder une fête, et le saint le plus obscur, qui n'avait jamais prêché que pauvreté, obéissance, renoncement aux biens de la terre, avait sa solennité au moment même où la pratique de son culte exposait sa vie.’*

Die woorden bevatten een groote, een treffende, een onomstootbare waarheid; zij vestigen de stelling, dat de wereldsche macht geen duurzaam feest stichten kan; dat slechts die feesten in het hart van den mensch, en door de eeuwen heen, onverpoosd voortleven, die inderdaad van goddelijken of van godsdienstigen oorsprong getuigen.

(1) Voordracht gehouden in den Katholieken Kring van Antwerpen, den 23ⁿ December 1878.

(2) *Génie du Christianisme*.

In een koortsachtige overspanning, in een voor het oogeblik opbruisende geestdrift, in de tegenwoordigheid van het feit en de daarin optredende personen zelve, stichten de machtigen der aarde, feestelijkheden en decreteeren dat het volk, op bepaalden tijd in geestdrift, in vereering, in liefde zal losbersten - en om die losbersting van officieel plezier, in de hoofdsteden, te bestendigen, stemt men zakken vol geld, doet men de poëeten zingen, de schilders borstelen, de beeldhouwers beitelten, de lofredenaars woordenkramen en roept trompet, klok en kanon een juichende menigte in de straten.

In de eerste jaren wordt dit feest, indien de partijschap er zich niet mede moeit, druk gevolgd; doch weldra valt het gedenkmarmer in gruis, de opschriften worden weggeveegd, de dichters hangen de harp aan de wilgen of, prozaïsch gezegd, 'aan den kapstok', en tusschen de verlepte bloemen, de afgeregende doeken en leêge oester- en amandelschulpen, piept reeds de afbrekende, spotzieke en cynieke volkslach, die, in onze dagen vooral, zich niet lang met dezelfde speelpop kan tevreden stellen.

Zegt mij, wat is er overgebleven van die prachtige en wulpsche feesten in het oude Rome, van die glinsterende ridderplechtigheden der middeleeuwen, van die feesten welke God Decadi, in het laatst der verleden eeuw, op de bloedige muren van Parijs schreef? Zij stierven van lieverlede weg; sommigen werden onder de bitterste spotternij, en zelfs de laatsten onder den vloek des volks begraven, en datgene wat zij soms geroepen waren te vervangen, is andermaal teruggekeerd - namelijk de feesten die als mystieke bloemen, rond de wieg zelve van het catholicism, werden opgehangen!

Men zal wellicht opwerpen dat de feesten, uit de dolzinnige omwenteling van 1793 ontsproten, ook met die dolzinnigheid moesten verdwijnen; doch die, welke in regelmatiger oogenblikken gedecreteerd worden, zijn ook

niet veel meer dan Chineesche schimmen, die een oogenblik voor ons over den witten muur dwalen! Het feest van Sedan, bij voorbeeld, door Duitschland ingesteld en met alle mogelijke kracht aangevuurd, is, even als het Waterloo-feest, van den beginne af, voor de meerderheid niets meer geweest dan eene doodenparade - een nevelfeest, en de Belgische Septemberfeesten zijn, na vijftien of twintig jaren bestaan, als een oude kurk uitgedroogd - en het mirakel dat dorre krukken rozen geven, zal men op de Septemberfeesten, zelfs niet in 1880, zien toepassen....

De zoo alvermogende god-Staat heeft zoo min ooit een duurzaam feest kunnen stichten, als dat hij de groote katholieke feesten in het hart des volks heeft kunnen uitroeien. Hij, of zijn aanverwanten, heeft dit laatste gepoogd van af de Nero's tot aan Luther; hij heeft daartoe geieverd van Luther tot aan de Fransche revolutie; hij streefde met dit doel vooruit van 1793 tot op onzen tijd - immer bezielde met denzelfden oproerigen, helschen geest; immer geneigd terug te keeren tot het wellustige heidendom, dat, schoon achttien eeuwen zijn heengesneld, den triomf van het kruis niet vergeten kan.

Wij begrijpen dat: Satan kan niet vergeten en nog minder vergeven!

En toch werden die kristene feesten niet voortdurend uit de Staatskas bezoldigd en gemest - wel integendeel! De goede God heeft geen kapittel van 'nationale feesten' op zijn budjet; maar Hij heeft in zijne feesten de eeuwig levende kiem gelegd, zooals in alles wat uit zijne hand op aarde gevallen is: de kiem der liefde, en daarom alléén leven die mystieke bloemen, zooals ik zegde, in de katakomben ontsproten, met de Kerk zelve, door alle eeuwen heen, voort.

't Moge winteren, maar die bloemen ontluiken weêr in de eerstkomende lente: - dat is, het moge maatschappelijk stormen en in dien chaos mag de mensch, in zijnen meest

gespannen overmoed, de bloedigste ontwerpen droomen en deze ook uitwerken - als hij al zijne krachten in die monsterachtige worsteling zal hebben uitgeput, zal hij wel verwonderd staan, te zien, dat wat hij dacht uitgeroeid te hebben, in de kleine kinderen weêr herleeft; dat zij, met hunne zwakke handjes opbouwen, wat de reuzen hadden afgebroken!

Wat de mensch, in de reine vereering des harten of met eenig wereldsch doel, bij die feesten gevoegd heeft, kan onder den druk der omstandigheden, onder de vervorming der zeden geleden hebben; doch het feest rijst onwrikbaar op, herneemt, trots al de hervormers, zijne plaats en keert ieder jaar even rein, even frisch, even kinderlijk - want een kinderlijk gemoed heerscht in al onze feesten - in onze tempels en onze huiskringen terug.

Waar, waar is het wereldsch feest dat, in voortleving, met ons bloeiend Paschen, met ons Sinxen en vooral, ja vooral met dat mysterieus Kerstmisfeest kan wedieveren - dat nachtelijk feest, hetwelk uit het diepste diep onzer tijdrekening tot op onze dagen en in alle landen voortleeft, overal waar een altaar wordt opgeslagen, in de schaduw der tamarinden en palmen, gelijk boven in de wolken, op de besneeuwde gletchers!...

Maar ook welke ontroerende poëzie, zal men zeggen, hecht zich aan die feestviering! Met wat al luister heeft men deze in kerk en huis omgeven! Wat al harten heeft men daarin doen belang stellen! - Dat alles is waar; doch zonder den goddelijken oorsprong, aan die gebeurtenis verbonden, zouden noch de kribbe, noch de stal, noch het kind, noch die arme werkmansfamilie zooveel eeuwen hebben voortgeleefd; het feit zou sedert lang in de gewone gebeurtenissen der geschiedenis verzwolgen zijn, of ten hoogste voortleven gelijk de dichterlijke verhalen in den Vedas en de Mahabaratta, in de Noordsche fabelleer en in de Niebelungen.

Nu echter weêrgalmt, in den nacht van den 25ⁿ December, over gansch de wereld, daar waar het kristendom zijne liefde laat stralen, de stem des engels: *'Heden is u geboren de Zaligmaker, dewelke is Kristus de Heer!'* En om geen enkelen stond zijnen oorsprong, zijne zending op aarde, den grondslag van zijne leer, dat is ootmoedigheid en liefde, te doen vergeten, weêrgalmt het nog op dien dag: *'En dit zal u een teeken wezen: gij zult een jong kindeke vinden in doeken gewonden en geleid in eene kribbe.'*

Ieder jaar, zeg ik, - dat is niet zelden vijftig of zestig maal in het menschelijk leven - en echter, wie gij ook zijt, gij zult met mij bekennen dat gij ieder jaar met vreugde, met ontroering dit feest ziet weêrkeeren! 't Is feest in de kerk, 't is feest in uw huis. 't Feest in uw hart! 't Was een feestelijke dag in uwe kinderjaren, toen uw begrip niet verder ging dan den groenen boom met blinkend speelgoed beladen, of de kleine kribbe, in uws vaders huis opgericht; 't was feest toen gij in later jaren met ontwikkeld verstand, een deel van het bovennatuurlijk mysterie kondet beseffen, en 't zal nog feest zijn als gij, met den voet in het graf en met brekend oog, op uw leven terugschouwend, de zon, uit de kribbe stralend, over onzen besneeuwden Decemberdag zult zien heenglanzen!

O, die arme kribbe, die naakte stal, dat hulpeloos wicht, die Koning aller koningen, onder de hoede gesteld van een armen timmerman - terwijl de volkeren integendeel in den waan verkeerden dat de Heiland, die beloofd was en zou geboren worden, een man zou zijn in de paleizen der grooten en in purper gewiegd; een Cesar, die over millioenen soldaten zou gebieden; want men had in het heidendom geen besef van de zedelijke macht, van het zedelijk recht; men steunde enkel op de brutale kracht, op het geweld, zooals ook nu weêr de naar het heidendom overhellende samenleving geneigd is te doen - dat leven,

aanvang nemende in eene kribbe en eindigende op het smadelijke kruis, tusschen welke twee uitersten niets ligt gezaaid dan tranen, opoffering, gelatenheid, beteugeling van driften, strijd, eeuwige strijd tegen de overmacht, lijden en martelie; o, dat leven, die schepping is wel goddelijk, die leer draagt wel den goddelijken stempel!

Quand toutes les lumières de la philosophie, zegt in begeestering een groot schrijver⁽¹⁾, se réunissaient contre ses dogmes, jamais on ne nous persuadera qu'une religion fondée sur une pareille base soit une religion humaine; celui qui a pu faire adorer UNE CROIX, celui qui a offert pour objet du culte aux hommes L'HUMANITÉ SOUFFRANTE, LA VERTU PERSÉCUTÉE, celui-là ne saurait être qu'un Dieu.

Is het kerstfeest goddelijk, dan ook is het, meer dan eenig ander, een feest van verbroedering en liefde. Zoo begrepen het nog de katholieken uit de dagen die men den 'goeden ouden tijd' noemt. De band, die niet alleen de familie verbond, maar alle huisgenooten, werd op dien dag nauwer toegehaald. Meester en knecht, koning en onderdaan, rijke en arme wilden in kerk en huis dien nacht vereeren, waarin het mysterie der verzoening tusschen God en de menschen hernieuwd wordt; waarin de engelen, door den mond des priesters, andermaal zingen: *'Vrede aan de menschen die van goeden wille zijn.'*

Hij zou niet katholiek zijn, hij, die koud en wrevelig, in dien nacht, de klokken hoorde galmen - die zilveren stemmen, weêrklinkend gelijk weleer de stemmen der engelen tot de herders - hij, die in het donkere van den nacht, ofwel in het midden van het barre sneeuwveld, gevoelloos de kerk met hare verlichte vensters zou zien oprijzen; hij, die zonder eenige ontroering den tempel zou binnentreden en, door de geurige nevels van den wierook

(1) Chateaubriand.

heen, mysterieus het licht zou zien stralen over de schitterende autaren, de droomende beelden, de grafsteenen onzer dooden en de gebogen hoofden der levenden; hij, die zonder iets weeklijks in het hart te gevoelen, den milden orgeltoon zou hooren doormengd worden met het *hallelujah* der priesters!

Maar zeker zou hij niet katholiek zijn, hij, die op dien nacht uit de kerk en in zijn gezin terugkeerend, omringd door zijne kinderen, niet mild was voor den arme, niet liefderijk voor den mindere, niet vergevensgezind jegens die hem misdeed; hij, die in dien nacht niet innig gevoelde wat hooge bestemming, wat schat van zielsgenoegen in het catholicism is weggelegd voor hem die kinderlijk van gemoed weet te zijn!

In onze dagen wil zeker gedruischmakend, vroolijk en mild verterend wereldje, door bal en cotillon, een nieuw leven aan het kersfeest ingieten. Eene danspartij, natuurlijk, behoorlijk gedecolleteerd, schuimende wijn, minnelonken en dronkemans-oogen, een kerstboom zonder kribbe, maar met dubbelzinnige charades, erg verdachte *surprises* en amoureuze karamellen; voor herderslied de walsen van Jules Klein: *Lèvres de feu, Fraises au Champagne, Peau de Satan* en... *Petits-Soupers*, terwijl waarschijnlijk de drie Oostersche koningen een cotillon moeten dansen - precies gelijk moderne koningen zouden doen. Voorwaar! de hedendaagsche wereld heeft er een wonderlijk slag van om het christene feest: de geboorte in den armen stal, te vieren, en men mag met alle recht vragen of Satan hier de *honneurs* van dat feest niet waarneemt?...

In de dagen der hervorming, in die der zoogezegde philosophische beweging, en vooral, hier te lande, in die der bloedige Fransche omwenteling, heeft het ongeloof onze kerkelijke en de daaraan verbonden huiselijke feesten, met den bessem der spotternij willen wegkeeren. Het ongeloof was destijds brutaal, het had den geest van

Machiavelli, van Tartuffe nog niet zoo algemeen als nu. Later, toen het zag dat het niet met open vizier kon optreden, wilde het gelukken, is het diplomatischer geworden: - de zoon van den kerkroover der 16^e eeuw, die van den gelijkheids-apostel der 18^e, de *communard* zelfs der 19^e - altemaal kinds-kinderen van het ongeloof, dat is van den vijand van Bethleëm - hebben over het bedel- en het beulenkleed thans het gegaloneerd hofkostuum aangetrokken, en terwijl zij hun werk van afbraak van troon en autaar onverpoosd voortzetten, warmen zij zich intusschen lekker, in fluweel en zijde, aan den haard der rijken en der koningen....

‘Met al het bestaande brutaal weg te keeren,’ zoo redeneert het ongeloof, ‘heb ik eigenlijk niets weggekeerd. Wat hier verdwijnt, verschijnt ginder weêr. 't Is voor mij de altijd terugkerende bloedvlek van Macbeth. Daarbij, door die afschaffing ontnem ik aan mijne volgers, die vooral veel van plezier houden, een groot genot: laat ons liever die feesten zooveel mogelijk... moderniseeren, dat is bederven; dat is een wulpsch genot, eene alles doortintelende zinnelijkheid, een uitsluitend wereldsch karakter geven - kortom laat ons die vermaken zoo wat droppeltjes ingieten van eenige dier plezierige en zoo onverdiend gelasterde zeven hoofdzonden. In dat geval hebben wij in dien aan God toegewijden nacht, een dubbel genoegen: we genieten en we profaneeren te gelijker tijd.’

Als ik dus hier ter plaatse van het huiselijk kerstfeest spreek, dan bedoel ik dat genoegen, hetwelk nog een sprankel licht, uit Bethleëm gekomen, in zich bevat, en niet dat hetwelk de weêrgalm is van dien lustigen tafelvriend, met name Marten Luther, die alles behalve bezitter was van de deugden door de kribbe van Bethleëm geleerd....

II.

In welk tijdvak der geschiedenis ontdekken wij den aanvang van dit feest?

De inrichting van hetzelfde schijnt uit de kribbe zelve ontstaan te zijn. Er wordt van het Kersfeest en het Driekoningenfeest, die gelijktijdig en onder de Grieksche benaming van *Theophania*, dat is 'uiting der goddelijkheid', gevierd werden, reeds gesproken in den jare 138, onder Paus Thelesphorus; doch het is zeer goed aan te nemen dat, reeds onmiddellijk na de Hemelvaart, de geboorte, in zekeren zin, bij de eerste christenen herdacht werd. Men vierde in alle geval die feesten den 11ⁿ der *tybi*, een datum die in Egypte overeenkwam met den 6ⁿ Januari.

Het feest, door Paus Thelesphorus ingesteld of geregeld, bleef tot in het jaar 337 voortbestaan, wanneer Paus Julius een onderzoek over den juisten geboortedag des Heilands instelde. Dit was, zegt de *Liturgie*, te Rome doenbaar, dewijl aldaar de archieven van het rijk berustten en zij het tijdstip der volksopstelling, door keizer Augustus bevolen, konden aanduiden.

Uit dit onderzoek bleek dat de groote gebeurtenis *niet* den 6ⁿ Januari van onze tijdrekening, maar den 25ⁿ December had plaats gehad.

Trouwens de geloovigen waren het over den datum van den 6ⁿ Januari, in het Oosten, niet eens; sommigen vierden het Kerstfeest zelfs in April. De uitspraak van den H. Stoel bracht eenheid in de verschillende denkwijzen, en het geboortefeest van den Heiland werd, altijd onder den naam van *Theophania*, den 25ⁿ December, dus straks

1500 jaar, op denzelfden dag gevierd. Dien naam behield het feest geruimen tijd, in verschillende landen; in den almanak van een Fransch gebedenboek der 14^e eeuw⁽¹⁾ vindt men dat woord nog gebezigd.

De benaming van het feest heeft thans in de verschillende gewesten, ook verschillenden klank en oorsprong. De Franschman zegt, onder ander, *Noël*, de Duitscher *Weihnacht*, de Scandinaviër *Jul* of *Jol*, de Engelschman *Christmas*, de Nederduitscher *Kersmis*, enz. *Noël* zou, volgens sommigen, eene samentrekking zijn van *natal* of *nadal*, zooals in het zuiden dit feest genoemd wordt; wij stemmen met de denkwijze dat het de laatste letteren zijn van *Emmanuël*, God. Van *Nuël* tot *Noël* is de afstand klein. *Noël* was ook de vreugdekreet in de middeleeuwen.

Het *Weihnacht* der Duitschers komt, volgens eenigen, hieruit voort, dat dit volk de tijdverdeeling naar den nacht, niet naar den dag doet; doch 't is eenvoudiger te zeggen dat het woord 'gewijde nacht' zijnen oorsprong neemt in den Bijbel, waar geschreven staat, dat Christus *in den nacht* geboren werd.

Het *Jul* der Scandinaven is den naam van een heidensch feest, dat den 21ⁿ December in den winterzonnestilstand - dat is, als wij den kortsten dag en den langsten nacht hebben - gevierd, en bij de Noordsche volken, zelfs bloedig gevierd werd. In de 10^e eeuw veranderde koning Hako van lieverlede dit bloedfeest in het feest van liefde en vrede en verplaatste het op den 25ⁿ December. Hij liet echter den naam van *Jul* of *Jol* bestaan, eene verbastering van *Jolla*, vreugde - een woord, dat in de Nederlandsche taal nog zijne plaats heeft: een *jolig* feest, een *jolig* man.

Wat ons *Kerstmis* betreft, dat is volgens sommigen af te leiden van *kristen*, dat men in den ouden tijd schreef *kersten*. Zoo zegde men als zich iemand liet doopen: 'Hij

(1) Liturgie.

laat zich *kerstenen*’; zoo zeggen wij nog een *kerstenkind*, een *kerstenbrief*. Anderen beweren dat het afgeleid is van het Joodsche kerkwijdingsfeest, waarop men veel licht ontstak, en de oorsprong dus te vinden is in *keersfeest*. Als men *te* veel licht ontsteekt, wordt men blind! Dat bewijst ons ‘licht, immer licht!’ Wij zullen dus liever die Joodsche ‘keersen’ uitblazen en ons houden aan het woord *kersten*.

Tot een der groote feestdagen verheven, werden door de Kerk aan het Kerstfeest ook gansch bijzondere gebruiken en plechtigheden verbonden, Tot aan het Concilie van Latranen, dus in de 13^e eeuw, was het voor den geloovige eene verplichting op dien dag tot de H. Tafel te naderen. In de 5^e eeuw werd de mis van Kerstavond op het uur der Nonen gecelebreerd, en behalve deze bestonden er drie andere missen: eene voor den nacht, eene voor den morgenstond en eene voor den dag.

Het celebreeren der drie missen was in den aanvang enkel pauselijk: de eerste had 's nachts plaats in de kerk van Maria-de-Meerdere, de tweede bij het aanbreken van den dag, in de St Athanasius-kerk, en de derde op het uur der groote feestdagen, in de St Pieterskerk: aan elke mis is het symbolum van het uur verbonden. In Gallië lazten de priesters reeds, vóór vele eeuwen, op Kerstdag twee missen, doch toen aldaar door Carlomagnus de Romeinsche liturgie was ingevoerd, kwam eerst bij de bisschoppen en later, bij pauselijke concessie, het getal van drie missen bij alle priesters in voege.

In den Kerstnacht zegende de Paus weleer degen en hertogelijke kroon, die ofwel eenen aanwezig zijnden ofwel eenen door den Paus uitverkoren prins werden aangeboden, en toen de keizers Karel IV, Frederijk III of anderen, op dien dag te Rome waren, woonden zij met gansch hun schitterenden stoet van edelingen en grooten, de pauselijke mis bij. De keizer hief het *Exiit edictum* uit

het Evangelie aan, en bij den aanhef van dien zang trokken allen de lange zwaarden, hielden ze in de hoogte, bewogen ze en deden ze alzoo in het licht als vlamme ladders schitteren - een teeken, dat zij het Christen geloof immer ridderlijk zouden verdedigen.

Het altaar, zegt Belet, een theoloog der 13^e eeuw, was voor het officie van de Kerstmis met drie sluiers bedekt: de eerste sluier was zwart, om den tijd vóór de wet van Mozes aan te duiden; de tweede mat-wit, het symbolum der revelatie aan den Joodschen wetgever; de derde rood en stelde de wet der genade voor. De lichten werden na de derde Nocturne ontstoken: men las alsdan het Evangelie der geslachten en het *Te Deum* weêrklonk bij het alom glanzende en stralende licht.

Was de viering van het feest te Rome plechtig in de kerk, 't was ook een feest in alle huizen, bij den burger gelijk in het vatikaan. De Paus gaf op dien dag een groot feest aan de prelaten van zijn huis; de kapelzangers voerden het prachtige *Laetabundus exultet* uit, werden na den zang tot den voetkus toegelaten, ontvingen een geldstuk en een beker-vol van den pauselijken wijn.

De voorstellingen van de tafereelen uit de geboorte des Zaligmakers waren in den aanvang teenemaal kerkelijk, later kerkelijk en huiselijk, en eindelijk, voor zooveel zij nog bestonden, enkel huiselijk. 'Bij de Mysteriën en Passionalen, zooals de Kerk die gaf', zegt Dr. Wap⁽¹⁾, 'was de geestelijkheid, de koster met de koorjongens en de monikken, zelf op het tooneel,' dat in de kerk was opgeslagen; doch reeds in de 13^e eeuw vindt men er hier en daar spoor van, dat die voorstellingen, om de ingeslopen misbruiken, verboden waren.

Toch wordt in sommige landstreken, zooals onder ander in de Languedoc, in de kerken nog eene *pastourelle* ge-

(1) Bloem en vrucht.

zongen en vertoont men, vooral in de kloosterkerken, zooals hier in de kapel der Paters Redemptoristen, het kindeke in de kribbe, en ik herinner me, dat ik, als schooljongen, in onze kleine dorpskerk, den kerstzang door vader Tollens gemaakt heb meegezongen. In het Limburgsche plaatste men vroeger het kribbeke, maar nu nog de groote verlichte ster in de kerken en zingt men nog oude kerstliederen.

Alle landen hebben hunne *Noëls*, die vooral dagteekenen van het begin der 15e eeuw. De abbé Paul Terris heeft onlangs die van Frankrijk breedvoerig behandeld in zijn *Essai historique et littéraire sur les Noëls*. De abbé Carnel besprak die van Fransch-Vlaanderen, Mone die van Duitschland, Collier en Walker die van Engeland, schier alle bibliophilen die der Nederlanden, waar deze zangen, zegt Snellaert, in het begin der 17e eeuw een wezenlijke geestdrift deden ontstaan. In Duinkerken noemde men die zangen het ‘Kribbeke’ of ‘Kribbetje’ en zij werden daar, in Vlaamsche taal, nog omtrent 1824 gezongen. De kostumen, zegt een ooggetuige door Carnel aangehaald, waren prachtig, de stemmen van Maria, engelen en herders waren zoet en godvreezend; aan anachronismen ontbrak het niet: *‘L’essentiel pour les spectateurs était que les bergers de la pièce avec leur culotte courte et leur chapeau de paille enrubané, imitassent le mieux possible ceux de Florian,’* en men juichte vooral toe als *‘les hôtessees de Bethleëm avec leurs grands pendants d’oreille et leur trousseau de clefs à la ceinture, savaient copier les fières allures des “Bazannes” du vieux Dunkerque.’*

Het eerste tooneel is een tweezang tusschen den engel-boodschapper en Maria, welke bericht ontvangt dat zij de moeder des Heeren worden zal. Het tweede bevat een duo tusschen Maria en Joseph op weg naar Bethleëm. De voedster-vader legt zijne bezorgdheid voor Maria aan den

dag en vreest de strenge koude voor haar, waarop de H. Maagd met de twee prachtige verzen antwoordt:

Ik draeg de zon in my,
Dus ben ik van koude vry.

Wilt gij nog een bewijs van de lieflijkste anachronismen? Leest dan het derde tooneel:

JOSEPH.

Ik soek hier overal
Wie ons ontfangen sal.

(siende eene weirdinne)

Basinne wilt ons logeeren,
Wy komen uit Nazareth,
Volbrengen des keyzers begeeren
Gelyk Godt heeft voorgezet.
Wij bidden u laet ons in.

EERSTE WEIRDINNE.

Neen, dat ben ik niet van sin.

JOSEPH.

Ey, laet ons binnenkomen;
Ey, herbergt ons alle bey.

WEIRDINNE.

Myn kaemers syn ingenomen,
Veel beter en milder als gy.

JOSEPH.

Wy sullen u wel voldoen.

WEIRDINNE.

D'andere sullen 't nog beter doen.

JOSEPH.

Ey, wilt ons binnen laeten;
 Gy weet 't is nu te laet
 Te dwaelen soo lang achter straeten,
 Waer nu het soo duyster staet.

WEIRDINNE.

Gaet elders zoekt uw profyt
 Want hier verliest gy maer tyd.

JOSEPH AEN MARIA.

Laet ons aen een' andere vraegen;
 Siet daer komt een huysche weirdinn':
 Deze sal ons niet wegjaegen.

(aen de tweede weirdinne)

Basinneke laet ons in....

TWEDE WEIRDINNE.

Myn vrienden en peynst dat niet;
 Want gy er te maeger uytstiet.

(De muziek speelt hier eene ritornelle om te veranderen van toon.)

In het derde tooneel verschijnt de engel voor de herders; in het vierde vinden wij Maria in het stalleken, terwijl de Maagd *affettuoso* zingt:

Wellekomme
 Jesse blomme,
 Uyt de hoven
 Van hier boven,
 In dit ongelukkig dal!
 Wellekom Koning
 In ons woning;
 Wellekom Heylandt,
 In ons eylandt,
 Wellekom Koning in den stal!

En verder heeft de maker van het stuk eene inderdaad dichterlijke beweging gehad, als de Maagd zingt:

Ik aenbid u, plat ter aerde,
Ik uw moeder, die u baerde,
Onbesmet en sonder pyn.

.....

Siet het heete vlammeken;
Siet hoe zijne kaakjes bloosen
Boven all de schoonste roosen
Siet het suyver lammeken.

Kleynen koning,
Laet my langen
Melk en honing
Van uw wangen!
Ach, wat soet een mondeken!
Komt myn kindje
Komt myn vrindje,
'k Sal u warmen
In myn armen
Drukken aen myn herteken!

Het vijfde tooneel stelt voor de herders in den stal. Een van hen zingt voor; de overigen antwoorden in koor; in het zesde verschijnen de koningen:

Wy komen alle dry uyt vremde landen,
Uyt Orienten door een sterr' geleydt,
Vieren uw macht en kussen uw' handen
Groeten met ootmoed uwe majesteit.

(Sy offeren hunne giften, singende de volgende sarabande)

Wy vallen alle dry voor uwe voeten,
Wy vallen voor uw kribbeke neer;
Wy komen u als koning groeten
En kennen u voor onzen Heer.

Trouwens, al de kerstzangen hebben hetzelfde naïef, recht

kinderlijk karakter; zij dragen den stempel der middeleeuwen of liever van het feest dat zij moesten opluisteren. De H. Maagd heeft in allen hetzelfde liefdevolle hart, een rijken moederzin, een onpeilbaren eerbied voor het goddelijke kind. Schier alle dichters verplaatsen ook het tooneel uit het blozende en koesterende morgenland naar onze ijzige en sneeuwige luchtstreek; schier allen hervormen den naakten stal, eene grot, in een huis der 15^e eeuw of later, en kleeden hunne herders naar de mode. Zelfs pater Poirters, in de 17^e eeuw, maakt in zijne *Vanitas* van den stal eene kraamkamer van zijnen tijd, en schijnt er over te klagen dat de visites aldaar gemist worden!

Een ieghelyck die gaat ter sy,
Oft voor by;
Daer is gheen bezoeck,
In desen hoeck;

Noch aen de deur
Staet Monsieur,
Noch Mevrouw;
Sy vreest de kouw.
Daer is hier
Noch Maert, noch Kamenier.

Joseph die gaet op en neer
Joseph die gaet wegh en weer
Joseph dient den nieuwgeboren Heer.

Even als het rondwandelen met de lichtende ster, was het kribbeke in de Nederlandsche gewesten, vooral in de zuidelijke, bekend; doch ik heb te vergeefs naar den insteller van die vereering gezocht, tenzij het waarheid is wat men, echter zonder vasten grond, beweert, dat zij door den H. Franciscus van Assisen werd ingevoerd.

En waarom zou dat niet? Met wiens leven dan juist met dat van den rijken, weelderigen 24 jarigen jongeling, die al zijne bezittingen aan den arme gaf, gelofte van

armoede deed en een der schitterendste toonbeelden is van zelfopoffering, kinderlijken eenvoud en menschenliefde - met wiens leven komt de vereering der kribbe beter overeen? Aan wiens hoede kan de grot van Bethleëm beter zijn toevertrouwd dan aan zijne volgelingen, die zelfs met hun bloed de heilige plaats tegen den politieken schismatiek hebben verdedigd?

Bethleëm, Kerstnacht!... verplaatst u in dien prachtigen Oosterschen nacht; de hemel is met gouden sterren bestrooid; 't is nu nog hetzelfde landschap, dezelfde rust, dezelfde kalmte van vóór achttien eeuwen. Uit het dal, dat zich oostelijk en westelijk uitstrekt, verheft zich de heuvel, waarop het kleine Bethleëm.... Op den top ziet ge de witte muren van het klooster boven de grot, en bij klaren dage zoudt ge in de verte den koepel van het H. Graf te Jerusalem zien oprijzen.

Hier het begin, daar het einde!

Over die geheiligde plaats werd, door de H. Helena, de prachtige basiliek gebouwd, en in deze dalen wij dertien trappen af en komen in eene natuurlijke grot, die in vroeger tijden langs de stadszijde open was. Links van u, in het oostelijk gedeelte, is een ronde holte. In die ronde branden 32 lampen en verspreiden een mysterieus licht. De wanden der grot zijn met porfier en jaspis ingelegd en op den marmeren grond leest men in eene zilveren ster en in het latijn: HIC...⁽¹⁾ *hier is van de Maagd Maria Jezus Christus geboren.*

Hier... en op zeven stappen van daar ziet men den uitstek van de rots, waar eens de kribbe stond, die thans te Rome als een heiligdom der heiligdommen bewaard wordt.

(1) 'Hic de virgine Maria natus est Jesus-Christus.' Latijnsche opschriften toonen den eigendom der Latijnen aan.

Welke pelgrim, die de grot bezocht, drukte in diepe ontroering zijne lippen niet op dien hemelgrond!

Het is natuurlijk dat aan de kribbe Bethleëm een weezenhuis⁽¹⁾ verbonden werd. Kon men een schooner verheerlijking van het goddelijk kind bedenken dan eene instelling, die hare zorgen besteedt aan hulpelooze en verlaten kinderen! Een priester naar Gods hart, de eerw. heer Belloni, deed zulks, onder den titel van *OEuvre de la Sainte Famille en Terre Sainte*, een liefdewerk dat ook hier, in onzen katholieken Vlaamschen grond, wortels schiet. Te betreuren is het echter dat dit echt katholieke werk minder opbrengt dan dergelijk protestansch werk te Bethleëm, en dat ten doel heeft de kinderen op te kweeken tegen Rome. Dat is eene oneer voor ons! ‘De katholieken trekken den degen niet meer,’ zegt Léon Aubineau, ‘om het H. Graf en de H. Plaatsen te beschermen; zouden zij dan weigeren tot de verlossing bij te dragen door hunne gebeden en giften?’

In den nacht van Kerstmis wordt op de plaats waar de kribbe stond, in bijzijn van de weeskinderen, jaarlijks eene mis gelezen voor al de kinderen in de wereld, die het edel werk met hun penningken ondersteunen. Wie zou van die familie, rondom de kribbe vereenigd, zoo niet in waarheid dan ten minste in den geest, niet willen deel maken! Kunt gij iets liefelijker bedenken dan dat Misoffer op de kribbe van het goddelijk kind, door kinderen en voor kinderen opgedragen!

(1) Dit weezenhuis ligt op den weg van Gaza, nabij het graf van Samson.

III.

De lichtende ster in onze straten was in de Nederlanden, reeds in de middeleeuwen, zoo algemeen aangenomen, dat de matroos die omtrent Kerstmis en Driekoningen, verre van zijn vaderland, onder de keerkringen zwalkte, zich het jongensplezier herinnerde, en vreemd uitgedost, het aangezicht zwart gemaakt, met pijpenkoppen in de ooren gehangen⁽¹⁾, de ster aan den langen stok gedragen, een bezoek aflegde bij den admiraal en verdere officieren van het oorlogsschip.

Bij de woorden: ‘hoe komt er de jongste van drieën zoo zwart,’ stiet de zwart gemaakte met zijnen staf op het dek van het zeilende schip en zong:

Al is hij zwart, hij is wel bekend:
Ik ben er de koning van Orient.

En zoo danste de Driekoningenster van den Nederlandschen jongen, aan de keerzij der wereld, op de golventoppen van den Oceaan.

Dewijl wij ons juist op zee bevinden, zullen wij er een oogenblik vertoeven.

Het was den 23^{en} December 1846. De fregat de *Prins van Oranje*, waarover Z.H. Prins Hendrik, thans gouverneur van Nederlandsch Luxemburg⁽²⁾, het bevel voerde,

(1) In den *Navorscher*, die het feit aantee kent, onder ander in 1929, aan boord van een Nederlandsch schip.

(2) Men herinnert zich dat deze voordracht den 23ⁿ December werd gehouden. Zooals de lezer weet, stierf genoemde prins op den 13ⁿ Januari, dus ongeveer drie weken later.

zeilde op de hoogte van kaap St. Vincent. Het was een donkere nacht: de storm was losgebroken. Dood en vernieling loeiden op den Oceaan. Ten 2 ure ging er een hartverscheurende kreet op; een ijselijk gekraak overstemde een oogenblik het gebrul der golven. De fregat was op een ander Nederlandsch schip, op de *Sambre*, geslingerd en beiden werden met een totalen ondergang bedreigd.

Gelukkig raakten de schepen los, doch de storm hield aan en werd den 25^{en} December een woedend orkaan. In dat noodweêr dacht niemand der officieren aan het Kerstfeest, toen de adelborst van dienst de orde van prins Hendrik bracht: ‘ten zes ure in den kuil, kleine tenue met steek en degen.’

De officieren waren niet tevreden. Hoe! zich kleeden in dat onhebbelijke noodweêr, te meer daar de gezegde kleedingstukken op reis nooit gebezigd werden en diep in kas en doos, en de hemel weet waar, geborgen waren. Hoe! kerk in den kuil, op een oogenblik dat men zich met moeite kon staande houden.

De prins wilde het zoo!

In den kuil, de ruimste plaats van het schip, waar de kanonnen staan en waar men lijnen spant, waaraan de aanwezigen zich vasthouden, om door het zwaaien van het schip niet omgeslagen te worden - in den kuil wordt aan boord der Nederlandsche schepen, ieder Zondag, door een officier een gebed voorgelezen. Men heeft daar den goeden God nog niet over boord gesmeten, zooals Hij hier, gelijk een onfatsoenlijk en gedegradeerd korporaal, uit de kazerne, uit de school der *beschaving*, verbannen is....

Men werpt op dien bidstond een blauwe vlag over de spil en op deze laatste rust het gebedenboek.

De officier, die ditmaal het gebed lezen moest, stond, even misnoegd als de andere officieren, de komst van den prins af te wachten. Buiten loeide de storm als eene

doodsklok. Op den laatsten slag van het bepaalde uur trad de prins binnen, hij was in groot uniform; het grootkruis der Nederlandsche ridderorde, dat hij anders zelden droeg, prijkte op de borst. 't Was dus feestdag voor hem in dat noodweêr.

Zijne hoogheid trad op den officier toe, nam zijne plaats in en hij, zoo zegt het dagboek van een officier aan boord, hij 'begon zelf met eene stem, die getuigde dat hij doordrongen was van godsdienstig gevoel, een gebed zoo vurig, krachtig en welsprekend, dat allen er zich in vereenigden. Een buitengewone zeggingskracht bezielde des prinsen gemoed, en een plechtige stilte heerschte onder de schepelingen, die thans in een geheel andere stemming verkeerden dan zoo straks, toen men morde en vloekte bij het zoeken in kast en plunjezak, om zich voor de kerk te kleeden. Met diep ontzag en heilige aandacht werd de prins aanhoord, en de woorden van dankbaarheid aan het Opperwezen... vonden weêrklank zelfs in het hart van den ruwsten matroos.'

Zoo vierde prins Hendrik, in het midden van den storm, het Kerstfeest! Zoo stichtte hij zijn volk, door het voorbeeld te geven van te bidden! Indien de vorsten altijd zóó gehandeld hadden, zouden hun beminnelijke onderdanen dan tegenwoordig niet wat minder bidden aan paternosters, wier kralen Orsini-bommen zijn?... Ik denk ja.

In Engeland heeft men altijd, tijdens het Kerstfeest, op een monsterachtige manier geëten en gedronken. Vóór eeuwen was de *Christmasday*, in geheel het koninkrijk, een dag van uitspattingen, niet ongelijk aan onzen vastenavond. Reeds in de 12^e eeuw kleedden zich de voornaamste burgers van Londen in de meest fantastische kostumen en gaven zich schitterende titels, door de zothed gekozen. Op kartonnen paarden gezeten, onder het schallen der trompetten en het zwaaien der fakkels, liep men den weg op naar Kessington, en van daar, vereenigd met den klein-

zoon van Eduard I en zijne hofhouding, kwam men juichend, schreeuwend, zingend in Londen terug, waar de burgerij, in straten en huizen, zich aan dezelfde vreugde overgaf.

Richard II vierde eens een Kerstfeest met niet minder dan 10.000 gasten; zijne woning was in een tooverpaleis herschapen, waar de prachtigste kleedsels van mannen en vrouwen zich in den glans der lichten verdrongen en waar geen allegorische voorstellingen te kort waren, terwijl vóór het paleis eene fontein, voor het volk, een breede straal wijn in een bekken vloeien deed. In 1770 diende koning Hendrik II de tafel van zijn zoon, die tot feestkoning gekozen was; hij bracht hem, onder het klinken der trompetten, den eereschotel - dat was een wildezwijnskop, gekroond met laurieren en rozemarijn, en wiens puntige tanden in blozende appels of goudgele appelcienen staken.

Vandaag zijn de maskeraden op die dagen, als het ware uit de straten verdwenen; doch in de schouwburgen speelt Punch nog de komiekste stukken, en parodieert men niet zelden Shakespeare. Die voorstellingen hebben dus alle godsdienstig karakter verloren.

In Engeland is het Kerstfeest, het moge dan ook door Charles Dickens, in zijn bewonderenswaardige kerstvertellingen, geïdealiseerd zijn, bij velen een schier heidensch feest geworden. Toch bekennen we gaarne dat door de tafel- en drinkpartijen nog altijd een straaltje poëzie loopt.

Voor Engeland is de *Christmasday* het eigenlijke begin van het jaar: dan roept men elkander gulweg toe: *A merry Christmas, A happy new year!* en men zendt geschenken in massa, die telken jare, ten gevolge der speculeerende nijverheid, een min of meer nieuwen vorm bekomen; doch het is niet het Christus-Kind dat deze geschenken in blok, schoen of korf legt, maar wel een oud grijs man, dien men *Father Christmas* noemt.

Het is ons onbekend wat die oude *father* voorstelt. Sommigen zien in deze figuur eene voorstelling van een der drie koningen; doch het zou wel kunnen zijn dat zij uit een oude Saksische traditie voortkwame, uit de godenleer.

In de huizen versiert men nog al tamelijk algemeen de kamer met groen, met hulst en met den maretak, de woekerplant die op den eik groeit en waaraan van ouds eene tooverkracht werd toegewezen. Herinnert u hoe dichterlijk Beets, in zijn *Guy de Vlaming*, den maretak te pas brengt! Het gebruik van dien tak op den Kerstdag is dan ook wel van heidenschen oorsprong.

De vrouw, die onder een dergelijken tak, boven deur of in de zoldering gestoken, doorgaat, mag door de aanwezigen omhelsd worden, zonder dat het ditmaal *shocking* is.... Velen maken er gebruik van om alsdan eene huwelijksaanvraag te doen en anderen hopen wel er eene op te visschen. In alle geval, in dat alles ligt niet zelden zoo iets of wat van die ‘plezierige zeven hoofdzonden’, waarvan ik hooger sprak.

Ook de Kerstboom bestaat hier en daar in Engeland; zijn invoer dagteekent slechts van den tijd van prins Albert, die, Duitscher zijnde, hem om zoo te zeggen in de plooiën van zijn mantel meêbracht en hem op Windsor plantte, waar hij ieder jaar weelderig bloeit voor het leger kinderen en kindskinderen der koningin.

Op de tafels pronken de *plumpuddings* van twintig, dertig, ja vreeselijk! van veertig pond, zwemmend in een *brandy*-saus, in afwachting dat de eter zelve als het ware in een vat vol dranken zwemmen zal. Bij den *pudding* voegt zich de gebraden gans, de zwijnskop, de gekookte kalkoen, een kolossaal ossen-lendestuk, enz., en een regiment flesschen - en als de Engelschman dan eindelijk, zooals wij zegden, ‘zwemt’, zingt hij; want een zingende Engelschman die nuchter is, bestaat er niet, en als hij dan

razend valsch zingt, is het niet zijne, maar de schuld van den *scherry*, den *brandy* en den portwijn.⁽¹⁾

Op den tweeden Kerstdag bokste men weleer - misschien wel om de digestie van den vorigen dag te bevorderen. Dat in bloed stompen van neuzen heeft voorzeker niets Bethleëms, niets kinderlijks - tenzij men een soort van Herodes spelen wil.

Verleden jaar, zoo las ik in een tijdschrift, was in Engeland op die dagen de dronkenschap minder uitgebreid dan op andere jaren, en men had een kleiner getal proces-verbalen opgemaakt voor het vervalschen van dranken. Dat strekt tot eer van de evangelische genootschappen! dacht ik; doch ik kende weldra het geheim van dien *vooruitgang*. De taverniers, om aan de wet op de vervalsching te ontsnappen, plakten het volgende opschrift voor hunne ruiten: 'Al de dranken die men hier verkoopt, zijn... *verdund*,' eene fijne en aan de wet ontsnappende variante op het woord *vervalscht*.

Verdund... het woord is inderdaad prachtig; ik recommandeer die Tartufferie aan onze liberalen, als zij de constitutie willen... *verdunnen*.

Ging het verleden jaar al wat beter met de dronkenschap te Londen, dan toch was dit niet het geval te Dundee. De politie had daar weêr vijf nieuwe kruitwagens aangekocht, om de dronkelappen naar huis te rijden - 't geen me in alle geval slechts bewijst, dat de dronkelappen veel sterker waren en het langer volhielden dan de kruitwagens....

(1) Het Kerstfeest in Engeland.

IV.

Gij kent zonder twijfel de kinderverhalen van kanunnik Schmidt, die in alle talen der wereld zijn overgebracht? Zij maakten ons geluk uit in onze jeugd, en ik neem ze nu nog meer dan eens ter hand, omdat in die vertellingen zooveel ‘gemütlichs’, zooveel lief kinderlijks tintelt.

Wie heeft nooit *De Kerstavond* gelezen! Wie heeft nooit gerild van angst en van koude, als die arme kleine soldatenjongen, op den vooravond van Kerstmis, door het dik besneeuwde bosch ging! Wie voelde zijn hartje niet kloppen als hij den kleinen jongen hoorde bidden: ‘O, laat mij niet bevriezen, ontferm u over uw ongelukkig kind! 't Is heden de nacht, waarin Uw lieve Zoon geboren werd; verhoor mij om Zijnentwil!’ Wie heeft niet getrild van geluk als hij in dien akeligen nacht het getokkel der harp en een zingende stem hoorde! Wie volgde niet met aandoening den knaap, toen hij, aan het huis van den houtvester gekomen, in den donkeren gang rondtaste! En wie onzer was niet ontroerd met het jongske in het huzarenpak, als hij, door de spleet der deur, in een helder verlichte kamer, tusschen de twee ramen, de voorstelling van den Kerstboom, en Jezus in de kribbe zag!

In dat huis werd de arme jongen liefderijk opgenomen, juist omdat het Kerstavond was - de avond van liefde en weldoen. Ik ken geen trouwer, reiner, dichterlijker voorstelling van wat het Kerstfeest voor ons, katholieken, zijn moet, dan die kindervertelling, en gewis heeft kanunnik Schmidt ook slechts het ideaal van het feest in Duitschland geschilderd, dewijl ook daàr, ofschoon oneinig kalmer dan

in Engeland, over het algemeen de ware geest door het profane overvleugeld wordt.

Schier in ieder huis in Duitschland staat de groene boom, waaraan honderden allerliefste nietigheden: verrassingen, lekkernijen en speelgoed hangen, terwijl de pyramidale boom gansch doortinteld is van lichtjes en sterren. Heerlijk, heerlijk kinderfeest, waaraan echter ook de ouden van dagen deelnemen en dat uit de kerk voortkomstig is; want het was eertijds het gebruik in het noorden, de kerken op Kerstdag met groen te versieren,

In sommige gewesten van Duitschland stelt men Jezus voor met zijn knecht *Klaas Bur*, elders *Ruprecht* geheeten, die door het dorp rijdt, zekere huizen met een bezoek vereert en den kinderen speelgoed uitdeelt. *Klaas Bur* schijnt echter daar reeds lang veel beter op de hoogte der tegenwoordige beschaving te zijn dan zijn meester, want terwijl deze, naar ouwerwetschen trant, de spreuk toepast: 'Laat de kinderen tot mij komen', past *Klaas* die van een meer modern evangelie toe: 'Laat de jonge meisjes tot mij komen'. *Klaas Bur* schijnt ons zoo wat een libertijn, die met de dienstmeid tot groot vermaak der kinderen, *avant-deux* danst. Waarschijnlijk zal de tegenwoordige *Culturkampf* den Meester overtuigen, dat bij beschavender en zeker veel plezieriger zijn zou, als hij, op dien avond, den bijbel thuis liet en de viool of een draaiorgel met zich nam....

Die feestelijkheid heeft wel iets - de dienstmeid natuurlijk daargelaten - van onzen St. Nicolaas.

Wij zegden dat het Kerstfeest, in Zweden, de plaats had ingenomen van het heidensche *Julfeest*, zooals Kerstmis ook in Schotland genoemd wordt. Dat feest, voegden wij er bij, werd den 21ⁿ December gevierd, op het tijdstip van 't jaar dat, uit de nevelen, de zon weêr opstijgt. Een oude Scandinavische legende zegt dat de bewoners van het Noorden eens, 35 dagen ongeveer, door een dikke

duisternis en met bangen schrik in 't hart, in hunne hutten opgesloten waren geweest en zij eindelijk een der hunnen de hooge bergen opzonden, om te zien of het licht nog niet doorbrak.

En het licht brak in het Oosten door, en op die blijde tijding maakte zich een onbeschrijflijke ontroering van allen meester. Vrouwen, grijsaards en kinderen, zegt de legende, snelden den berg op om het licht te zien, en de dooden zelfs schudden het stof hunner lijkwaê en stonden recht op hunne grafheuvels om den glans der zon te begroeten.

Het heidensche feest was het feest van het licht der aarde; het Kerstfeest was dat van het licht des hemels! Geruimen tijd betwistten Thor en Odin de plaats van het goddelijke Kind in de kribbe, en nu nog, tot op onze dagen, is het Kerstfeest in de Scandinavische landstreken met heidensche, doch dewijl deze landen vóór het Lutherdom zeer katholiek waren, ook met katholieke gebruiken doortrokken.

Als in het Noorden de schitterende Kerstboom, met allerlei geschenken in de helder verlichte huiskamer pronkt, en oud en jong zich verheugt in de lieve en naïeve voorstelling van het kindeken in de kribbe, wordt plotseling het licht uitgedoofd.... Men klopt.... Daar werpt een onzichtbare hand geschenken in de kamer, geschenken die niet zelden een scherpe satyre zijn, maar ook wel eens een vleierende poëzie; want wel eens krijgen twee verloofden eene doos, waaruit twee witte duiven ontsnappen, die na wat rond gevlogen te hebben, zich op den kerstboom of op dit of op dat meubel neêrzetten.

Ter zelfder tijd dat men in bewondering staat voor de geschenken, springt een ruig dier de kamer binnen; het vervolgt de lachende vrouwen en kinderen, bonst rechts en links met de horens, totdat de *Julbok* de ruige huid afwerpt en zich als gast aan tafel zet. De *Julbok* is eene

herinnering aan den zondebok, dien de oude Scandinaven aan hunne goden offerden.

Als wij in het huis van den Noorweegschen boer rondwaren zien wij, dat er gedurende het feest een uitstekende netheid heerscht. De tafel is rijk voorzien van *lutfisk* (een preparaat van stokvisch) en van *Julgröt* (zoete grut), twee onmisbare gerechten op het Kerstfeest. Boven de tafel hangt eene kroon uit stroo gevlochten en prachtig versierd, en op den vloer is een tapijt van stroo (*Julhalm*) gespreid. Is dit stroo een aandenken aan het stroo in de kribbe van Bethleëm?

Na het eten worden de kerstliederen gezongen en men ontsteekt de kaars, ‘de kerstkeers’ die den ganschen nacht zal branden. Eindelijk rijdt men in de sleê naar de morgenpreek. Is de nacht donker, dan is men voorzien van fakkels; is het maanlicht, dan gaat het vogelvlug over de gladde sneeuw, de bevrozen meeren, langs ijsklompen die glinsterend oprijzen - ginds, naar de op de hoogte gelegen kerk, wier vensters gloeien van licht. De sleeën vliegen, de paarden snuiven, de bellen klingelen; niemand ontbreekt; iedereen wil het *Julfeest* bijwonen. Men laat dien nacht de huizen alleen, en ook wie van Kerstmis af tot 13 Januari zich aan eenig misdrijf schuldig maakt, krijgt, krachtens den *Julfred* (Kerstmisvrede), dubbele straf.

Frederika Bremer, de beroemde Zweedsche schrijfster, zegt: ‘De deuren der hutten blijven open en ieder voorbijganger komt zich aan de tafel, aan den haard neêrzetten. In verscheidene deelen van Noorwegen mag de vreemdeling op Kerstdag noch eten noch nachtverblijf betalen, zelfs niet in de herbergen. De aarde verkeert onder den invloed van de hemelsche woorden: “Zoeter is 't te geven, dan te ontvangen.” En niet alleen de menschen, maar ook de dieren moeten zich op Kerstdag verheugen. Al de bewoners der hoeve deelen in het feest, en zelfs de vogels des hemels. Op de daken, op de schuren steekt men lange

staken met schoone aren vol haver, en de daglooner die geen veld bezit om graan te oogsten krijgt met Kerstmis van den hoevenaar waar hij werkt, eene gerf graan, die hij in de hoogte steekt, opdat ook boven zijn ledige schuur de vogelen zouden komen zingen en zich verzadigen. Het Kerstfeest verbindt zich in het Noorden aan een groot getal dichterlijke gedachten en beelden, welke het Zuiden, meer door de zon begunstigd, niet kent en die treffend zijn om den geest van liefdadigheid en welwillendheid, die zij, onder den ijzigen hemel, in de harten der menschen onderhouden.’

Prachtig, niet waar? Doch jammer is het wel dat jaarlijks in de protestantsche landen de christelijke geest in dit feest meer en meer vermindert en, zooals wij zegden, in meer profane gebruiken ontaardt.

‘Ook hier te lande,’ zegde verleden jaar een Hollandsch protestantsch blad,⁽¹⁾ ‘verdwijnt het christelijk beginsel meer en meer. Nog vóór weinige jaren stonden alle schouwburgen in de week vóór en na Kerstmis stil, van waar zij den naam van “stille weken” gekregen hebben; doch tegenwoordig zijn deze godsdienstige gevoelens, in de meeste plaatsen, door de zucht naar wereldsch vermaak overvleugeld. Waar toch moet het heen, wanneer men ons ook onze feesten, die zoo diep in het gemoed gezeteld zijn, tracht te ontnemen, om daarvoor andere in de plaats te geven, die ons onwillekeurig den Gever van alle goed zouden doen terzijdestellen!’

En waarom zouden wij, katholieken, die feesten uit al onze krachten niet ondersteunen!

Het is meer dan tijd dat ik eindig. Laat ons dus met een enkel woord langs den Elzas en Rome terugkeeren.

Overal op onzen weg, van het Noorden tot den Elzas,

(1) Rotterdamsche Courant.

zullen wij den Kerstboom vinden: hier de fijnen mast, daar den donkergroenen hulst met bloedroode beziën. Thans echter in den Elzas, zegt Fulbert Dumonteil⁽¹⁾, '*la douce auréole de l'enfant-Dieu a fait place au casque prussien,*' en de beschermdames der *Association générale de l'Alsace-Lorraine* hebben den Kerstboom naar Parijs overgebracht.

Daar, rond dien boom, komen zij bijeen, de Elzassers! De Kerstboom doet hun aan hun verwijderd vaderland denken, en zijn glinsterende takken, met speelgoed, kerkboeken, lekkernijen en kleëren versierd, strekken zich beschermend over honderden familiën uit.

In 1877 waren er in de zaal van den Châtelet meer dan 3000 kinderen bijeen. '*Il vit ce bel arbre de Noël,*' zegt Dumonteil, '*il palpité, il s'étend, il s'éclaire, il rayonne, il chante. C'est l'arbre de Noël, c'est l'arbre de la joie.*' Maar eensklaps verkwijnen zijne lichten; de rouwkrep verschijnt tusschen al dat schoons, dat blinkends; het is of op die donkergroene blaëren tranen glinsteren, *et ses baies d'un rouge sombre se détachent comme des gouttes de sang sur les rameaux verts... c'est l'arbre du souvenir et de l'exil.*'

Och, voor hoevele katholieke volkeren zal het, wie weet binnen hoe korten tijd, *l'arbre de l'exil*, de boom der ballingschap zijn! Wie zegt u dat te Rome nog lang, door de schuldelooze kinderen, in de kerk der *Ara-Coeli*, de *Sanctissimo bambino* zal gehuldigd worden! Terwijl, in deze dagen, de lieve zevenjarige predikantjes, in hunne zoo welsprekende sermoonen, gebeden, gedichten, aanroepingen voor een opgetogen en ingetogen publiek, het mysterie der kribbe herdenken, terwijl die kinderen, vooral de meisjes - die ook het welsprekendste zijn⁽²⁾ -

(1) Voyage au pays du bien.

(2) Troytot. Les Romains chez eux.

hun reine gevoelens uitstorten, de zondaren tot bekeering roepen, de ouderen dank zeggen en dat, kortom, 'Italië, de waarheid, van de lippen der kinderen met een traditioneelen eerbied opvangt,' brult en schuimbekt de ongeloofige revolutie aan den voet van het heiligdom!

Zal het heiligdom aan zooveel samengepakte kracht weêrstaan?

In onzen tijd kan men vandaag niet meer bevestigen wat als een natuurlijk gevolg uit de daadzaken voortvloeit, omdat de samenleving haren oorsprong en hare roeping heeft miskend, naar het voorbeeld van die welke aan haar hoofd stonden.

De weg der drie koningen leidde naar de kribbe; de sterre voerde hen naar naar Bethleëm: dat was duidelijk de hoogere wil; doch het koninkdom van onzen tijd schijnt niet meer aan bidden te willen denken.

Op den weg hebben de machtigen en de regeerders den geest des kwaads ontmoet, hij, die sedert achttien eeuwen oorlog voert tegen kribbe en kruis! Hij heeft hen, even als den Zoon des menschen, opgevoerd en hun de glinsterende schatten der aarde getoond - en zij, verslaafd aan weelde en heerschezucht, zij hebben niet geweigerd; integendeel, zij hebben de hand naar die rijkdommen uitgereikt.

't Was voor hen ook zoo moeilijk en zij waanden het zoo machteloos wat op die kribbe en dat kruis geschreven stond: 'Gij zult niet doodslaan, gij zult niet stelen, gij zult niet in onrecht leven en niet geven valsche getuigenis!' terwijl de booze hun integendeel zegde: 'Kracht gaat boven recht, gegeven woord is nietig en tractaten zijn scheurpapier, eigendom en heiligdom zijn ijdele woorden en *beati possidentes*, zalig zijn de bezitters,' zonder dat men hun ooit vraagt hoe zij aan dat bezit gekomen zijn!

Dwazen, zij zien niet dat ze niet anders meer zijn dan huurlingen der revolutie, die hun dwingt de kribbe, dat

is het Christendom, af te breken, om hen later, als zij hen niet meer zal noodig hebben, aan de raven ten prooi te werpen.

En wij, wat moeten wij doen in die noodlottige afdwaling? Vertrouwen, altijd vertrouwen! We moeten zeggen, gelijk de kleine scheepsjongen, die rustig speelde aan den voet van den mast, terwijl de storm het scheepke van zijn vader dreigde te vernielen; wij moeten zeggen wat dat kind zegde, toen men het vroeg, of het niet vreesde in den storm te vergaan: 'Neen,' antwoordde 't, 'neen, ik ben niet bang, want vader staat aan 't roer!'

Wij ook, wij zeggen: Vader staat aan 't roer - en die Vader zal kribbe en kruis wel handhaven en doen zegevieren.

Twee dichterlijke vrouwen.

I.

Roemer en zijn huis.

Men heeft wel eens beweerd, dat de handelsgeest met den dichtersgeest niet hand aan hand gaat, en wij gelooven dat in beiden gansch verschillende neigingen bestaan. De XVIe eeuw levert echter menig voorbeeld op, dat de handelsgeest den kunstgeest niet doodt.

Amsterdam bevatte destijds in zijnen schoot een aantal kooplieden, welke niettegenstaande hun stoffelijke bezigheden, trouwe Muzenzonen waren, aan wier litterarisch streven de Nederlandsche letterkunde niet alleen hare instandhouding, maar hare ontwikkeling, hare tweede vlucht te danken had.

Onder deze dichters noemen wij Roemer Visscher en zijnen vriend Spieghel, die met Coornhert het driemanschap vormden der toenmalige letterkunde - het driemanschap, hetwelk de aankondiging was van de gansche rij mannen,

welke door eenen reuzensprong de schitterendste hoogte van den zangberg bereikten.

De XVIe eeuw was wel is waar niet ontbloot geweest van dichterlijke streving; maar de voortbrengsels van dien tijd misten zuiverheid in taal, zij waren in vorm gebrekkig en niet gekenmerkt door een waarachtige poëtische vlucht.

‘Niet alleen, zegt Siegenbeek, missen zij datgene waarin het wezen der dichtkunst gelegen is - stoutheid namelijk en verhevenheid van gedachte, kracht en levendigheid van schildering, zwier en beeldrijkheid van uitdrukking; maar ook de mindere, ofschoon volstrekt onontbeerlijke vereischten van welluidendheid, vloeibaarheid en gepaste verscheidenheid van maat, doen zich daarin geheel niet voor, terwijl eindelijk de taal waarin zij gesteld zijn, ons een bont en wanstallig samenweefsel van Nederduitsche en uitheemsche woorden en uitdrukkingen aanbiedt.’

't Is zoo: de vogel had nog maar stoppelveêren en vermoedde niet, dat zoo spoedig zijn sterken vleugelslag hem stout in de hoogte zou doen stijgen; dat hij met een zoo scherp oog, zoo fier, den hellen zonneglans zou durven instaren: kortom, men ontdekt in het jong den arbeid nog niet.

Roemer Visscher was een koopman, die in den handel aanzienlijke rijkdommen gewonnen had; hij was, in al de beslommeringen van den handel, niet alleen een der stichters van de befaamde rederijderskamer *In Liefde bloeiende*: een wezenlijke dichterschool, welke zich niet - gelijk de andere rederijderskamers zooals nu nog - met het uiterlijke en feestvierende bezig hield, maar wel met de zuivering en schifting der taal.

In Liefde bloeiende was de kring waar zich diegenen vereenigden, welke op vernuft en kunstsmaak aanspraak maakten, en niet alleen deze letterkring, maar ook het huis van den rijken koopman was voor al die jonge, ijverige en kunstlievende mannen geopend. Het huis van

Roemer Visscher, *De blauwe Papegaai* genoemd, was misschien een nog levendiger brandpunt dan wel de rederijkerskamer zelve. Spieghel zegt dat:

Sijn vloer betreden werd, sijn drempel werd gesleten
Van schilders, kunstenaars, van zangers en poëten.

Daar vertoefden Coster, de geestige maar dikwijls loszinnige Brederode, de woelings- en hervormings-gezinde Coornhert, de kalme Spieghel, de ernstige Hooft, de doorzichtige Reael. Daar, om geene andere en in verschillende kunstvakken te noemen, daar moet de jonge Vondel niet vreemd zijn geweest, de toen nog onbekende volksjongen, die eens al zijne tijdgenooten, in verheven dichterlijke vlucht, zou voorbijstreven, hij, wien de roem zoo trouw volgde als zijne schaduw.

Roemer Visscher was een vroolijk en levenslustig man; hij had een scherpen geest, die in zijne *Quicqen* meer dan eens helder opvonkelt. Zijne verzen waren echter verwaarloosd en gebrekkig, de maat wordt er niet in nageleefd; de uitdrukkingen getuigen soms in 't geheel niet van goeden smaak en zelfs het triviale neemt niet zelden een ruime plaats in, en indien men deze later merkkelijk verbeterd en gezuiverd vindt, dan is het dank aan zijn oudste dochter, die 's vaders *Sinnepoppen* door haar fijnen, attischen geest filtreerde.

Elck wat wils was de spreuk van den vroolijken gastheer. In zijne *Rommelsoo* kenschetst hij vrij duidelijk zijn eigene inborst alsmede den omgang in zijnen huiskring:

't Hooft van de disch sy Waerdts en Waerdinne;
Verwaende Courtosy komt hier niet inne;
Beleeft en goedt ronds na Hollandschen aert;
Niemant sy boven den omganger met drincken beswaert;
Elck moet sitten daer de Waerdts sal bevelen;
Ten minsten moet elck een liedeken queelen;

Het tafelbordt, u gegeven, laet voor u leggen:
 Spout niet het woord⁽¹⁾ ..., wat zou men seggen!
 Boven de helft van het gediende en dient niet voort;
 Niemand waeyt met syn hoedt na de benedyst⁽²⁾ is gehoord.
 Boven eens sal hem niemant excuseeren;
 Voorts leeft boertigh en eerlyck, na uw selfs begeeren;
 Geschiet er schimp, trots, smaedt, onwil;
 Soo moet de wysste hier swyghen stil:
 Elck doe voorts syn best om 't geselschap te vermaken;
 Magen moet men daer niet ten quaden af kaken
     Deze wetten gaf Roemer in syn eygen huys;
     Die se niet en behagen, die blyve thuys.

Onder zijne vrienden telde Roemer, zegden wij, den ernstigen Spieghel, insgelijks een koopman en die, even als hij, aan het katholieke geloof getrouw was gebleven. Coornhert was het tegenbeeld van Spieghel; hij was der hervorming toegedaan, had beurtelings de gevangenschap tegen een hoog staatsambt en dit weêr tegen de ballingschap verwisseld; hij was driftig in den twist over godsdienst en staatskunst.

‘Ik,’ zegt Spieghel, doelende op Coornhert, ‘ik soek geen eer, aenzien, aenhang of zoo iet zule, maer alleen waerheydtswinst in my. Indien 't anders verstaen werdt, ik zal wel rusten ende swijghen en laaten de wereld loopen waar sy wil.’ Ook kwam Spieghel nooit tot eenigen staatsrang, ‘t zij,’ zegt Wagenaar, ‘dat hem hierin gehinderd hebbe zijne aankleving aan den roomschen godsdienst; 't zy dat hij, gelijk de oude overlevering van zijn geslacht luidt, alle eereambten van de hand wees.’

Het huis van Roemer had niet alleen de aantrekkelijkheid der dichtkunst; maar de muziek, de graveer-, de schilder-, de rederijderskunsten werden er beoefend, en niet zelden

(1) ‘Val niemand in de rede’, of misschien: ‘Stoor het gebed niet’, zegt Scheltema.
 (2) Benedictie, voorgebed.

stond de gansche Nederlandsche zangberg verrukt en opgetogen te luisteren naar de lieflijke stemmen, welke de heerlijke melodiën vertolkten: - wij doelen hier op de twee dochters, wier schoonheid, talent en deugd, door gansch Nederland vereerd werden. Met haar maken wij in een volgend hoofdstuk nader kennis.

II.

Anna Roemer.

Anna Roemer was in den jare 1584 geboren. Tien jaren daarna zag de tweede dochter het levenslicht, en de laatste was als het ware geroepen om, op een breeder en meer in het oog vallend tooneel, den dichterskring van Nederland te begeisteren - zooals hare zuster dit gedaan had - toen de talentvolle jongelingen eindelijk genievolle zangers waren geworden.

De opvoeding der twee dochters van den dichtlievenden koopman overtrof verre de hoogte welke destijds aan de vrouwen gegeven werd: zij kregen les in de Hollandsche, Fransche en Italiaansche talen; haar werd de toon-, de dans-, en de teekenkunst onderwezen - kortom, alles wat haar tot sieraad, in een hoogst beschaafden kring, kon doen strekken.

En welk een onmeetlijken invloed moest op de vorming van haar hart de omgang met dichters, geleerden en

kunstenaars in het huis haars vaders, hebben! - Zij, die de geestes-schatten van hun onderzoek, van hunne scheppingskracht dààr kwamen ten toon spreiden.

De hemel had de beide dochters, vooral de jongste met lichamelijke schoonheid vereerd; meer dan dat - hij had haar eenen schat van deugden gegeven, die het uiterlijke schoone gewis nog verhoogden.

Ouderliefde was een karaktertrek bij de *wijze* Anna, zooals men haar noemde, en toen haar vader, zegt Scheltema, 'in zijn hooge jaren veel hulp vereischte, bij zwakheid van lichaam en geest, sloeg zij verscheidene aanvragen ten huwelijk af en werkte toen ter verbetering en volmaking van zijn voornaamste werk, *De Sinnepoppen*.

Zij wilde alzoo het werk haars vaders, door het doen invloeien van haar fijnen en helderen geest, beschaven en veredelen en zijnen naam ongeschondener aan het nageslacht overleveren. Haar eigene gedichten hebben geene verheven dichterlijke streving; maar ze zijn frisch, zinrijk, altijd doortinteld met der vrouwen zoo eigen fijn gevoel. Nu eens bevatten zij vriendelijke scherts, dan waarheidsvolle natuurpenseeling, ofwel zijn het verzuchtingen van diepen godsdienstzin.

Anna Roemer schreef een dichtstuk, *De Roemster van den Aenstel*, waarin de mythologische traditiën, naar den smaak des tijds, wel een al te groote rol spelen; maar het stuk doet opvatting blijken: de stijl en de vorm zijn oneindig verdienstelijker dan die, welke men in vroegere dichtstukken opmerkte.

Even als Laura een Pretarca, Leonore een Tasso, Heloïse een Meilard op haren weg ontmoetten, om hare namen te verheerlijken, zoo vond het edel zusterpaar gansch den Nederlandschen zangberg, om naam, deugd en talent aan de toekomstige geslachten te vermelden. Geen dichter van de XVIIe eeuw, welke zijne rein hulde niet aan eene van beide zusters, of aan beiden te gelijk, heeft toegebracht.

Velen hebben die vrouwen met eene aureool omringd; maar ook veler namen zijn ons slechts overgebleven, omdat het hun gegeven werd een, voor de volgende geslachten, zoo aantrekkelijk onderwerp te bezigen.

Reeds had Cats, de dikwijls zoo maar 'voortrijmelende' Cats, toen hij wist met welke liefde Anna Roemer haren, door de jaren naar lichaam en geest, verzwakten vader verzorgde, gezinspeeld op Anchises, den Troiaanschen held, die op den kloeken hals van zijnen vader gedragen werd; alsook de Romeinsche vrouw, die haren vader het leven gaf, door hem met hare melk te voeden - en de dichter had tot de ouderlievende dochter gezegd:

Ghy draeght niet voor een reys uw vader hier of daar,
Ghy draeght den ouden man geheel het ronde jaar.

Heynsius had, in een heerlijk dichtstuk hare talenten afmalende, gezegd:

Minerva van ons land en tiende van de negen!

Hooft, de beroemde drossaart van Muyden, zong haren lof: hare kunst van met diamant 'op het glas te stippen', haar penseel- en naaldwerk, hare boetseerkunst en hare scherpzinnige poëzie. Maar luister hoe Vondel haar, door de tonen aan zijn gouden lier onttokkeld, verheerlijkt! Vondel, die toen reeds een stouter en krachtvoller toon, een vloeiender vorm, een meer beschaafde taal deed blijken.

Al de hemelwezens daalden, in zijn dichtstuk, aan de wieg van Anna Roemer neêr:

Groei, songen sy, en bloei; ontluick, ô bloem der bloemen;
O roem van uwen tijd, daer Roemer op mach roemen!
Eer van uw 's vaders huys en pronck van uwe stadt!

En als de Muzen al hare talenten voorzegd hebben; als zij Grotius, Hooft, Cats, Heynsius verbaasd op het wonderkind hebben doen staren, legt de kernachtige dichter haar deze woorden in den mond:

Was op, geluckigh kind! was op in goede zeden!
 Die van 't verwondren nog sult worden aangebeden,
 Vermits uw oordeel, en uytstekende verstant;
 Was op, geluckigh kind! cieraet van uwe tijden!
 De Hemel u beschut' voor al die u benijden!
 Was tot een wonder van het prachtigh Nederlandt.

Hooft, wien de zusters soms op zijn kasteel te Muyden bezochten, roemt in zijne brieven het helder oordeel der twee dochters, zelfs in wat de schriften der oude dichters betreft. Doelende op een te Muyden gehouden gesprek, zegt de beroemde man: 'Wie zoude waagen yets te hervatten, dat in de vierschaar van UEd. gezuivert vernuft heeft te recht gestaan.'

Voegt bij al die vereerders Hugo de Groot, den beroemden staatsman; onzen Vlaamschen dichter van Zevecote; voegt er gansch de Zeeuwsche dichterij, zoo talrijk, bij, aan welke Anna in 1622 een bezoek bracht en ter welker gelegenheid zij ook nauwere vriendschap met Cats aanknoopte. De raadpensionaris van Middelburg Simon de Beaumont schreef ter eere van Anna's komst eenige allerliefste regelen. 'Sy is gecomen over zee' zingt de galante raadpensionaris.

En daerom is 't dat al dees daghen
 Dus Zephyrus zijn bloemkens saeyt,
 De Son soo schijnt, het Veld verfraeyt,
 En alles doet van vreucht ghewaghen!

Al die verheerlijking, vergoding zullen wij zeggen, maakten die voortreffelijke dichteres niet trotsch; zij was

en bleef nederig, eenvoudig en altijd de wijze Anna. Haar antwoord op eene loftoezwaaiing van den Vlaamschen dichter van Zevecote getuigt dat zij, innerlijk, niet alles als klinkende goudmunt aannam, wat de poëten haar aanboden:

Uw gunst, uw heusheyten en uw groet
 Mij dit weër aen u schrijven doet
 Dat hier in Hollant, mein ik wis
 Noch Pallas noch Apollo is;
 Dat soo er sijn, sij sijn bedeckt,
 Uit vreesse van te sijn begeekt,
 Dit volck met een verkeerden sin
 Halen den mancken Plutus in.

En na hare landgenooten aldus vrij scherp, hunne weinige liefde tot de kunst, hunne scherp geteekende zucht naar stoffelijk gewin verweten te hebben, zegt ze 'de vriendinne van den Gentschen dichter te willen zijn', ofschoon zij hem persoonlijk niet kent. 'Maar,' roept ze geestig uit:

Maer wacht u wel, dat ghij den haet
 Van de Godin niet op u laedt,
 Om dat ghij mijn (ah! pen beswijckt!)
 Mij seg ik, mijn by haer gelijckt.
 Helaes, Minerva; wees niet gram,
 Ick nooyt de courtoisy aen nam
 Voor waerheyt; ey en scheldt oock niet
 Hem, die mijn sulcken eere biet;
 't Is maer uit boert; elck souckt om prijs
 De vrouwen wat te maecken wijs,
 Die met haer botte ooren grof
 Niets lievers hooren dan haer lof.

Wij laten de dichteres, die eindelijk in het huwelijk trad met Dominicus Hooft van Wezel en zich te Dordrecht

met der woon vestigde, waar destijds Cats het hooge ambt van pensionaris bekleedde en 't geen tot de neêrsetting aldaar schijnt te hebben bijgedragen.

Het driemanschap, van hetwelk wij in den aanvang dezer hoofdstukken gewaagden, was niet meer: Roemer Visscher was te Alkmaar, omringd door de engelachtige zorgen zijner dochters, gestorven; Spieghel, zegt Wagenaar, had de zucht om zijne, door een besmettelijke ziekte aangedane kinderen nog eens te zien, met het leven geboet; de dwalende Coornhert was, na een avontuurlijk leven, ontslapen. Krachtiger mannen waren inmiddels den zangberg opgetreden, en deze schaarden zich hoofdzakelijk rond de tweede dochter van Roemer - rond de schoone Maria Tesselschade.

III.

Maria Tesselschade te Muiden.

Jacob Viverius, in zijne *Winterse avonden*, vertelt hoe, op Kerstavond 1593, een verschrikkelijke storm de Texelsche kust teisterde. Honderd en veertig schepen waren in dien storm, hetzij van hunne ankers geslagen, gestrand en beschadigd, hetzij totaal vergaan en een deel der bemanning had den dood in de golven gevonden - 'waer na den aertigen Roemer Visscher een van sen dochters, omtrent dien tijd ghebooren met de woorden Texelscha heeft benaemd', en daarin handelde de reeder, volgens den

schrijver, zeer wijs al schijnt zulks dan ook door ‘zonnige mugge-zifters’ tamelijk scherp gehefeld te zijn geworden. Hoe het zij, de dochter bleef onder dien wonderlijken naam bekend.

Meer dan hare zuster was Tesselschade met lichamelijke schoonheid bedeed; meer dan zij nog werd zij bewierookt en vereerd.

Haar fijn geteekend eirond wezen, de blonde, gestruivelde haren, het helder bruine oog, de vroolijke en kinderlijk naïeve lach, die zoo vaak haar gelaat overglansde, hadden haar den naam *Schoone Tesselschade* doen verwerven.

Even als hare zuster, en gewis aangeprikkeld door haar voorbeeld, was zij de dichteres van vele schoone en vroolijke liederen, werd zij zeer bedreven in het graveeren op glas, in de teeken- en borduurkunst. Zij muntte uit in den zang, en het was zeker wel naar het voorbeeld harer voortreffelijke zuster, die haar als het ware tot moeder gediend had, dat zich in haar zooveel echt christelijke deugden ontwikkelde.

Waar Tesselschade den voet zette, daar ontloken voor haar dichterlijke bloemen, en zooals Anna hoofdzakelijk het sieraad van den kring in haar 's vaders huis was geweest, zoo was zij hoofdzakelijk het sieraad van dat eeuwig beroemd slot van Muyden, waar, zooals wij zeiden, de statige en toch in den kring zijner vrienden zoo gezellige, zoo opgeruimde Hooft, de gastheer; waar zijn Antwerpsche echtgenoot, Eleonore Hellemans, de bevallige en aantrekkelijke slotvoogdesse was.

Muyden werd door geen zonneschijn, nog zoo helder, vervroolijkt, als door het oogenaar van Tesselschade, door geene bloemgodin, nog zoo mild, bezocht als door de schoone Maria; geen vogelenkoor kon het zoo veraangenamen als de hemelsche zang van Roemer's kind. Hooft beschouwde het als een feestgetij, wanneer zij en

hare vriendin Francisca Duarte op het slot kwamen vertoeven.

‘Op, op,’ roept hij juichend in een zijner brieven uit, zijnen vrienden hare komst aankondigende. ‘UE. leirze, spoore en ruste zich toe ter herwaartsreize. 't Is op lestleeden Dingsdag nieuwe maan geweest: op naastkomenden Dingsdag zal het nieuwe zon zijn.’ Dat wilde zeggen: het schoone Roemer's kind, de verheerlijkte Hollandsche kunstnares, de edele en deugdrijke Tesselschade komt weêr naar Muyden!

Dan kwamen allen opdagen. Dan groepeerden zich de drossaard met zijn levendig en peilend oog, uit hetwelk scherpzinnigheid, ernst en tevens minzaamheid tintelden; de dikwijls gemanierende, maar ook dikwijls geestige Huygens, secretaris van den Prins van Oranje; de eeuwig verliefde professor Barleus; Vossius; Reaal; de rechtskundige Plemp die te Leuven in het beroemde *Alma Mater* zijne studiën deed; dan groepeerden zich nog zoo vele andere mannen van geest en talent rond de aanminnige bezoekster, en men sprak over kunst en poezië. Men las er de nieuwe gedichten; men doorzocht de schoonheden der ouden; er werd gezongen en gefeest: - dan, zoo schrijft Hooft, ‘dan deden zij, Tesselschade en hare vriendin Francisca Duarte, het Muyderslot van het liefelijke harer keeltjes wedergalmen; dan werden de vrolijke gasten al zingende der aarde, dat is, der geheugenisse van dagelijksche bezigheden, ontvoerd.’

Dan vonkelde de wijn in glazen, door Tesselschade's hand met kunstige figuren en geestrijke opschriften besneden; dan werd de groote zaal van Muyden door hare hand met festoenen behangen, en de statige Amsterdamsche professor - die, niettegenstaande zijn weduwnaarstaat en zijne ruim vijftig jaren, een oog op de vereerde vrouw geslagen had - riep al de godinnen op, om het kunst- en smaakvolle werk te komen bewonderen:

Ick sie, seyde Ceres, mijn loof en mijn halm;
 Ick hoor, sey Pomoon', mijner bladeren galm;
 Ick rieck, seyde Flora, de vrucht en de blom,
 Die 't Sont'je van 't Oost treckt westewaert om;
 Ick voel, sprack Juventa, mijn appeltjens rondt;
 Ick proeve, sprack Pales, mijn pruimpjes gezondt;
 Toen sey de Poëet: 't Is Tesseltjens doen,
 Die 't oude maackt jonck, de steenen maackt groen.

Doch een heilig stilzwijgen beving al de gasten als Tesselschade zong; als zij, bij voorbeeld, het heerlijke lied *De Kerstnacht* aanhief, hetwelk Vondel voor haar dichtte en dat, onder hare zoetluidende stem en met begeleiding van het klavierspel van het hymne der engelen moest doen droomen. Toen Hooft dien goddelijken zang op de geboorte des Heilands hoorde, riep hij in verrukking uit:

ô Lieflijk keeltjen, nae dat gy
 Al 's wereldts stemmen waert voorby
 Gestreeft, en zat der aerdsche dingen,
 Ontbrak er meer niet, dan party
 Met 's Hemels engelen te zingen.

Wat moet het den geloovige gesticht hebben, als de schoone Maria, in de katholieke kerk te Alkmaar, in welke stad zij later met haren echtgenoot Krombalgh en ook na dezes vroegen dood, woonde - wat moet het den geloovige gesticht hebben, als zij daar het orgel bespeelde en wellicht het *Sanctus, sanctus* den Heere opdroeg! Want den godsdienst harer vaderen was die vrouw innig verkleefd, en trouw bleef ze immer, niettegenstaande hare protestantsche omgeving; niettegenstaande de dringende aanzoeken hier, de vleierijen daar, de bittere scherts ginder; niettegenstaande aan het Katholicism destijds eene plaats in Holland ontzegd werd - trouw, zeg ik, bleef ze immer der Moederkerk.

Doch laat ons andermaal naar Muyden terugkeeren.

Zoo heerlijk zong zij, vertellen al de tijdgenooten, dat, toen Maria de Medicis in 1639 naar Amsterdam zou komen, Hooft niets schooner dezer vorstinne dacht te kunnen aanbieden, dan Tesselschade en Francisca Duarte uit te noodigen voor Hare Fransche Majesteit te zingen: Hare Majesteit, zegt Hooft, zou zich misschien verwonderen dat Italië haar in Holland bejegende.

Uit het door Vondel bezongen torentje te Muyden, waar Hooft zijne sierlijke dichtstukken, zijne der oudheid nabij strevende geschiedenis schreef, werd ook menig letterken naar Alkmaar gezonden. De ernstige Hooft was bedroefd als een kind, wanneer de dichteres niet kwam:

‘Als gy niet komt,’ zoo schreef hij eens, ‘dan zullen het goudt en zilver zijn luister, de groente haare vroolykheidt, de spyze haare lekkerny verliezen, want zonder U is de vreugde nooit volmaakt.’

Op eene andere plaats schrijft hij haar: ‘dat zij tooveren konde, vermits Vrouw en Dochters kwijnden in hare afwezigheid. De Meisjens jooken naa uw bijzijn; zy hebben het hoofdt vol van Tesselschades; zy droomen by lichten dag van de genooten vriendschappen, lekkende hare vingeren naa den hooning van uwe lieflijkheidt.’

En als zij was weg gegaan, was de geestige jokkernij, de vroolijke kout, de spelevaart voorbij, was de lieflijke zang uitgestorven. De drossaard keerde naar zijn eenzamen toren terug, en Muyden werd als een lijkhuis.

IV.**De protestantsche vereerders.**

Dat ze vele vereerders had, de schoone weduwe, laat zich begrijpen. Wij noemden reeds Barleus; wij voegen er nog Constantijn Huygens, Heer van Zuytlichem, bij, dikwijls rijmelend, maar ook soms een vonk geest doende opschieten. Wat vracht verzen hebben die twee weduwnaars, Tesselschade toegewijd! Wat al opdrachten van gedichten! Huygens ten minste schreef dietsche, dat is schreef verstaanbare verzen aan de schoone zanggodin; maar Barleus daalde maar schaars van zijne geleerde hoogte en bezigde, in zijne verheerlijking van het weeuwte van Alkmaar, het latijn, eene taal welke zij niet verstond.

Wel scherp, maar toch heel juist zegt de verdienstelijke Alberdingk-Thijm van hem: ‘De schoolverwaandheid gaat zeker al ver, wanneer zij, gelijk hier het geval was, de geleerdheid in spijt van het gezond verstand laat handelen; wanneer men het grootste belang heeft om niet geleerd, maar beminnelijk te schijnen. Barleus, een man van meer dan vijftig jaren, weduwnaar met zeven kinderen, was namelijk smoorlijk verliefd op de schoone Alkmaarsche weduwe. Eene reeks van beurtelings zoetsappige, hoogdravende, onkiesche, doch somtijds ook lieflijke ontboezemingen, heeft de oude minnaar aan de beroemde vrouw gewijd, gelukkig met betrekking tot de haar onwaardige, dat zij geen latijn verstond.’

Hooft vond dit alles zeer grappig; hij ging, met dien fijnen glimlach, hem zoo eigen, de twee weduwnaars na, die tot blazen ‘een hart met twee pijlen doorboord,

hadden aangenomen; die gedurig wedijverden wie het meest in de gunst der schoone zou staan en wie er in gelukken mocht haar van die, volgens hen, ‘Roomsche dwaalleer’ af te brengen: want het Kruisteeken, zegt Barleus, schokte hem wel eenigszins. 't Was misschien slechts eene uitvlucht om hare koelheid te verschoonen! Ook roept de professor der logica, die, zooals wij zegden, in dit geval er zeer weinig aan den dag legde, in een zijner wanhopige aanvallen uit:

Ach Huygens, 't is vergeefs. Die kuische kent geen min.

En verder, en dat klinkt ons goed in de ooren: ‘Ze is Gode-alleen gewijd,’ en ademt alleen voor haar kind, dat geen vader meer heeft. Huygens was echter evenmin gelukkig als hij, in zijne opdracht der niet hoog klinkende en door Vondel geroskamde vertalingen van Donnes liefdedichten, uitroept:

Komt, koele Tesselschâ, weleer mijn gast op yet
Siet waer mijn schaemte gaet, ik derv' uw koelte tergen.

In meer dan een stuk is Huygens schokkend voor de godsdienstige gevoelens der weduwe; overigens die edelman nam, ook in andere ontboezemingen, niet altijd het woordeke tact in acht en houdt zelfs wel eens van wezenlijke losbandigheid. Tesselschâ wist echter wat antwoorden was.

Hoe scherp de Heer van Zuilichem ook sprak van die ‘beroemde, maar helaas beroemde Tesselschâ’; hoe nijdig hij ook uitvaarde tegen dat ‘roomsche poppegoed’, waarin zij verward was, zij wist hem wel op tijd en plaats tegen den muur te spijkeren, en hare puntdichten, welke ons zijn bewaard gebleven, getuigen immer van fijn gevoel en innige overtuiging. ‘Gij hebt,’ schreef Barleus

aan Huygens, ‘gij hebt met Tessels een harden strijd begonnen.’

Men had wel eens beweerd, dat zij eigenlijk vrije gevoelens in het godsdienstige had, hetgeen ongetwijfeld slechts uit haren vroolijken gemoedsaard, dien zij als het ware van haren vader erfde, werd afgeleid. Men betreurde dan ook, in haren kring, die zichtbaar nauwere aansluiting bij het voorouderlijk geloof, en Huygens gispte haar daarover in een, op zich zelve beschouwd, niet onverdienstelijk gedicht over de H. Mis. Hoe, riep hij uit, is Tessel op het pad, dat van Geneve afwendt en naar Rome toeleidt? Raakt hare ziel in het roomsche poppengoed verward, en werd Gods licht door het papen-duisterlicht uit haar hart verdreven? En doelende op haren naam, het kenteeken van goed- en schipverlies op Texel, aanroept hij den dooden Roemer en vraagt hem wat naam hij aan *dat* schip- en goedverlies zou geven? op welke regelen het Roemer's kind met een zeer gepast punt dicht antwoordde, eene samenspraak tusschen C. laas (Constantijn) en T. rijn (Tesselschade).

Wij zullen ons niet verdiepen in dien strijd over het godsdienstige gevoel: wij vreezen te wijdloopig te zullen worden. Die vrouw echter beschouwen in hare worsteling voor haar geloof, tegen de scherpste geesten van den tijd; haar beschouwen onder dit oogpunt, in betrekking tot het gansch met het protestantisme dooraderde Holland, zou gewis een belangrijke bladzijde uitmaken.

De strijd had echter Huygens wel wat bekoeld; Barleus zelf liet zich wel eens een enkel woordje ontvallen, dat van bitterheid jegens haar getuige; Hooft, de eigenlijk geen Godsdienst belijdende Hooft, had oogenblikken, zoo niet van koelheid, dan toch van blijken dat hij zich minder om de edele vrouw bekommerde. De onverdraagzaamheid bederft veel goeds in de wereld. Later was ze wel tot

Huygens teruggekeerd, maar toch niet *bekeerd*, zegt Barleus. En dit is voor haar een straalkans te meer.

Wat Maria Tesselschade betreft, zij vergaf. Zij was Barleus zelfs zeer genegen; zij schatte zijne verdiensten hoog, zag zijne gebreken over het hoofd en glimlachte om zijn jongelings-liefdespel. Zijn geleerde omgang behaagde haar; maar raakte hij een zinnelijk punt aan, dan werd zij streng met hem, en ofschoon, zooals de oude dichter zelf vertelt, zij haren stoel verre van den zijne schoof, toen hij eens eene zekere scherts vertelde, was hij geen onwelkomen gast op *Belvedere*, het buiten te Alkmaar, hetwelk Tesselschade bewoonde.

Dat huis heeft Barleus zeer lief bezongen; Bilderdijk heeft zijne verzen voor het algemeen verstaanbaar gemaakt, door ze in het dietsch te vertolken. Dat waren zij wel waard, èn als eene verheerlijking te meer der edele vrouw, èn als afschildering van al wat haar omgaf, in welken doolhof wij, met onze zwakke verbeelding, zoo gaarne ronddwalen.

Daar werkte Tesselschade aan de vertaling van Tasso's *Verlost Jerusalem*, een werk dat zij echter nooit voltooid heeft en ons ook nooit, zelfs in gedeelten, niet is overgebracht. Zij schreef er ook *Maria Magdalena aan de voeten van Jesus* en *Sinnebeeldt op Maria Magdalena*. Er ligt een diepe verzuchting in beiden. In het eerste stuk stelt de dichteres ons de boetelinge voor, het haar ontvlochten, het prachtgesteent versmadend, al verwerpend wat beletten kon hare jeugd en schoonheid aan het Eeuwige toe te wijden; zij wist ons Magdalena de armen 'rondom een vasten voet,' rondom het kruis slingerend, terwijl de Heiland haar uit het slijk der aarde opbeurt.

Ten slotte wendt zij zich tot hare eigene ziel, haar aanmanende niet op de ijdelheid hier beneden, maar op Hooger te betrouwen.

V.

Eusebia en Vondel.

Dat Vondel met Tesselschade in betrekking stond, kon niet missen. Innig was zij aan den grooten dichter gehecht; zij vereerde hem hoog; zij besepte zijn verheven en onafhankelijken geest, zijne liefde tot de vrijheid, tot de waarheid, welke hij in zoo menig dichtstuk gewroken had, niettegenstaande den haat, den nijd en de vervolging.

Vondel - en wie spreekt dien naam niet met eerbied uit! - was niet alleen groot als dichter, maar groot als burger, als Christen. Hij stond als een onvermoeid soldaat op de bres, gewapend met zijn schitterend genie, dat zich nu eens tot de bittere spotternij en de scherts plooide, dan weêr fier oprees en op profetischen toon de stem tot het einde der eeuwen klinken doet.

En welke inniger betrekking moet er tusschen beiden ontstaan zijn, toen Vondel, den algemeen heerschenden geest tartende, zich aan den haat van het protestantsche Holland blootstellende, openlijk, door toedoen der paters Jesuiten, tot het Katholicism overging - dien godsdienst welken Tesselschade immer had aangekleefd. 't Moet een reine wellust voor haar hart geweest zijn, toen zij die heuglijke tijding vernam! 't Was ook gewis de schitterendste getuigenis voor de waarheid, welke men verlangen kon, te zien dat de grootste dichter van dien tijd, als een gedwee en deemoedig kind, in den schoot der Moederkerk terugkeerde.

Brandt, de historie-schrijver, beweert wel dat Vondel te dien tijde het oog geslagen had op eene roomsche

weduwe, en men zou alzoo kunnen insinueeren, dat zijn overgang tot de katholieke Kerk een baatzuchtig doel hadde; maar de schrijver bekent zelf, dat die overgang ‘vry en opregt’ is geweest.

Was Tesselschade de beoogde weduwe? Heeft er in het hart van den grooten dichter een vonk van liefde geglinsterd? Was het die vonk, welke hem tot die overheerlijke toewijdingen en gedichten aandreef, en door welke hij haar met een onsterfelijken glans omstraalde? Is zij die Eusebia, aan welke zijn meesterstuk *Peeter en Pauwel*, waarin de godsdienstige geest zoo prachtig doortintelt, toegewijd werd?

Ware het zoo, het zou noch hem, noch haar verkleinen; 't ware dan gewis geene liflaffery, zooals vaak die welke men haar vroege toerichtte. Ja, er heeft eene innig betrekking tusschen den dichter en die Eusebia bestaan; maar 't is eene betrekking hooger, grootscher, verhevener dan het gewone gevoel; eene, door overeenstemming van godsdienstigen geest, gelouterde zielsversmelting; 't was, omdat zij met hetzelfde gevoel als hij het zeven-heuvelig Rome beschouwde, en zij - zooals de dichter zegt - met hem meêtrekt, wanneer hij haar oproept, naar de Eeuwige Stad, om er getuige te zijn, niet van de heidensche macht des zwaards en des stormrams, maar om te zien wat de Christengeest vermag:

Wat Cesar dwongk heeft Christus dus gedwongen.
De doornekroon beschaemt den lauwerhoet.

't Was, omdat zij met hetzelfde gevoel als hij de geschiedenis der martelaren las, welk boek Vondel, in dezelfde opdracht, met al den dichterlijken rijkdom die hem eigen was, afmaalt: ‘Ghij kust,’ zegt de dichter tot zijne Eusebia:

Ghij kust en leest de blaên die eewigh leven;

De leliën met roozen overstroit;
 Spierwit satijn met martelinck beschreven,
 En bloetkoraal op sneeu, dat niet ontdoet.

't Was, omdat zij overeenstemmend waren in gevoel voor die als heilig verheerlijkte martelaren.

Terwijl de jeught met ydelheên geladen,
 Den oogenblick des levens wulpsch verquist,
 Leert d'aendacht hier de tyranny versmaden,
 En d'ydelheên, noch ydeler dan mist;
 Zij leert er naer Godts strenge Ridders aerden,
 Die 't hemelpadt, op purper niet betreên,
 Maer op het punt van spijckers, sne van zwaerden,
 Gekloncken en geknarst door vleesch en been.

Eene zoo verhevene ziels-overeenstemming was beider waardig. Zij kwetste, 't is waar, zelfs Hooft, die in zijne ongeloovigheid Vondel zijne vriendschappelijke tafel ontzegde voor een onschuldig *Ave Maria*; zij verontrustte Barleus; zij had Huygens vinnig getroffen, hij die vast besloten had Tesselschade tot de hervormde Kerk te doen overgaan. De rijpere levensjaren der schoone weduwe waren dan ook wel de echt dichterlijkste. Was zij de gevierde zanggodinne, de schier aangebedene dichteres, de vroolijke dischgenootte geweest in haren blonden levenstijd, nu was zij tot een ernstiger, tot een hooger geestesleven opgevoerd en in dit midden schitterde zij des te heerlijker door den glans, waarmeê Vondel's genie haar bestraalde.

Als geloovige, heeft Barleus den schoonsten lof van haar geschreven, dien men schrijven kon: 't is den doove gepreekt, zegt hij, zij verdedigt zich met haren eenvoud, en haar geloof in de Kerk staat onwrikbaar als eene rots.

VI.

Ten slotte.

Zich weêr te Amsterdam gevestigd hebbende, werd de edele Tesselschade zwaar beproefd. Eens langs eenen smidswinkel gaande, vloog een gloeiende vonk in haar oog - in een dier oogen, welke als een blinkende ster in den hemel van haar voorhoofd stonden te tintelen! had eens de dartele, geestige, maar niet zelden onbeschaamde Brederô gezegd. Die blinkende ster werd uitgedoofd.

De zangberg betreurde dat verlies; Barleus legde er een Latijnsche pleister op, wij willen zeggen, schreef een Latijnsche vers, door Bilderdijk vertaald; Huygens zong zijn *Oogentroost*, een zeer schoon dichtstuk, dat gewis onder de beste zijner poëtische voortbrengsels mag gerangschikt worden. Op het einde doelt hij op het eeuwige licht, dat den vrome toch nooit kan ontnomen worden en verwijst de lijderes tot de school des Heilands, de school des gedulds - een verwijzing, welke de edele vrouw, zoo gelaten in de beproeving, niet behoefde.

Een andere slag, en wel harder dan het verlies van een oog, had haar getroffen; 't was de dood harer dochter Maria. Deze was moeders vreugde, moeders wellust, moeders weelde! Sedert lang was Tesselschade als het ware van innige bloedverwantschap verstoken; haar echtgenoot was niet meer; van hare zuster, hoe innig ook aan haar verkleefd, leefde zij verwijderd. Deze toch had voor haar huisgezin, voor de opvoeding harer zonen te zorgen, die zij dan ook eene gansch met hunnen godsdienst overeenstemmende opvoeding schonk.

Westerbaan heeft den dood der jonge Maria zeer lief bezongen.

Wij zullen geene vergelijking tusschen het dichterlijk talent der beide zusters maken: beide hadden verdiensten en droegen in den kring haars levens veel bij tot de beschaving, tot de verfijning der taal, tot de hoogere vlucht der dichtkunst; tot de gedurige geestes-werking van diegenen, welke haar van nabij kenden of haar van verre bewonderden. Door haar werd andermaal bewezen, wat onmeetlijken invloed de vrouw op de beschaving kan uitoefenen, en dit zonder ooit de haar voorgeschreven grenzen te overschrijden - dat is in de klasse der pedante vrouwen plaats te nemen. Zij bleven in hare sfeer, en dat was juist de groote tooverkracht van haren invloed.

Beiden wisten zich te doen beminnen: schoonheid, talent en deugd - heerlijke trilogie, zoo zeldzaam in één wezen vereenigd en waarvan ééne dikwijls genoeg is om den dichter aan te drijven, het bezongene voorwerp de kroon der onsterfelijkheid te vlechten en hem immer te doen betrachten, niet beneden het wezen te blijven, dat hij vereeuwigen wil.

Hooft, Barleus waren ten grave gedaald: de eerste in den bloei van den mannelijken leeftijd. Tesselschade legde een dichterlijken krans op zijn grafsteê, een nieuw en laatste bewijs dat zij hem uit ganscher ziel vereerde; zij noemde hem den hoofdman der dichters.

Ook Barleus gedacht ze; zij roemde zijne klaarheid, de vriendelijkheid van zijnen aard en zijne geleerdheid; zij zweeg over zijne gebreken. Twee jaren na de genoemden, stierf Tesselschade in den vollen fleur des levens. Huygens en Vondel waren de twee beroemdheden, welke nog overbleven van al degenen, welke zich eens in haren kring hadden bewogen, en Huygens getuigde, met diep bewogen gemoed, hare 'onwaardeerlijkheid'. 't Woord is juist.

Doch wij willen den lezer zoo min aan haar sterfbed

als aan haar graf geleiden. Toen wij, eenige jaren geleden, voor de heeren studenten der Hoogeschool van Leuven, over de dochters van Roemer Visscher eene voordracht hielden, sloten wij onze rede ongeveer met de volgende woorden:

‘Gij toch, ik hoop het, moet door hetzelfde gevoel beheerscht worden als dat hetwelk mij telkens bezielde, wanneer ik de gebeurtenissen in het leven dezer twee zusters naspoorde; gij wilt meer van haar hooren, niet uit den avond haars levens, niet van haar droevig sterfbed, van haar eenzaam graf - maar wel uit de dagen, dat zij in vollen glans, in volle jeugd verkeerden. Gij wilt met mij dat die figuren altijd jong, schoon, gelukkig en levenslustig uit het stof der tijden voor ons oprijzen; dat eene eeuwige lente haar tooie.

Doorbladert de werken van de schrijvers uit de XVIIe eeuw, en gij zult u in den aantrekkelijken omgang met de twee zusters verlustigen; die omgang zal u veredelen, het schoone doen eeren, het goede doen lief hebben, en gij zult u overtuigen, dat eigenlijk de dichters de gedroomde lente slechts krachtiger, roemrijker en zonniger hebben gemaakt, aangezien de dochters van Roemer Visscher, door deugd en talent, zich zelve eene eerekroon hebben gevlochten, en dat haar met recht, eene eerste plaats tusschen de verdienstelijke vrouwen van Nederland wordt toegekend.’

Verlos ons van den kwade.⁽¹⁾

't Is dezen avond de laatste - de allerlaatste vertooning van Mariella, van de beroemde diva, wier zang aan al de toovertonen der poëzie vergeleken werd.

De laatste vertooning - en dan zal die prachtige zang weggestorven, weggedampt zijn, en men zal er in het gemoed niets van behouden dan een flauwen weêrgalm, een onvatbare, een onnavolgbare herinnering, die teenemaal vervliegt als men hem in een luide klank wil vertolken.

Alles zal voorbij zijn; niets zal er overblijven dan eene mysterieuse melodie, aan de engelen ontleend en ons in een droom toegesuiseld.

De tooneeldirector, de jood Hoff - de man wiens matbleek en taankleurig gezicht door een altijd verwarden zwart-grijzen haarbos is bekroond, en door een zwart-grijzen kransbaard omzet; wiens groote gekromde neus

(1) Lezing gehouden in het Davidsfonds te Leuven.

doet denken aan den bek van den roofvogel, en zijn lamme verdorde linkerhand aan dezes klauw - Hoff gaat, met kromme schoft, grommelend en mommelend over het gaanpad; hij laat zijn gouden neusnijper, aan het breede zwarte lint, onachtzaam bengelen en zijn dikke onderlip aan den linkerkant hangt diep af, alsof zij te zwaar is om in gelid te blijven.

Hoff is, naar dit laatste te oordeelen, slecht, zeer slecht geluimd; hij heeft aan de zangeres 'tuizenten, nah, tuizenten' geboden, om eene verlenging van verbintenis te bekomen - 'tuizenten!' Hij heeft haar gebid, gesmeekt; als een bekorende Satan, al dat blinkende goud voor haar uitgespreid, haar door eer en faam trachten te bedwelmen en de verlokkelijkste beelden in haren geest op te roepen. 'Nah,' zegde de jood, 't sou sonde, letterlijk sonde sijn, soo'n skoon occasie te late foorbij kaan om een stuivertje te vinne!'

Mariella heeft schier niet naar hem geluisterd; zij zat, terwijl de jood sprak, in eene *causeuse* voor het vuur, en terwijl de duivelbekoorder over de leuning heenboog en de muziek van het goud deed tinkelen, staarde zij met strakken blik in den droomenden gloed. Plotseling stond zij op, was, zonder Hoff aan te zien, naar het venster gegaan, en had koel gezegd: 'Ik dank u, mijnheer Hoff, mijn besluit is onherroepelijk!'

't Is dus dezen avond de laatste vertooning. Is de zangeres dan rijk? - Neen. - Heeft zij een andere verbintenis? - Neen. - Wat kan haar dan bewegen de schitterende offers van Hoff af te wijzen? - Niemand weet het, niemand!

Hoff is, zeggen wij, in een duivelsch humeur de deur uitgegaan; zijn oog fonkelt onder de lange wenkbrauwen alsof men een glimworm op een graf fonkelen ziet; zijn lip zakt, dunkt ons, meer en meer; hij mommelt vloekend, en als hij den dorpel van het huis verlaten heeft, mort

hij knarsetandend 'Canaille' - een woord dat in de theaterwereld thuis hoort, en op eenen toon wordt uitgesproken, die alleen aan Hoff eigen is.

De allerlaatste vertooning - hoe jammer! niet waar, Hoff?

Het is een mistige avond. De zware massa van het schouwburggebouw verheft zich somber zwart, doch in de diepte, door de breede glazen deuren, ziet men het licht der vestibule. Het volk stroomt binnen. Zij, die geene vaste plaats hebben, vliegen giechelend, ademloos de breede trappen op; doch de gewone bezoeker kent men aan den kalmen, vasten stap: hij weet dat zijne plaats hem wacht.

De rijtuigen komen er in lange rijen aan; portels worden geopend, portels kleppend toegeslagen en in pels gehulde vrouwen stappen af: jonge, die pas de tooverwereld met brandend verlangen binnentreden; oude die er niet toe kunnen besluiten die wereld te verlaten; jonge die het zoete vergif van die verleidelijke wereld komen inzuigen en zich gelijk de amphioenschuiver komen bedwelmen; oude, die hare krakende beenders nog eens inriemen, om ze recht te houden en aan het blanketsel de rozen en leliën van haar vervlogen jeugd terugvragen.

Schitterend is de schouwburg verlicht; ieder rang is als een mierenest - ten minste in beweging van handen en tongen. Al de afgoden van de Beurs, de bankiers en handelaars in goudschuim en peperbollen, vergezeld door hunne vrouwen, vormen een grooten halven cirkel van kleurige bloemen en schitterende diamanten - een beweegbaren cirkel van omkranste vrouwenhoofden, wiegelende waaiers, lachende lippen, uitgeworpen lonken: een cirkel zonder eenige natuur, zonder eenige oorspronkelijkheid.

't Is eene heidensche wereld vol kwalijk verborgen wulpschheid, waarin alle hartstochten zich verschuilen om zich elders te ontwikkelen, en tot de ontbinding van het

huiselijk en maatschappelijk leven bij te dragen. De vrouw die dàar komt, heeft ooren om alles te hooren, oogen om om alles te zien, wangen die weldra voor het grofste woord niet meer blozen, een gemoed om altijd naar meer - naar meer zinnelijkheid - te verlangen, terwijl zij er zichzelf ten toon stelt, om zooveel mogelijk aan de wulpsche odaliskken van het serail te gelijken, van beneden bewonderd door kaalkoppige heeren met verlepte zenuwen.

Men ziet het, de tempel van meester Hoff is er geen waar de zuiver christene bloem geuren en bloeien kan!

Tusschen de schermen heerscht een drukke beweging; men schuift rechts en links tooneelschermen aan, die er van dichtbij erg afgebolsterd en versleten uitzien, doch van verre nog zeer wel het frissche natuurgroen voorstellen - zooals een groep scharminkels van vrouwen, die, op de straat opgeraapt, gewasschen, geschrobt, en in een kleed van glimmend percaline gestoken zijn, hier de nymphen, de feeën en de eere...dames moeten verbeelden.

Niettemin beschouwt men den theater als het toppunt van ideaal!

Die groepen in blinkend percaline, geschilderde en geplaasterde skeletten, schuilen bibberend, grauw en blauw van koude, klappertandend boven den rooster saêm, en laten de warmte een oogenblik op hunne deels bevrozen halfnaakte lidmaten tintelen, terwijl zij soms met een benijdend oog en dierlijken lach de beweging der jeneverflesch volgen, die de machinist van tijd tot tijd aan de lippen brengt, of met een vloek antwoorden op den vloek der mindere bedienden, die de groep eere...dames, of misschien dames zonder eere, soms van den warmen rooster doet weggaan.

Hoff is achter de schermen gekomen, heeft zijne vingers in het kijkgat der gordijn geklauwd en er zijn geelig, met bloed dooraderd oog voorgelegd, en nu hij de stampvolle zaal ziet, tintelt dat oog nog meer, wordt zijn neus nog

krommer, hangt zijn lip minder diep af, en er speelt een grimlach over zijn geelmat gezicht, nu hij ziet dat *zijne* wereld steeds toeneemt en de vrouw hem zoo trouw in zijnen geldwinkel bijstaat! Er zijn daar oude - onverbeterlijke - er zijn daar lieve blonde kinder- en maagdenkopjes, die onverbeterlijk zullen worden, naar gelang zij het vergif komen inzuigen.

Satan is de afgod in dezen driftentempel; Hoff is zijn opperpriester. Hij heeft goud in de tesch en met goud koopt hij de zangen der dichters, de melodieën der toonzetters, de penseelstrepen der schilders - van de nijverheid spreken wij niet - op voorwaarde dat zij hun verheven christen zending zullen verloochenen, zich dienstbaar stellen aan de laagste driften - en het is uit dit slijk dat hij goud raapt. Als Hoff ten tijde van het lijden Christi in Gethsemani geweest ware, hij had meêgedongen naar de zilverlingen. en op Golgotha had hij driftig meêgedobbeld naar den rok zonder naad!

In dien aard stijgt er eene vervloeking op in het hart van den eersten komiek - een magere pan-lat in een zomerjasje genaaid - die stil, droomerig, het hart vol nijd en haat, doch zonder een woord te spreken, te midden van de figuranten op den rooster staat, en de geldwolf ziet Janklaas, die ernstig en droevig is!... Hoog komiek, inderdaad.

Doch al hadde die vervloeking luid-op tegen Hoff geklonken, zij zou hem niet ontzet hebben. Alles haat, alles spot bloedig, alles benijdt, alles verwenscht, alles intrigueert, alles vervloekt achter de schermen, om een minuut later op het tooneel zelve, in elkanders armen van liefde en vriendschap te bezwijmen. 't Is hier het voorportaal der hel: de zeven hoofdzonden slingeren in honderden vormen langs het voetlicht, tusschen de schermen, in de kleedkamers der vrouwen, door het kabinet van den direktor.

Drie slagen werden gehoord. Het orkest valt in. Het

tooneel wordt ontruimd. De komiek trekt zich langzaam achteruit. De omzwachtelde skeletten, scheefloopers en krombeeners der kooren gaan ter zijde; de glinsterende danseressen met hare feëen-voetjes en de hoofdrollen verschijnen.

Hoff staat aan de deur eener kleedkamer, evenals hij staat dààr een oud mager manneke - we zouden wel geneigd zijn te zeggen, zoo een gepensioeneerd dansmeester, indien de dansmeesters gepensioeneerd werden gelijk de ministers - doch men moet bekennen dat het manneke een al te eerlijk gezicht heeft om dat te zijn, en dat wij, alleen bij het zien van zijn wezen, hem zonder aarzelen een aanbeveling zouden hebben gegeven van kasjongen bij een bankier - en dat zegt iets in onzen tijd.

Het oud manneke, met geschoren kin en met eene popachtige zorg gekleed, houdt een breeden pelsen mantel gereed, om dezen de prima donna, bij haar verschijnen, op den schouder te hangen. Geen kamerheer kan zoo eerbiedig bij eene koningin zijne functie verrichten, als het oud manneke bij de diva. Hoff integendeel komt daar als eene slang; hij is nog niet moê van bekoren om de verlangde verlenging van verbintenis te bekomen. Hij vleit dan ook het eerlijke manneke: ‘Nah, *mossieu* Taltof, je lieve dochter plijft soo hard, soo onmenselijk as een tiamantplok.... Nah, moet ik de prijs nog verhooge met e stukkie fan me siel?’

‘Mijnheer Hoff,’ zegt het manneke hoogst beleefd, ‘mejuffer Mariella, mijne dochter, handelt in alles naar goedvinden.’

De deur der kleedkamer wordt geopend en laat daar binnen eene wilde en ordelooze opstapeling zien van blinkende en bontkleurige voorwerpen, die van beneden tot boven aan de zoldering schijnen te reiken, en uit dien chaos komt een prachtige vrouwengestalte te voorschijn.

Het oud manneke legt haar, met een keurige bezorgdheid, den mantel op de schouders.

Mariella gaat Hoff voorbij zonder hem te zien, ofschoon deze buigend, vleiend, zijnen lammen klauw ter hoogte van het middel dragend, en met den anderen zijn gouden nijper op de neus plantend, de laatste juichtonen laat hooren: ‘Lief, soon, koddelijk, aanpittelijk!’

Het verschijnen der zangeres maakt achter de schermen een algemeene opschudding. Men bewondert, maar ook men benijdt. De ingetogen, steeds afgezonderde Mariella wordt in de wereld niet bemind; maar toch murmelt men: Wat prachtige vrouw! Wat prachtige toilette! De magere scharminkels bewonderen echter onbepaald, 't is te veel om te benijden; maar de tooneelwereld benijdt - benijdt in den vollen zin des woords, en het fluisterend venijn sist rond als dat der giftige adders. Men benijdt haar den rijkdom dien ze ten toon spreidt, en Hoff - de bloedzuiger van den tooneelgroep - wil nogmaals nieuwe schatten voor hare voeten leggen.

Zoo kruipend slaafsch is Hoff, dat hij aan den slaaf in het serail denken doet, die zich door elken vrouwenvoet laat trappen.

Eindelijk is het groote oogenblik daar. Mariella werpt den mantel af en treedt op.

Daar staat ze, in het schitterend voetlicht, fier als eene koninginne, in haar maluwkleurig fluweelen kleed dat met frissche camelias bezet is; het hoofd dammert als het ware op, uit een sneeuwolk van kant, terwijl de diamanten op de borst vuren schieten, zooals zij vuren schieten uit de blonde haren, die zij omhoog houden! Daar staat ze, in al den gloed harer jeugdige schoonheid, met een onbeschrijfbaaren glans van kinderlijken eenvoud op het wezen, te midden van die hel waar alle driften woelen! Daar staat ze, met het aureool der kunst omgeven, gelijk eene fee uit de tooververtellingen, wier verschijning al de

aanwezig, onder een onweêrstaanbare macht, bukken doet.

Bij hare verschijning stijgt er uit het publiek een donder van toejuichingen op; aller handen klappen, aller mond roept bravo en de voeten van velen stommelen de groote trom in dat woelig orkest, hetwelk niettemin een bedwelmende harmonie voor den kunstenaar bekomt; en alsof zij de godin der lente is, valt er eene vlaag van kostbaar gebloemte op het tooneel, en haar voet trapt weldra op een bloementapijt, dat handenvol met geld aan de heidenen moet gekost hebben - zij, die echter zonder het hoofd om te wenden de bedelende moeder op den hoek der straat zijn voorbijgegaan.

Hoe velen van die aanbidders zouden gelukkig zijn geweest voor de diva te knielen en haar hunne ziel zelf aan te bieden, terwijl zij spottend naar het beeld der Moedermaagd zouden hebben gespuwd - en zeker had de jood Hoff dit gedaan. 'Nah, seker!'

Allengs bedaart de bijvalstorm en ook de bloemenvlaag.

Mariella zingt. Een zacht trillende, door den dwang beteugelde, stilte heerscht in die dichtgepakte menigte, die soms het eerste gesuizel van de geestdrift niet onderdrukken kan. Die harmonievolle tonen wekken in ieders ziel wel verschillende, maar toch geen wulpsche gevoelens op. 't Is of die mysterieuze klanken de harten voor een oogenblik louteren. Wat beelden wilt gij kiezen om dien zang weêr te geven? Gij vindt er geene. Klokkenlied bij afstand en bij stillen, droomenden zomeravond, harpgetokkel in den mysterieuzen nacht, of zoo gij wilt het spel der feën, die het zuiver gouden bekken, door het zaaien van fijne peerlen doen spreken, dat alles is prozaïsch bij het klimmen en dalen van die kristalheldere tonen.

De zang sterft weg en uit dat diep geroerd publiek berst eensklaps eene toejuiching los - een vuurwerk, zal ik zeggen, dat zijn schitterende vonken in het ronde zaait.

Gelukkige, benijdenswaardige, beminde Mariella!

De zangeres verlaat, na het eerste bedrijf, het tooneel; men wil haar weêrzien - nogmaals weêrzien - eindeloos haar toejuichen, haar onder bloemen begraven - en tusschen al die bloemen sluipt Hoff - 'Nah! hij hat er self een heele fracht late aanbrenge' - sluipt Hoff als eene slang rond, wel hopende dat hij de gewenschte verlenging bekomen zal.

'Ik dank u, mijnheer Hoff,' zegt ze nogmaals. 'Ik dank u! - en ze verdwijnt in hare kleedkamer.'

Bewegingloos en bleek staat Mariella in den spiegel, zonder zich te spiegelen. Men klopt, doch zij antwoordt niet. Men brengt armenvol bloemen binnen, die op het tooneel gevallen zijn, doch zij geeft er geene aandacht op. Slechts een bouquet van het fijnste gebloemte, dat hare kamenier haar brengt, neemt zij aan en ontplooit het geparfumeerde briefje dat tusschen de teêre kelken steekt:... men biedt haar eene glansrijke fortuin, een leven vol liefde en eene gravinnekroon aan.... Een vluchtige glimlach zweeft om hare lippen, en zij legt bouquet en briefje achteloos ter zijde.

Het levendig en kakelend kameniertje, dat het zilver van Hoff ook al heeft hooren klinken, laat zich eindelijk met een diepen zucht ontvallen:

'En dat zou de laatste vertooning zijn!'

'De laatste,' zegt Mariella,

Dus nog eenige uren en alles is voorbij!

De vertooning van het opera is ten einde. Een zucht van ontlasting ontsnapt aan de borst van Mariella; een koortsachtige, doch gelukkige glimlach zweeft over haar gelaat nu zij heensnelt, men wil haar nog eens zien., dat tooverachtige en wispelturige kind! - nog eens, en dan zal men haar bij het uitgaan van den schouwburg afwachten. Ook dàar zal men haar toejuichen, haar ver-

gezellen met muziek en fakkellicht en in haar - vooral - de schoone vrouw vereeren. Het kunstgevoel is dood, het dier herleeft!

In de nabijheid der kleedkamer hebben een aantal aanbidders gedwaald. Ook Hoff is een oogenblik dààr geweest - 'Nah, hij zou as e hond foor te teur wille kaan ligge!' Nu is hij naar beneden gegaan om de toebereidselen in de straat te zien. 'O, 't zal heerlijk, 't zal prachtig zijn!' zegt het oude manneke naïef, en dat is zoo, want haar rijtuig zou getrokken worden door de slaven met witte handschoenen aan.

In de kleedkamer zijn nu alle kostbare en nuttige voorwerpen in de koffers geborgen; de vader heeft de doos met juweelen bij zich gestoken; warm in haren pelsen mantel gehuld, maakt de zangeres zich gereed uit te gaan.

't Zal heerlijk, 't zal prachtig zijn,' herhaalt het manneke. 'Kom, langs hier!'

'Neen,' antwoordt ze, 'niet langs daar....'

'Maar men wacht u, Mariella!'

'Juist daarom,' zegt ze, gaan we langs de achterdeur uit. Kom, vader, kom' en ze trekt den ouden man koortsachtig meê, door de half donkere en eenzame gangen des theaters - straks zoo levendig, nu reeds grafachtig; ze snelt de trappen af en bereikt de straat, waar, een slapend paard voor een slapenden vigilant wacht, en deze laatste met een paar ruiten zoo dof en bewaasd, als de oogen van den halfdronken koetsier.

Op honderd stappen van daar, vóór den Schouwburg werpen de fakkels een helderen gloed over de zwarte, dicht saëmgepakte volksmassa. Dààr wacht men de koningin van het voetlicht! De oude vader, driftig naar eer voor zijn kind, zou nog een woord hebben willen zeggen, doch Mariella opent zelf het portel, dringt haren vader binnen, geeft een kort bevel aan den koetsier en stapt snel, ongeduldig, koorstig in.

De koetsier is integendeel in 't geheel niet ongeduldig. De man sluit de portel, trekt het deken van zijn paard, vouwt het op, wisselt nog een woord met een voorbijsnellenden kameraad, kloutert langzaam op zijnen bok, met een schor 'ho' tot zijn paard, hoewel het kartonnen beestje nog schier niet wakker is, neemt de teugels op, en doet eindelijk zijn paard een schokkend drafken aannemen.

Hoff loopt hijgend en angstig in den half donkeren schouwburg rond. om zijn slachtoffer te zoeken - en nu men hem zegt dat zij langs de achterdeur verdwenen is, staat hij stil en mompelt weêr tusschen de groote snijtanden: 'Canaille!'

Het rijtuig ratelt, straat in, straat uit. De dochter houdt de hand haars vaders omklemd en die handdruk zegt zoo veel aan het oudje! Als de vluchtige schijn van het lantaarnlicht op Mariella valt, staart hij haar aan en hij ziet, verwonderlijk! een glans van geluk op haar aangezicht - ik zou zeggen dat haar aangezicht dat eens engels schijnt te zijn - indien engelen ooit in een vigilant reden.

De vader wil zijn kind ondervragen; doch het rijtuig schokt, ratelt en klatert zoo lievig, alsof het gram is dat het die vracht voeren moet, alsof het een hinkende duivel is, veroordeeld om het beeld eener heilige op den schouder te dragen....

Het rijtuig houdt stil voor de deur der woning, waar de zangeres kamers betreft.

'Wij zijn nog niet op onze bestemming, vader!' zegt Mariella, nu de vader wil afstappen.

'Wij zijn toch aan onze woning?' antwoordt het manneke verwonderd.

'Blijf... ik moet even naar boven, doch ik kom onmiddellijk terug.'

Terwijl hij alleen, is begrijpt de vader alles: zij heeft

het aanbod van den jongen en rijken graaf aangenomen! Zij zal gravinne zijn, en zal hem gewis zelve, nog dezen avond, die blijde tijding brengen! Haar vaarwel aan den schouwburg, hare intreê in de hooge wereld! - en het oud manneke trilt van ontroering.

Op dat oogenblik verschijnt aan het einde der straat een lichtende gloed en klinkt er eene opwekkende muziek. Snel komt Mariella weêr buiten, treedt in het rijtuig, en op het oogenblik dat Hoff, als de voorbode der serenade, komt aanloopen herneemt het ratelende rijtuig weêr zijnen loop. Hoff, die door een wonder en achterdochtig gevoel beheerscht wordt, loopt hijgend achter het zwarte, eenoogige monster, dat hij langs de huizen schuiven ziet.

De vigilant houdt stil voor een dooden muur, waarin een hooge gesloten poort. Men wacht binnen blijkbaar de bezoekerster op dit late uur. De deur gaat, bij het geratel des rijtuigs, met een spleet open, en nu het oud manneke een blik in de donkere diepte werpt, valt zijn oog op een grooten gekruisten Christus, aan den muur, en door den flauwen glans van een lantaarnlicht beschenen.

Mariella stapt snel uit; waggelend volgt haar de oude man.

‘God, mijn God!’ roept hij uit. ‘Uwe vraag van vóór jaren en mijne belofte!’

Mariella omvat den ouden vader.

‘Ja’ zegt ze, ‘ja, ik wil niet der booze wereld, ik wil der Moeder Gods toebehooren!’

Vader en dochter weenen aan elkanders hart. De eerste zegt geen woord meer; zijn gemoed is kroppend vol, en hij hoort niet wat de Gekruiste zoetelijkheid zegt tot haar: ‘Heden zult gij met mij zijn in het Paradijs.’

‘Vader,’ zegt Mariella, ‘zorg voor mijn jongere zuster! Breng haar nooit in die hel welke men schouwburg noemt! Denk aan mij. Ik ben gelukkig dat mijn marteltijd

voorbij is. Ik ga nu voortaan ieder nacht, om twaalf uur, den lof murmelen van de Moeder des Heeren. Morgen is Mariella dood en de Zuster leeft. Vaarwel, morgen zie ik u nog eens achter de traliën weêr, en dan vaarwel tot in het betere leven!’

De zware deur valt toe.

Wat is het stiller in den lichtglans van het kruisbeeld, dan wel in den hellen vuurgloed van het voetlicht! Doodstil is dat kloosterslot in het midden van het gewoel der stad, tegenover de bruisende en schuimende driften des schouwburgs!

Onbegrijpelijk voor de wereld, die aan geen genade gelooft, is het wel, zóó uit de wellustige en fulpen omvatting des heiligdom, in de christene grafrust te vallen en daar, na het genot van allen glans, rijkdom en zinnelijkheid, voortaan rond te wandelen op de bloote voeten, gekleed in eene bruine pij en omsingeld door de geeselkoord....

Dat zeker kan de jood Hoff niet begrijpen, die hijgend nog in tijds aankomt om, vóór de poort bonzend toevalt, den Nazareër aan het kruis te zien.

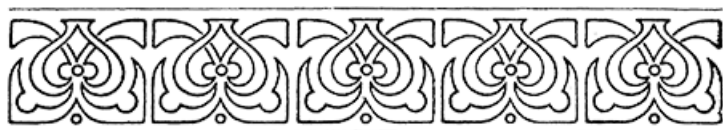
‘Nah, vat kaat ze tâar toen?’ sist en knarselt Hoff.

‘Zij gaat er bidden... en sterven!’ noekt het manneke.

‘Tâar... in tat akelig kraf?...’

De Nazareër heeft weêr overwonnen! Hoff snelt heen en mort helsch, luider en met meer nadruk dan ooit: ‘Canaille.’

20 Januari 1880.

Gevallen ster.

Een beeld uit onze dagen.

't Is twaalf ure 's nachts nu het rijtuig van baron Davis, in den breeden gang van een adellijk hotel en voor den trap die naar de benedenvertrekken leidt, stilhoudt.

De edelman komt van een feest aan het hof, en draagt dan ook het gegalonneerde kleed, dat echter deels onder den breeden overjas geborgen is.

Boven op den ruimen marmeren trap wordt de overjas door eenen bediende, zwijgend en stijf als een lantaarnpaal, aangenomen, en de diplomaat, want dit was hij, gaat naar boven.

Eenigszins ruw stoot hij eene deur open en bevindt zich in een sierlijk vertrek, naar den Vlaamschen stijl gemeubeld; doch met eene weelde van stoffen en glimmend koper, waarvan onze voorouders geen denkbeeld hadden.

De kroonlichten en het vuur in den haard verspreiden licht en warmte, en doen tevens al die prachtige voorwerpen, in dat aardsche hemeltje, tintelen en schitteren

alsof alles leefde, lachte en giechelde - zelfs het koude koper.

Ook het goudloover van het kleed en de ridderorden, die baron Davis op de borst en aan den hals draagt, deelden in die opgeruimde stemming; doch dit is het geval niet met de uitdrukking van het wezen, met de oogen van den diplomaat.

Zonder in het vertrek te vertoeven, gaat de baron naar een der wanden, doet een zware draperij terzij, en verdwijnt in een naburig vertrek.

Gedurende eenige seconden hoort men achter den muur een kort afgebroken gebons en geklots, en weldra verschijnt de baron in een gansch andere kleeding: de rijk gekleurde vlinder is weer rups geworden!

De blinkende afgod van vóór vijf minuten is nu een gewoon sterveling, die zelfs een trek van slechte luim en doodelijke verveling op zijn aangezicht draagt, en alles wat hem omringt naar den duivel schijnt te wenschen,

Baron Davis zit nu in een donkerkleurigen kamerrok; eene Grieksche muts vervangt den met dons en galon versierden klaphoed, dikke vilten pantoffels de fijne, glimmende laarzen; maar aan den pink der rechterhand blinkt nog altijd de zware ring met kostbaren kornalijnsteen, die in het schijnsel der vlam tintelt en flikkert, als worden er gedurig bloeddruppels uitgeknipt.

De diplomaat kan zoo wat veertig à twee en veertig jaar oud zijn; hij is in den vollen zin van het woord een schoon man, tamelijk lang, gezet, doch rank, en als het ware gemaakt om de gegaloneerde kleeding te dragen.

Zijn gelaat heeft eenigszins een zuidelijke tint: het is veeleer mager dan vol, doch fijn van snee. De neus is een weinig gebogen, het oog donker, doch glimmend; het bezit een diplomatische kalmte, die een tweede natuur geworden is. Dat oog is bedrieglijk voor den gewonen

mensch; verdacht, maar meestal ondoordringbaar, voor vleiers en hovelingen.

De baard, luchtig en vlokkerig, is naar Engelsche wijze geschoren; de zwarte knevel is puntig; de haarbos bekroont, met een aristocratische verwarring, het hooge voorhoofd en eenige lokken vallen als slappe ranken op dit laatste terug.

Indien men scherp toeziet, zal met nochtans bemerken dat de haren, zwart als git, hier en daar met zilver doorregen zijn. Zilver op het zwarte baarkleed? En zou met dit zilver de diepe rimpel, die het voorhoofd doorploegt, in betrekking staan?

Baron Davis is lange jaren in den vreemde verbleven, nu als lid van dit, dan van dat gezantschap, later als gezantschapssecretaris en eindelijk als gezant des konings.

Slechts van tijd tot tijd verscheen de diplomaat in de hoofdstad; nu is hij voor eenige weken naar Brussel teruggekeerd en heeft zich in het hotel eener oudtante gevestigd.

Baron Davis is ongehuwd en het schijnt wel dat het jonkmansleven hem nog niet verveelt; want juist dàarin heeft hij dikwijls den grootsten invloed van zijn diplomatisch leven geput, dat toch, zooals Huygens zegt, slechts het leven is van ‘een eerlick spie’.

Sedert eenigen tijd heeft hij in den vreemde de overtuiging opgedaan, dat hij in de hooge politieke kringen voet verloor, zelfs bij de ministers en aan het hof. Hij las dit tusschen de regels in de hem toegezonden brieven; hij bespeurde dit in de woorden, die hem werder overgebracht.

Het hof was misnoegd; de koning had geglimlacht en, afdalende langs de lippen des ministers tot die van den kleinen ministerieelen beambte, was die glimlach allengs een grove spotlach geworden.

Men wist te Brussel wat deze of gene hooge dame aan het vreemde hof had gezegd, over zeker galant avontuur

van baron Davis; men beweerde dat deze zich, op eene ongehoorde wijze, had laten beet nemen door den diplomatischen barbier van dit of dat Lilleputtersland; men had bemerkt dat op een hofbal een der knopen aan het galakleed min of meer bengelde; men had....

Nietigheden! zult gij uitroepen. Voor ons, ja, lezer; maar niet voor de hofwereld, waar alles, zelfs tot het geringste, eene beteekenis heeft of krijgt; waar alles wordt opgemerkt, alles verondersteld en uitgelegd; waar de goede trouw dikwijls onvindbaar, de waarheid niet zelden voor leugen, de leugen voor waarheid gehouden wordt; waar het aangezicht nooit zegt wat er in het hart omgaat, en de eerste kunst die men leert, is het tegendeel te zeggen van hetgeen is.

Daar werkt men meestal in 't geheim, van den geringsten tot den hoogsten, en de val die men er ondergaat, loopt niet zelden door zooveel omwegen, vrouwelijke of mannelijke, dat men zijn spoor al zeer lichtelijk uit het oog verliest.

Baron Davis is een intrigant, gelijk al de overigen intriganten zijn: hij heeft meer dan eens gewetenloos tegenover anderen gehandeld en moet nu ook ondervinden dat anderen gewetenloos te zijnen opzichte zijn.

Vroeger, als hij, onverschillig op welke wijze, van zijne tegenpartij de bloemen onder den voet wegmaaide, glimlachte hij heimelijk, doch bleef koel en onverschillig als zijne hovelingen - want ieder hoveling heeft hovelingen - hem toefluisterden: 'Fijn gespeeld!'

Immers, openlijk de eer van het welgelukken eener dergelijke werking erkennen ware eene zwakheid geweest, en voortgaan, altijd voortgaan, zonder iets te laten blijken, was diplomatie.

In den vreemde, verre van huis, zooals wij zegden, gevoelde baron Davis als bij ingeving dat zijn invloed ondermijnd werd, en hij kreeg allengs de overtuiging dat

het hoogst noodig was naar Brussel terug te keeren, den vijand in zijne hinderlaag op te sporen en hem, met geduchter wapens dan hij bezigde, te bevechten.

Vernederd, gekwetst, verbitterd, vroeg de gezant, om reden van gezondheid, een verlof - dat hem geweigerd werd.

De vijand, die hem verwijderd hield, was dus zeer machtig; in antwoord op een tweede aanvraag, en bij welke de diplomaat dringende familieredenen deed gelden, ontving hij zijne terugroeping.

In Brussel weergekeerd, was baron Davis weldra met de groote beweegkracht bekend: Mevrouw de markiezin de... had hare dochter ten huwelijk gegeven en de oudjonge schoonzoon verlangde, om reden van jicht of anderszins, de plaats die baron Davis bekleedde.

Van dat oogenblik werden de draden van het spinneweb aan dezen en aan genen, kant der grenzen gesponnen, en de vergulde vlieg moest gevangen en doodgenepen worden.

Baron Davis worstelde behendig om zich met eer uit het gespannen net los te rukken, in den aanvang met de overtuiging van te zullen gelukken en dus goed geluimd; later, toen hij maar al te wel gevoelde dat de spin hem vast had, met kracht, en eindelijk met bitsigheid - en van dat oogenblik was hij verloren.

In den strijd kwetste hij nu dezen, dan genen, maakte zich nieuwe tegenstanders, nieuwe vijanden, en begreep eindelijk dat hij een verloren man was.

Slechts op aandringen zijnerzijds ontving hij eene uitnoodiging tot het feest, en eens daar, in het midden van die bijeengestroomde hofbeweging, moest hem de laatste ontgoocheling ontgaan.

Dàar had baron Davis een gevoel dat hij nog nooit ontwaard had, maar dat een gewoon burger moet overvallen, die zich gedurende een oogenblik in den stroom

van licht, goud en diamant verplaatst ziet: hij gevoelde zich alleen in die wereld.

De koning is den diplomaat voorbij gegaan, alsof deze er niet was; de hooge dignitarissen van het hof hadden, deze een lachje, gene een groet, een derde een woordje voor hem; doch de lach was als een rimpeling langs de oppervlakte des waters; de groet was de gedwongen buiging van den populier voor den wind, en het woord - het laatste recept, zoo dacht de diplomaat, dat een dokter uit medelijden schrijft, om den stervende nog een oogenblik te misleiden.

De vrouwenwereld vooral was, volgens den indruk, dien de diplomaat ontving, zeer ongunstig gestemd.

Deze eeredame heeft achter haren met diamanten bezetten waaier geglimlacht toen hij, de gevallen ster, voorbijging; de gravin D... boog zich als eene slang tot de hertogin van... toen de baron zijne buiging maakte voor de vrouw des ministers, dus voor eene *parvenue*, die, om reden van haren echtgenoot, uit de advokatenwereld opgelicht en naar boven gebracht, dààr een oogenblik staat te blinken als strass naast het diamant, als een oliepitje tusschen de adellijke sterren, en die morgen weer aan den horizon verdwijnt, als een vonk die naar beneden schiet.

Voorzeker, baron Davis ontmoette personen, die zeer beleefd voor hem waren; doch volgens hem was dit juist geen gunstig voorteken; wat beleefd was had koel, wat koel was had beleefd moeten zijn, om hem te overtuigen dat zijne positie niet ongunstig was.

Baron Davis gevoelde zich op dat oogenblik diep ongelukkig, al toonde dit zijn gelaat niet, waar zich integendeel de zaligste rimpelingen en uitstralingen op afteekenden.

O, hij was zoo verslonden, verslaafd aan al die geblankette en geparfumeerde grootheid, aan die 'vergulde distelen!' Hij was zoo heerschzuchtig, zoo vol haat en

nijd, en nooit heeft hij zoo diep gevoeld als nu dat hij meer en meer onmachtig was om zich te wreken.

Zijn rijk in de hofwereld is ten einde; hij zal dus moeten afdalen in de gewone en immer sterk gemengde salons, die men anders slechts als bij eene genade bezoekt. Voorzeker, daar zal hij nog schitteren; doch hij zal altijd maar eene ster zijn die uit den hofhemel gevallen, of liever van daar weggeknipt is.

Herhaalde malen heeft de baron de helder verlichte zalen, vol glinsterende uniformen en toiletten, willen verlaten; doch daartoe had hij den moed niet: hij wilde blijven, nog blijven.

Misschien werd hem binnen eenige minuten, binnen een uur, bij het uitgaan zelfs, de geschikte gelegenheid aangeboden, dezen of genen te benaderen en de kans te doen keeren.

Worstelen, altijd worstelen.... Arme goudvlieg!

De diplomaat bevindt zich in den prachtigen wintertuin, aan de zalen grenzende; hij ziet noch den kristallen tempel, glinsterend als een tooverpaleis; noch de milde en weelderige planten en bloemen met rijke kleuren en breed uitgespreid bladgewelf; noch de ruischende fontein, wier opgeworpen water getint wordt door een zuiveren regenboog, spelend in het licht, nu verdwijnnend, dan weer verschijnend.

De koning! Hij is daar! Hij komt door den wintertuin, den arm gevende aan de koningin.

Alle hovelingen ‘meesterlicke gekken’ scharen zich ter zijde. Het vorstelijke paar treedt tusschen twee rijen uniformen en schitterende toiletten.

Zoolang het koninklijke paar op afstand is, zijn aller oogen recht op hetzelfde gericht; zij sprankelen vuur uit om de aandacht te trekken en hopen - hopen, wanneer zij zien dat deze of gene door den koning wordt aangesproken.

Doch de vorst nadert: de mannen buigen hoofd en bovenlijf; de vrouwen - daar is altijd iets slang in - nemen onder het buigen de onbeschrijflijke vormen aan van een *S* of van een *?*, en al buigen zich de hoofden, met juweelen beladen, toch werpen de oogen tooverlonken uit.

De koning is den diplomaat ten tweeden male voorbij, gegaan, zonder hem eenige aandacht te gunnen, zonder dat een der hooge beambten, die baron Davis nog min of meer genegenheid toonden, het waagde hem aan het vorstelijk paar voor te stellen.

De slag is toegebracht; de ongenade is volledig.

Baron Davis verliet het paleis; zijn geest was als bedwelmd; bij het afdalen der trappen, meende hij een nijdig, een helsch gefluister achter zich te hooren.

Het hoofd omwenden durfde de gevallen ster niet, want hij was op dat oogenblik overtuigd dat hij alsdan tusschen het groen en de bloemen, de lichten en de fluweelen draperijën, een aantal spottende vrouwentronies zou ontmoet hebben - zóódanig had de anders koele en practische diplomaat het hoofd verloren.

Dezen en genen vermaledijden, het hart vol spijt, haat en nijd, zinnend op wraak, viel baron Davis op de kussens van zijn rijtuig, en aan de gevoelens te oordeelen, die in hem opkwamen, zou men met reden gezegd hebben dat Satan in persoon naast hem had plaats genomen.

Waar hij zich wendde of keerde, hij zag den lach op de lippen der markiezin, hij hoorde het gefluister achter de waaiers. Hij zag het donker vuur diep, onder de lange grijze wenkbrauwen van dezen of genen ouden hofintrigant, en al die kenteekens sneden, als de zigzags des bliksems, door het gemoed en deden er een pijnlijke verschroeing ontstaan.

Nu zit de gevallen diplomaat op de sofa voor het vuur en staart met gefronste wenkbrauwen in de vlammen. Wat haat hij de wereld, die hij achter zich heeft, die

wereld vol bedrog en veinzerij! Wat zou hij wenschen dat de vlammen der hel naar buiten sloegen en de wereld verteerden, met al haar goud en juweelen, met al hare valsche oogen en valsche harten! Met wat al voldoening zou hij op de verteerde brokken staren, de assche tusschen de vingers wrijven om te voelen of ze wel vernietigd is en er geen vonk meer in haar leeft, die haar andermaal tot het bestaan kan roepen!

Baron Davis keert in zijne herinneringen terug, altijd terug; hij wijkt meer en meer van het tegenwoordige af, dat hem zoo pijnlijk wondt; hij haalt als het ware de zware weggezonzene levensketting weer boven en voelt dat zij lichter wordt, naarmate de schakels meer en meer de jeugd nabijkomen.

In de voorspiegeling zijner jongelingsjaren, tot welke hij nu is afgedaald, wordt het leven rustiger, het gemoed kalmer, het hart reiner. Daar, verre van het tegenwoordige, wordt het oog soms vochtig - en dat zegt zooveel in het menschelijk leven.

't Is of hij een ander mensch wordt; hij heeft het goudloof van het lijf geschud en met deze beweging ondergaat zijn gemoed een gansche herschepping. Nu zijn de denkbeelden, die hem beheerschen, opwekkend, opbeurend, levenslustig; zij zijn in harmonie met de rustige en zonnige natuur die hem omgeeft, die gansch zijn leven bezielt.

Die natuur ligt verre van de woelige hofstad. De zon daalt in het Westen; zij hangt nog in een vlamme zee, op welker boord zich witte wolken als ijsbergen verheffen, doch over toppen en hellingen, die door een roodachtigen gloed worden bestraald.

Over het landschap, dat zich rondom den dorpstoren uitstrekt, wordt een stille glans verspreid. De toren staat in dien gloed, gelijk een oude grootvader in het feestlicht, en het kruis dat op zijnen top glimt als een familiejuweel: 't is het eenige dat fonkelt.

De weg, rechts en links, is omzoomd met graan, dat weldra een lispelend goudlaken worden zal, zoo schoon dat de priester er een velum boven het altaar zou kunnen uitsnijden, zooals hij een mantel voor de Moedermaagd nemen kan uit een veld van hemelsch blauw vlas.

't Is zoo rustig, stil, dichterlijk, en toch suizelt er een onuitlegbare melodie over veld en weide, in vlakke en loof.

Uit de groep donkerbruine beuken en lichtgroene berken, die den weg omzoomt en wier stammen en kruinen lange schaduwen over akker en weide werpen, verschijnen slenterend twee personen: een jongen van twintig, een meisje van achttien. 't Is een lang opgeschoten jongeling, fijn van wezen, zwart van haren; 't is een meisje in een nederig rouwkleed, doch boven dit eentonige kleed verheft zich een hoofdje met zulke goudblonde lokken, met zulke hemelsch blauwe oogen, dat het goudkleed en de blauwe mantel er gewis bij zouden verbleeken, want in die lokken, gelijk in die oogen, tintelt leven.

Men ziet niets meer dan haar in het landschap; 't is of de avondgloed zich om dat wezen in een straalkrans heeft bijeengetrokken.

De jongeling, zeker, ziet niets dan dat blonde kind; beiden gaan nu hand aan hand over den weg, in de richting van het dorp.

Hij, de jonkman, is baron Davis; zij, zij is eene wees die met hare moeder, de weduwe eens schilders, het dorp is komen bewonen omdat het leven in de groote stad zoo duur is en dat de schilder wel naam, maar luttel geld heeft achtergelaten.

Edil, eene verkorting van Edilberga, wordt wel eens genadig toegelaten bij de dame van het kleine kasteel, de tante van den jongen baron, en mevrouw vindt het blonde meisje niet onaardig. Edil spreekt zoo zacht, zoo nederig, ze zingt zoo lief-buiten, waar men zoo weinig uitspanning heeft, moet men juist zoo moeilijk niet zijn!

Maar de neef vindt Edil aanbiddelijk, en na eenigen tijd van stille vereering, noemt hij haar Edil, en zij, zij noemt hem eindelijk Willy, eene verkorting van Willem.

Wat reine luchtkring verspreidt Edil rondom zich! Wie in dezen kring treedt en zich daar beweegt, wordt gezuiverd, als leeft hij in de nabijheid van een wezen dat niet tot de aarde behoort, en Willy ondergaat, meer dan wie ook, dien invloed.

Nog gaan zij hand aan hand, zonder veel te zeggen en ook wordt er niets gezegd, waarin een vreemd oor belangstelling zou kunnen vinden, maar het minste heeft waarde voor Edil. voor Willy. Beiden hooren in dat kalme, stille en rustvolle landschap thuis; doch dit duurt niet lang meer.

Op den weg verschijnt de moeder van Edil, de weduwe, in een nog nederiger rouwkleed dan de dochter; zij ziet donker omdat de jongeling met hare dochter is en neemt Edil misnoegd meê naar huis.

De jongeling blijft op den akkerweg staan; hij is diep ontroerd en dikke tranen wellen uit zijne oogen op, omdat men hem mistrouwt, hem die liever zijn levensbloed zou gegeven hebben dan een vlokske haar der liefstemijne te krenken....

Baron Davis staart met stillen glimlach in de vlammen van het vuur; hij ziet dit laatste niet, maar wel het visioen uit zijn vroeger leven, wel het stille tooneel der Kempen.

Nu wordt de begoocheling plotseling gebroken; de diplomaat wordt weer wakker en deze lacht met dat kalf van een jongen, die weent om een eenvoudig burgermeisje, zonder naam, zonder titel, zonder fortuin.

Niet alleen is het visioen verdwenen, maar zelfs het reine gevoel, dat hem een oogenblik bezielde; toch moet hij bekennen dat die korte droom gelukkig is geweest - een lichtpunt in zijn leven.

Hoe komt die gekheid uit zijn jeugd nu weer in hem op?

De wijzer van het uurwerk staat op één uur. Een oogenblik wandelt de ‘gevallen ster’ door de kamer; de diplomaat treedt voor het venster, heft de zware, met bloemen en arabesken doorweven gordijn op en staart naar buiten.

De lantaarns werpen licht in de straat, de huizen zijn gesloten, doch zwarte gestalten kruisen elkander nog op het voetpad, en rijtuigen snijden ratelend en brommend voorbij.

De stad, met haren luchtkring vol driften, brengt ook weer andere beelden in zijnen geest; de baron wil naar buiten, en een oogenblik later verschijnt hij in burgerkleeding. Een dikke overjas met pels omvat hem.

Na eene sigaar te hebben ontstoken, gaat hij den trap af en de huisdeur valt achter hem toe.

De hemel is donkerblauw en met fonkelende sterren bezaaid: 't is niet daar dat hij zijne ster nog zoeken moet, maar wel beneden!

De hofwereld is voor hem de gesternde hemel geweest; buiten deze lag voor hem niets dan een morsige straat, met meer dan alledaagsche sterren.

In deze is hij nu, zoo denkt hij, gevallen.

Hij is voortaan niet veel meer dan een uitgefloten tooneelspeler, een uitgeplunderd dobbelaar, een bankier in bankroet, een danser met een houten been - gevallen sterren!

Dit denkbeeld doet baron Davis sneller voortstappen, nu hij zich nog in eene betrekkelijke drukte bevindt, hier voor eene club of kroeg, daar voor eene danszaal, uit welke van tijd tot tijd mannen of vrouwen waggelen, ginds voor een theater, dat langzaam leegloopt, en allengs een donker graf wordt.

Hij kan zich niet vereenigen met de boosaardige spotternij, die in zijn binnenste omwoelt, dat hij tot die soort van gevallen sterren en tot de straatwereld behoort.

De poort der club, waar zich een gemengd, doch vooral een handelspubliek bevindt, is nog open. De gas brandt helder in den breeden gang met wit marmeren vloer en op de trapkolom, waar een tamelijk naakte figuur de gasvlam in de hoogte aansteekt: 't is misschien eene zinspeling op het 'licht' dat boven in de hersens der heeren tintelt....

De portier in livrei - want rijke lieden en die gedurig tegen den adel spoken, geven zelf gaarne zoo'n straaltje van 'adel' aan hunne knechten, en koesteren zich alzoo in het zonneke, dat van de gegalonneerde muts en de verzilverde knopen afstraalt - de portier in livrei jaagt nog met moeite den slaap uit de oogen.

't Is hier een politieke club, naar welke de oude wereld wel eens afdaalt, omdat er niet zelden een weerklank uit de ministerwereld is op te sporen, die kan dienstig zijn om te klimmen of beletten kan te dalen; naar welke de jongere hoogere wereld wel eens gelokt wordt, omdat er in den voornacht dikwijls grof wordt gespeeld, en men er onmisbare betrekkingen kan aanknoopen, indien de naden van den adellijken zak doorgesleten zijn, en men er geen bodem meer in vindt.

't Is daarenboven een prachtige club: de zalen zijn rijk aan licht, vergulsel, wellustige schilderijen, fluweel en zijde. Men zakt aangenaam er in de donkerfluweelen kussens; men ziet zijne beeltenis in de hooge en breede spiegels weergekaatst, even als de sierlijke vrouwenbeelden op eenige vlakken der muren en aan de zoldering - kortom, al wat de zinnelijkheid en de vadsigheid kan streelen is daar, in die zalen, vereenigd.

Sedert lang heeft baron Davis die club niet meer bezocht; zijn binnentreden zal, hij gevoelt het, opschudding maken; want in dat midden volgt men immers met eenen grijnslach of met handgeklap alle op- of neêrschietende staatkundige sterren!

Dat denkbeeld doet den edelman een oogenblik huiveren

en op den wit marmeren trap stilstaan. Misschien ware de gewezen diplomaat teruggetreden, had de livreaknecht - eene caricatuur van het hof, in breeden galarok en die blijkbaar op de groei of voor een anderen rug gemaakt is, met korte broek, witte kousen en lage schoenen - hadde de lievreaknecht, zeggen wij, de handen niet uitgestoken om den overjas aan te nemen.

Baron Davis treedt in de leeszaal; daar kan zijne aanwezigheid geene opschudding verwekken. Hij is alleen, *Punch* en de *Fliegende Blätter* liggen onaangeroerd op de groene tafel te lachen, omdat hun vriend *Triboulet* zoo duchtig op de republikeinsche gegalonneerde kleedsels klopt, De donzige leunstoelen schijnen te slapen; alleen het licht en het vuur leven nog, ofschoon het eerste nog slechts glimt in het diep van de steenkoolbrokken.

In de zaal rechts hoort men de biljartballen tegen elkander knotsen, en in de zaal vóór hem hoort men soms stemmen, die minder rumoer maken dan de knotsende ballen; noch in deze, noch in gene moet de baron zijn.

De edelman staat een oogenklik voor een derde deur stil; hij doet ze open en vindt in de conversatiezaal eenige personen, die echter met elkander weinig gemeens hebben; twee kaalkoppigen, met puntig aangevette knevels, zitten fluisterend en half lachend op een divan: - *chronique scandaleuse*.

Twee anderen met kromme neuzen, hangende lippen, met een weinig haar op den schedel, met nog heldere oogen, zoo helder als de diamantjes op het hemd en den diamant aan den vinger, spreken soms even fluisterend, doch niet glimlachend: - klimming en daling der 4 percenters.

Vóór het vuur, in eene *causeuse* gedoken, zit een lange houtmagere kerel met donker, maar nog flikkerend oog, geelachtig perkamenten vel, scherpen neus met diepe groeven aan weerszijden. Het kenmerkende van dat wezen ligt in de lange, grijze wenkbrauwen, den grijzen knevel

en grijzen langen sikkebaard, die, gelijk bij den bok, vlokkerig tot op de borst kwispelt.

Het oog is dat van een gier, zijne hand is dezes klauw, mager en gespierd en gereed om te grijpen.

Die persoon heeft geruimen tijd voor het vuur gezeten, als in kalme gedachten verzonken; maar 't is de kalmte van een gesloten huis in den donkeren nacht. Als men echter ziet dat er soms licht door de enge spleet der vensters dringt, is men overtuigd dat men *in* dit slapende huis werkt, koortsachtig werkt, misschien wel valsche munt slaat - en inderdaad in dien kerel wordt altijd, zonder ophouden, valsche munt geslagen.

Die man noemt zich Heldig: hij is een van de groote leiders der partijpolitiek en die wel is waar volksvertegenwoordigers en ministers maakt, maar deze ook, eens geplaatst, voor al zijn kleingeestigheden, haat en blinde wraak bukken doet.

De advokaat Heldig is ook een soort van diplomaat, maar zijne werking heeft niets van dat fluweel, van dat geslepene der eigenlijke diplomatie; Heldig gaat te werk met ruwe slagen, met brutale wetsverdraaiingen, met het stoutste durven: hij ontwart den knoop eener moeilijkheid niet, hij kapt dezen door als 't niet anders wezen kan, en des te machtiger is hij, omdat men hem van hoogerhand niet durft weerstreven, uit vrees van zelf te vallen.

Voor Heldig zijn alle middelen tot gelukken goed; eerlijkheid is niets voor hem dan een uithangbord, zooals ook alle andere schoonklinkende woorden: vaderlandsliefde, vrijheid en onafhankelijkheid. De menschen zijn in zijne hand poppen, die hij naar verkiezen doet dansen, en van dat oogenblik begrijpt men, dat hij de dalende ster van baron Davis heeft opgemerkt, en nu zij pijlsnel naar beneden schiet, heeft hij haar, als Satan eene ziel, opgevangen en evenals een sjacheljood berekend waartoe zij hem dienen kan.

‘Een goede naam, een ronde fortuin...’ mompelt de partijman.

Baron Davis heeft van zijne zijde niet aan advocaat Heldig gedacht; maar hij kent zijnen invloed, zijne macht, zijne helsche werking, en onweerstaanbaar wordt hij nu tot hem getrokken.

Ginder tuitelt men in eer van vrouwen, daar in fondsen en diamanten, hier in... gewetens.

Baron Davis en Heldig kennen elkander eenigszins; een groet, een half woord bij dien groet gevoegd, en de *leader* en de diplomaat zitten nu, elk in een gemakkelijke *causeuse*, voor het vuur. Van het weder valt men in het gesprek op de opera, van de opera op de feesten, van de feesten op het hof, doch met veel, zeer veel omzichtigheid; van het hof op de politiek, en naar gelang men over deze spreekt, schuift men de stoelen dichter bijeen en wordt er gefluisterd.

Als Satan bekoren wil, vangt hij aan met halve woorden, met flauw geteekende lichtbeelden in de verte te doen oprijzen, en als hij ziet dat de keus zijner woorden gelukkig is en zij geen afschrik opwekken, krijgen zij ook meer duidelijkheid.

Dat heeft Heldig van den duivelbekoorder geleerd en hoe sterk baron Davis zich ook op een diplomatisch terrein houdt, toch voelt hij zich in den magnetischen stroom, dien de staatkundige duivel uitspreidt, meêgesleept.

Ja, hatelijk is het werk geweest dat tegen hem door vrouwen, hovelingen, vleiers en kruipers werd gesponnen, en Heldig weet het; de val van den diplomaat was besloten, de triomf der gerokte diplomaten is volledig. Deze zegde dit, gene zegde dat, met een helschen lach, of eenen glimp van medelijden voor baron Davis.

Hoe goed Heldig dit allemaal weet.

De diplomaat heeft zich over velen te wreken, over ministers en hooge familiën, en het middel om ze allen te

verpletteren, vindt hij in de politiek van den dag. Werp u in de volkspartij! Het volk is altijd vereerd als een geblazoeneerd man in zijne armen valt: het verkiest hem tot zijnen volksvertegenwoordiger, tot den afbreker van ministers, het wijst hem aan tot minister zelf.

Neem dus de plaats, die men u met geweld wil ontzeggen, met geweld in; wees zelfs minister, verdrijf die welke u verdreven, geef de wet daar waar ge nu niet meer spreken kunt, en vernietig op uwe beurt het werk dat uwe vijanden tegen u hebben opgebouwd!

Heldig had gelijk: Satan heeft de gevallen ster in de hand, en hij zal ze als een brandstichtende fakkel naar den hofhemel terugslingeren.

De handdruk, dien de twee personen elkander geven nu zij scheiden, is vaster, koortsachtiger dan die van de twee sjachelaars in fondsen en diamanten; dan die van de twee sjachelaars in vrouweneer - natuurlijk.

‘Wij zullen elkander weerzien,’ zegt baron Davis.

‘t Zal mij genoegen doen,’ luidt het antwoord.

Die woorden alléén zeggen dat de advokaat Heldig, de oppermachtige, de overwinnende partij is.

Een uur tevoren zou baron Davis, zooals elkeen in de hooge wereld, den advokaat nog als een gemeen knoeier in de staatkunde beschouwd hebben - wat hij eigenlijk ook is - en nu is hij reeds den handlanger van dien man!

Aan dit alles denkt de baron niet, nu hij de club verlaat en nog, in gedachten verzonken, door de straten dwaalt, die nu niet meer verlevendigd worden, tenzij door de afgemeten stap der nachtwacht, door een laten uitblijver of den schokkenden gang van eenen dronkaard.

Baron Davis bezoekt voortaan dikwijls de club en wordt allengs in de staatkundige beweging gewikkeld. Aan den arm van Heldig daalt hij meer en meer naar de straat af, en onder het afdalen weet die Satan hem zoodanig te

begoochelen, dat hij zijne tooverbeelden voor wezenlijkheid neemt.

Wel doet de tegenzin, de afkeer zelfs, die van tijd tot tijd opwelt, soms den gewezen diplomaat aarzelend stilstaan, doch stilstaan wordt weldra eene onmogelijkheid, als de helling gedurig steiler wordt - en dit is hier het geval.

Eer drie maanden verlopen zijn, is baron Davis gansch in de netten der straatpolitiek verward, en hij ziet zich omringd door een leger van hebzuchtige, niet zelden gewetenlooze jonge advokaten zonder zaken, dokters zonder patiënten, kantoorklerken, handelsreizigers en zelfs houders van drankwinkels, voor wie de wereld slechts goed staan kan, wanneer *zij* op de fluweelen kussens zullen zijn gezeten: - 't zijn zoekers naar plaats en ambt, hengelaars naar geldelijke toelagen, plannengieters; kortom, visschers in troebel water.

In die wereld woelen soms lage hartstochten; deze wellen van tijd tot tijd onbeschoft naar boven en bersten dreigend los. De daden stemmen daar schier nooit met de woorden overeen, doch alles wordt er geduld, zelfs toegejuicht, als het slechts tot zegepraal der partij leidt.

De taal, de gebaren, de omgang in dien kring zijn ruw; niet alleen ten gevolge der al te groote mengeling van standen, maar meer nog door de overheersching van die twijfelachtige groepen, welke noch tot de geringe, noch tot de beschaafde samenleving behooren: groepen van halftalenten, hebzuchtige leegloopers en losbandigen, die niets meer bezitten van het eerlijke volkskarakter, maar ook niets van den waren *gentleman*; groepen, die geen godsdienstzin, geene zedelijkheid, geen ware eerlijkheid, geenen eerbied voor wat of wie dan ook hebben, zoomin als zij eenig doorslaand talent doen blijken.

Hunne ouders waren nog eerlijke schoen- of kleermakers, kruideniers of pruikenmakers; zij zijn de tegenvoeters van

die door en door deftige, nederige en werkzame klas van menschen, die de kinderen van onzen tijd spottend 'burgers van den ouden eed' noemen.

Baron Davis gevoelt zich in dat 'nest', waaruit eene lucht opstijgt, die niet te ontleden is, vernederd, te meer omdat de grofste gemeenzaamheid daar de mode schijnt te zijn, en is het niet deze dan wordt zij vervangen door eene hoffelijkheid, die voor den beschaafden man stootender is dan de familiariteit.

Slechts die, welke zóó hoog geplaatst zijn, dat zij door hunnen invloed iets te geven hebben, worden daar geeerbiedigd; niet die welke, zooals baron Davis, iets komen zoeken.

Deze bleeke en afgeteerde onbekende, in een ruigen pelsjas gedraaid, uit welken zijn kalen nek opsteekt gelijk die eener vrouw, en wiens harig kleed hem uiterlijk doet gelijken aan hetgeen hij inwendig is, heeft met onbeschoften oogslag op dezen gewezen diplomaat neêrgezien; gene, even weinig gekend, heeft hem zijn ruwe kneukels, aan welker pink een zwaren gouden ring, toegestoken; een derde, met een uitgezette buik, roode zwadderkaken en vloekwoorden voor komma's, klopt hem familiair op den schouder. Bij anderen zweeft een verachtelijke glimlach op het wezen, omdat zij wel weten dat die valsche democraat geen ander doel heeft dan langs hunnen rug naar boven te klimmen.

En toch moet baron Davis in die wereld, die zich voor de beschaafde uitgeeft, vriendelijk zijn; hij moet hare taal, hare manieren, aannemen - want ziedaar het soevereine volk, dat hem op zijn machtige schouders moet nemen, om hem terug te brengen naar de hoogte, waaruit hij gevallen is - en de zucht om weer op te klimmen en wraak te nemen, brandt hem geducht in zijn gekwetst gemoed.

Maar ook baron Davis heeft in de diplomatische wereld

iets verloren, dat zijn eerste opvoeding echter mild in zijn hart gezaaid had, namelijk christenzin.

De edelman zou zonder twijfel bij alle hoogergemelde bevindingen, teruggetreden zijn, indien de hooge wereld zich niet andermaal met hem bemoeid hadde. Menige nijdige spotternij is van boven, als een geeselende hagelslag, op hem gevallen en elke kneuzing is eene reden te meer geweest om hem weer te verbitteren, en zich inniger met de nieuwe wereld, waarin hij verzonken is, te vereenzelvigen.

't Is ten slotte of alle scherp doorzicht van vroeger hem verlaten heeft en hij zich, even als zijn nieuwe omgeving, op de kracht van longen en kneukels vertrouwt.

Baron Davis, wiens beurs open staat en in welke de advokaat Heldig dapper put, is de kandidaat in de verkiezing voor volksvertegenwoordigers. Zijn naam wordt ten prooi geworpen aan het publiek, dat niets eerbiedigt.

De partij, die hem voordraagt, begrijpt dat die naam van hare grillen afhangt en beschouwt hem als haar eigendom; de tegenpartij vindt zich verplicht dien naam naar beneden te halen, in minachting te brengen.

De duivel der spotternij sleept den naam door het slijk; het privaat leven van den diplomaat wordt doorpeild; eerlijke bedoelingen worden miskend, bewezen diensten geloochend, vroeger eerlijke talenten als stuifmeel weggeblazen - kortom, als iemand gedurende eenige jaren met brandnetels gegeeseld werd, zou hij omtrent hetzelfde gevoel hebben als 't geen onze kandidaat onderstaat.

Slechts eene gedachte geeft hem den moed al die vernederingen te verduren: hij zou zegepralen.

Een nijdige en duivelsche spotlach antwoordt op die hoop, op dat brandend verlangen; een deel der volkspartij, die hem naar de fluweelen zetel dragen moest, onthield hem hare stem; de hofpartij, die hem naar beneden gestooten heeft, is ieverig in 't werk geweest om

hem de opstijging te beletten, en nu de uitslag negatief is, gaat er werkelijk een slangengesis in al die kringen op.

Als de baron 's avonds voor een der vensters van zijn salon, doch achter twee zware gordijnen verscholen staat, en in de straat neêrziet, welke door eene woelige, brullende, dreigende en voorttrekkende menigte bezet is; als hij denkt dat hij van de schoft van het ontembare ros, dat men volk noemt, is neêrgeworpen en nu zelfs onder de hoeven wordt vertrappeld, gevoelt hij aan welke vernedering hij is prijs gegeven.

Het is warm in zijn prachtige salon, te meer daar er licht brandt. De zoele avondlucht zou weldadig binnendringen; baron Davis kan er niet toe besluiten de vensters te openen: hij verlangt de lucht wel, maar niet het gedruisch dat uit de straat opstijgt, en hem aan zijne neêrslag denken doet.

Op de tafel ligt een oud boek, in perkament gebonde, en dat de diplomaat sedert lang als eene curiositeit bezit: 't is Amelot de la Houssaye's vertaling van Balthazar Gracian's verhandeling over de kunst van hoveling te zijn.

't Is een vermemeld boek, ruim tweehonderd jaar oud, maar vertoont nog 'het gave lichaam van den grootvader, waarin de kleinzoon den familietrek herkent'.

Indien hij dit oude boek niet als bibliophiel bewaard en met eenen glimlach van misprijzen beschouwd, maar het integendeel gelezen had toen zijne ster aan den hofhemel verbleekte, hij zou nooit zoo diep gevallen zijn.

Perkamenten overgrootvaders hebben dikwijls veel levensondervinding.

Baron Davis neemt het boek, met gelen omslag, achteloos in de hand, en de bleeke vingers slaan de bladeren om, zonder dat de geest in den aanvang bij den inhoud der bladzijden stilstaat.

't Is of er uit dat boek eene stem oprijst, neen, of Amelot de la Houssaye zelf met zijn gebrukten kop, ge-

pluimden hoed, fluweelen kleed, bestrikte schoenen, paradedegen, kortom, als een elegant hoveling, dus met schuins loerend oog, honigzoete taal, diep plooiende ruggegraat - zich uit het gebloemde tapijtwerk ontwikkelt.

Nu staat hij terzijde van den stoel, en 't is of de vinger van den diplomaat de bleeke en aristocratische vinger van Amelot de la Houssaye is, die op de woorden wijst:

‘Aan eenen vorst zijne overmacht doen gevoelen, is eene staatsmisdad plegen.’

Die woorden zou baron Davis onopgemerkt hebben gelaten. Daaraan is hij immers niet plichtig! Wel ziet hij Amelot's gelaat niet, maar toch gevoelt hij dat deze glimlacht en hoort hij eene stem in zijn binnenste fezelen:

‘Onderzoek uw geweten,’ of wat men in de diplomatische wereld zóó noemt.

‘Hebben uwe handelingen nooit aan dat overwicht doen denken? Heeft nooit een glimlach, een woord, een oogslag doen vermoeden, ik zeg vermoeden, dat dit misdrijf als eene adder onder de beleefdheidsbloemen verborgen lag?’

‘Wie weet!’

‘En hebben uwe vijanden uit dien schijn niet behendig partij weten te trekken?’

Baron Davis verzet zich tegen dat denkbeeld; maar toch moet hij bekennen, dat dit of dat feest hiertoe aanleiding kon geven.

‘Alle overmacht is hatelijk,’ wijst nu de vinger, maar de overmacht van eenen ondergeschikte op zijnen vorst - zelfs in schijn - is dwaas en voorspelt ongeluk.’

Groote waarheid!

Waarom heeft hij geen geduld gehad? Waarom niet gezegd even als een groot vorst: ‘De tijd en ik, wij zijn twee anderen waard?’ Heeft zijne voortvarendheid niet alles bedorven?

De bleeke hand van Amelot de la Houssaye slaat het blad om, en de vinger wijst weêr op deze regels:

‘Verstandige menschen schikken zich naar alles; door een slimme wending ontsnappen zij aan elken doolhof; door eenen glimlach vermijden zij soms een opkomenden twist; tegenspraak omkleeden zij door een beleefde dubbelzinnigheid; het is een schoone kunst niet al te verstaanbaar te zijn.’

Neen, baron Davis heeft zich niet naar de omstandigheden weten te schikken! In plaats van met een fluweelen glimlach, met een geestige dubbelzinnigheid, beiden keurig maar toch vergiftigd, te antwoorden, heeft hij ten slotte zich tegenover de hofwereld geplaatst en als een straatjongen de vuist getoond.

Gewis, baron Davis was al te verstaanbaar geweest.

En waarop wijst de vinger van Amelot op dit oogenblik?

‘Van verre blijven staan is goed; men heeft van afwezig en altijd een hooger denkbeeld dan van hen die tegenwoordig zijn.’

Ja, ook dàarin heeft Davis ongelijk gehad!

En waarom, toen hij uit den vreemde terugkeerde, vergat hij, ‘de gelukkigen te zoeken om er zich van te bedienen, in plaats van de ongelukkigen’ dat zijn de ontevredenen?

Was hij dan vergeten wat de bleeke vinger hem nu wees, dat de grootste kunst bij het piketspel bestaat in het wegwerpen?

‘De kleinste kaart in troef is meer dan de hoogste in een andere kleur.’

Ja, de troef! Men moet vooral de troef nagaan in het hofleven: de eenvoudige twee, een onaanzienlijke lakei, is daar meer waard dan een gekleurd beeld dat niet troef is.

Baron Davis meent een fijnen spotlach te hooren.

‘Maak u uwe vijanden ten nutte; men moet geen mes bij het scherp aanvatten, maar bij het hecht....’

Neen, hij was geen diplomaat geweest; hij had dien perkamenten overgrootvader wat nader moeten volgen, en wij, wij zeggen: hij had niet mogen ophouden Christen te zijn.

Thans komt de rede terug, de hartstocht wijkt: hij is zijner opbeuring nabij.

De edelman staat nu voor het venster, niet voor dat hetwelk op de woelige straat uitziet, maar op de achterplaats, waar de hof van het hotel zich uitstrekt en die omgeven is door donkere puntige gevels, in welke hier en daar een lichtje pinkt, dat door het loof van het houtgewas tintelt.

Beneden is het zwart als een afgrond, maar boven is de donkerblauwe hemel als met lichtvonken bestippeld, en nu zijn gemoed weer wat meer bedaard is, keert dat visioen terug, hetwelk in den afgeloopen winter, toen hij voor het vuur gezeten was, hem een oogenblik betooverde.

't Wordt weer rustig in hem, en zacht ruischt de naam van Edil weer door zijn gemoed, alsof zij zelve andermaal rondom hem zweeft, en verwonderlijk! hij ademt weer in dien reinen en verkwikkenden luchtkring van voorheen en ziet nogmaals de blonde Edil, hoe lang het dan ook geleden zij, toen hij haar voor 't laatst zag; doch neen, er bestaat geen verleden, de jaren tusschen nu en toen zijn verdwenen.

Wakend droomt hij; het beiaardspel dat uit den verafgelegen toren en over de toppen der huizen galmt, wekt hem niet uit zijne mijmering: het getingel brengt hem integendeel Edil te binnen - Edil die zingt....

't Is donker rondom hem, en toch denkt hij in het volle daglicht te staan, in hetwelk Edil verschijnt....

Weinige dagen later neemt Baron Davis een spoorwegkaartje en stoomt noordwaarts, de Kempen in. Wat wil hij daar, in die eenzaamheid, welke hij in schier twintig

jaar niet meer bezocht, zoeken? Hij weet het zelf niet. Schijnbaar wil hij eenen oogslag werpen op zijne goederen, op het kasteeltje, dat nog altijd zijn eigendom is doch nu, sedert den dood zijner tante, onbewoond bleef. Innerlijk wil hij gehoorzamen aan de inspraak van zijn gemoed en dààr rust zoeken.

In een stadje der Kempen vraagt hij een huurrijtuig, een oude hottelsjees, ontkleurd en gescheurd. Hij neemt zoo diep mogelijk achter in hetzelfde plaats, om niet gezien, niet gekend te worden.

Doch wie zou hem nog kennen!

Het rijtuig, met eenen voerman in blauwen kiel als livrei, ratelt op den steenweg, die nu eens omzoomd is door akkers met dorrende aardappelstruiken, rijpe beet of frissche spurrie; door lage en gansch betakte mastbosschen, door strooken heide, die nog met purpere eria's bestippeld is.

Rechts en links, tot zelf in de grootste eenzaamheid, ligt hier en daar soms een huis, met een lap grond er naast waarop eenige min of meer geel wordende boonen aan de staken hangen, waar een scheef gewaaide zonnebloem of een armvol gele dahlia's staan.

Hier en daar groeit een wilde wingert boven deur en venster, of ligt met roodgevlamde blaëren over den hoek van het dak.

Beweging ziet men nergens. Hoe rustig, hoe kalm, hoe onwetend van alles wat de groote steden beroert, leven hier de menschen!

O ja, daar is eenige beweging op den steenweg: de witte huifkar, die langzaam door het zand en naast den steenweg hottelt. Onder de witte huif ziet men een half dozijn frissche kinderkopjes, vroolijke gezichtjes, blozende wangen en groote verbaasde oogen: ze rijden met vader naar de stad, om eens te zien hoe dicht de huizen dààr aan elkander gegroeid zijn.

Soms ontmoet men eenen boer in kiel en een meisje met een groote katoenen paraplu onder den arm; ofwel komen ginder in de verte twee zwarte of liever bontgekleurde ruiters aan - twee gendarmen in patroelje: kar, boer, meisje zijn groetend voorbijgegaan, en alles is weer stil, doodstil gelijk op een kerkhof.

Eindelijk nadert men een dorp.

Aan eenen zijweg stapt de baron af, betaalt ruim, en de koetsier ziet hem, niet zonder verwondering, een eenzaam voetpad inslaan; hij moest dus voortreffelijk in de streek bekend zijn.

Het is een prachtige, zonnige achtermiddag; 't is een najaarsdag, rijk aan licht en kleurengloed.

Twintig jaren is het geleden dat baron Davis hier dwaalde; niets is er nog veranderd; hij kent nog, zoo denkt hij, elken boom, elke gracht, elken weg - alleen komt hem de boom niet meer zoo hoog, de gracht hem niet meer zoo breed voor; de weg, die door het hout slingert, schijnt hem toe zoo eng te zijn, of hij enkel voor de konijnen gemaakt werd.

Na een half uur gaans staat de man voor een lange dreef van lindeboomen, wier takken boven het pad een donker gewelf vormen. Hier, hier is niets veranderd: die takken hingen vroeger ook zoo. Ook zoo wierp de dalende zon haren gloed tusschen de knokkelige stammen en over het grijszwart gereven wandelpad.

Aan het einde van die laan rijst het witgrauwe gebouw, het zoogezegde kasteel, op, rond hetwelk groene gras- en kleurrijke bloemperken zich uitstrekken. De paden zijn zorgvuldig onderhouden, de bloemen zijn nog fleurig.

Op den ouden hardsteen trap, die naar het terras geleidt, staat de bezoeker even stil en staart, halverwege met den rug naar het huis gekeerd, over de min of meer afhellende vlakte, die aan beide zijden door een breed

gekruid geboomte is omzet, en langs welke men recht op den toren van het dorp ziet.

Als baron Davis wil binnentreden, ziet hij dat de deur zijner woning evenals het venster der gewone zitkamer geopend is.

Binnen getreden stoot hij de kamerdeur open en bevindt zich in een nog grooter vertrek.

Het is nog dezelfde kamer, dezelfde groote tafel met kleed, dezelfde buffetten rechts en links van de deur, dezelfde portretten aan den muur.

Er zal niets aan de begoocheling ontbreken, indien de deur op den achtergrond geopend wordt en zijne tante zich vertoont, in haar zwart kleed en met twee grijswitte krullen langs de magere en bleeke wangen.

Baron Davis meent een oogenblik die figuur te zien verschijnen, want de deur wordt inderdaad geopend; maar neen! 't is een andere, ook in 't zwart gekleed; doch zij is jong en blond en blijft bewegingloos aan den ingang staan.

De edelman is ontroerd; hij omklemt de leuning van den stoel en zijne lippen mompelen: 'Edil...'

Er heerscht een geheimzinnige stilte in het vertrek.

'Edil, Edil!' hervat de baron en doet een stap nader tot de verschijning.

'Dat is de naam mijner moeder,' antwoordt een zoete stem.

'En waar is uwe moeder?'

'Ik heb haar nooit gekend.'

'Dood...' mompelt de baron.

Die tijding treft hem; Edil had hem dus vergeten zooals hij haar vergeten had.

De begoocheling is verdwenen; de edelman gevoelt dat hij plotseling twintig jaren ouder geworden is dan hij zoeven was.

De rentmeester, een flink, sterk gebouwde dorpeling,

treedt binnen, en onder den uitroep van 'Eindelijk!' nadert hij met een zekere vrijmoedigheid den eigenaar.

'Eindelijk volbrengt onze achtbare heer zijne belofte, nu reeds drie maanden geleden gedaan!' hervat de rentmeester.

Die belofte werd inderdaad gedaan, doch zoo vluchtig dat baron Davis haar reeds gansch vergeten was.

'Gij ziet, heer baron,' zegt de rentmeester andermaal, 'dat wij ons op uwe komst hadden voorbereid, hoe onbepaald het tijdstip ook wezen mocht.'

'Ik dank u... ik vind hier alles zooals het vroeger was. Ik heb een oogenblik gedacht dat ik slechts eene wandeling in den omtrek gedaan had en na een paar uur afwezigheid terugkeerde....'

De rentmeester lacht; baron Davis verkeert integendeel in een gedrukte stemming.

't Is niet mogelijk in het kasteel te vernachten; de rentmeester biedt den baron voorloopig eene kamer aan in zijne woning, waar hem tevens een avondmaal wacht.

Op het terras staande, ondergaat de baron den indruk, die de grootsche eenzaamheid op ons teweegbrengt. De schemering valt; de volle schijf der maan rijst gloeiend rood achter het houtgewas. Wat is het hier stil, rustig en zinnebedarend!

Zwijgend gaat de baron naast den rentmeester door een donkere dreef; men nadert eindelijk een net huis, dat zoo eenzaam langs den weg staat als het kasteel ginds.

In dat huis hoort men eene vrouwenstem, die zingt, waarschijnlijk terwijl de zangeres haar huiswerk doet; doch bij den hellen klank, die de deurklink maakt, sterft de zang weg.

'Mijne nicht,' zegt de rentmeester, bij wijze van voorstelling, 'de dochter mijns broeders, eene weeze...' voegt hij er bij, en dat laatste woord is de gansche levensgeschiedenis.

Baron Davis heeft het hoofd ontbloot en groet de lieve blonde, het sprekende evenbeeld harer moeder. 't Is Edil, maar 't is *zijne* Edil niet; deze heeft wel hare gelijkenis, maar zij heeft haar hart niet.

De droom is ten einde!

Na in de eenzaamheid eenige dagen te hebben rondgewandeld en er tevergeefs zijne jeugd gezocht te hebben, vertrok baron Davis naar het zuiden van Europa en hervat, arme gek! van lieverlede het werk van Sisyphus.

1882.